



Kaynaktan Mahalleye Ab-ı Hayat

Kadıköy Çeşmeleri





Danı man:
Necdet Sakao lu

Yayına hazırlayan:
Görkem Kızılkayak

Met nler:
Hasan Özgen, Görkem Kızılkayak

Suluboya desenler:
Y. Met n Keskin

Mimar ç z mler:
Kadıköy Beled yes Plan ve Proje Müdürlü ü Ar v

Foto ra ar:
Serhat Keskin

Ar v foto ra arı:
Ceng z Kahraman
stanbul 5 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
Kadıköy Beled yes
Yapı Kred Bankası Selahatt n G z Ar v

Yapım:
Nöbetç Ajans Ltd. t .

Tasarım:
Serp l Eroymak

Graf k:
Eng n Ak

Baskı:
St l Matbaacılık

Basım tar h :
Aralık 2011

Katkıda bulunanlar:
Gökhan Tan, Nad r Mutluer, Yuvacan Atmaca





Ç İ N D E K İ L E R

Önsöz: Av. Selam Öztürk / Tar h m z n Tanıkları Olarak Çe meler	6
Kaynaktan Çe meye Su Kültürümüz	8
Tar h Boyunca stanbul ve Su	24
Kadıköy Beled yes 'n n Koruma Çalı maları ve Kadıköy Çe meler	50
Kadıköy Çe meler	66
Kaynakça	142





Foto raf: Cengiz Kahraman Ar v





Kadıköy ehremanet b nası





TARİHİMİZİN TANIKLARI OLARAK ÇEŞMELER

Tarih kentsel dokular, ya anabılır ve sürdürülebilir kentsel çevrenin ayrılmaz parçasını oluşturur. Geçmiş yerleşmelerin özelliklerini ve kültürlerini yansıtan tarihsel dokular, geleceğe aktarılması gereken en önemli kent parçalarıdır.

Geçmiş dönemlere ait yapıların izlerini hala görebildiğimiz bu tarihsel ve kültürel değerlerimiz hızlı kentleşme, nüfus artışı ve toplumsal dönüşüm sürecinin yarattığı spekülasyonlar ve ticari kullanım baskısı altında yok olmakla karşı karşıyadır.



Toplumun tarihinin, sosyal yapısının, kültürünün ve ekonomisinin sadece yazılı belgelerle değil somut örneklerle de geleceğe aktarılması için her türlü ortamda söz konusu tarihsel ve kültürel değerlerimizin korunması gerekmektedir. Kadıköy'ün tarihsel süreç içindeki konumu dikkate alındığında konunun önemini daha da ortaya çıkarmaktadır.

Mevcut tarihsel ve kültürel değerlerin korunması ve yaşatılması yönünde "Yerel Tarih" kavramından hareketle bu yöndeki sivil toplum kuruluşlarının öncülük ederek Kadıköy'de tarihsel binicinin yerleşmesini sağlanması gerekmektedir. Tarihsel değerlerimizi koruyalım ve sahiplenelim.

İçerisinde bulunan ve geleneksel kültürümüzün değerli bir örneklerinden olan sokak ve meydan çeşmeleri, son yılların değişim ve sosyal koşullarına bağlı olarak kimselerin yerleri zamanla değiştirilmemiş, kimseler tahrip edilmiş, kimseler de kalabildiği yerde unutulmuştur.

Biliriz ki sokak ve meydan çeşmeleri geleneksel mahalle yaşamının önemli birer tanığı, hatta vazgeçilmezlerdir. Toplumsal ihtiyaçları ve faydalarının yanı sıra çeşmelerimiz çoğu, sanatsal ve tarihsel değerler olan birer yapıdır. Aynı anda dönemlerin önemli birer tanığı ve kültürümüzün birer parçası olarak kültür hayatımızın da değerli birer parçasını oluştururlar.





Sokak e meler b z b r yandan mahallel n n ortak kullanım kültürüne götürür, d er yandan "vakıf" ve "hayrat" g b sosyal dayanı macı b r toplumsal s stemle ve nanla bulu turur.

zcdr k , lkem z kalkınma ve kentle me gerekçeler yle zgem n fade edecek madd kültür varlıklarını ve tar h eserler n yeter nce koruyamamı tır.

Kadıköy Beled yes olarak tar h ve kültürel de erler m z korumayı ve ya atmayı, kalab len son zlerden yen ya am alanları ve de erler üreterek gelecek nes llere aktarmayı hede yoruz. Bu programın yen b r halkası da, Kadıköy Ies nde kalab lm tar h "e meler" n yen den gndel k ya amımıza katılmasını sa lamaktır.

Bu e meler n öneml sayıdak b r bölümü Beled yem z tarafından restore ed lm , b l nmeyen ya da kıyıda-k ede kalmı e meler ortaya çıkartılarak rölöve-restorasyon projeler hazırlanmı ve ya ayan kültür varlıkları arasına katılmaları sa lanmı tır.

Ku kusuz bu kazanımın halkımızla payla ılması, elde ed len b lg ler n b l nce ve yen davranı lara dn mes gerekl d r. Bu nedenle "Kaynaktan Mahalleye Ab-ı Hayat; Kadıköy e meler " adlı bu k tabın hazırlanmasına ba lanılmı tır.

Kadıköy'de varlı ı tesp t ed leb lm tar h e meler n sah p oldu u b lg ve estet k de erler n yanısıra Beled yem z n bu alandak çabalarını da eren bu çalı mayı gerçekle t ren Plan ve Proje Müdürlü  çalı anlarına, eme geçen de erl arkada larıma te ekkür eder m.

naniyorum k bu k tap sadece Kadıköy e meler le b zler yen den bulu turan b r çalı ma olarak kalmayacak, aynı anda Kadıköy tar h ve su kültürümüz  nde anlamlı b r gez nt yapmamıza da yardımcı olacaktır.

Saygı ve sevg ler mle!

Av. Selam ÖZTÜRK

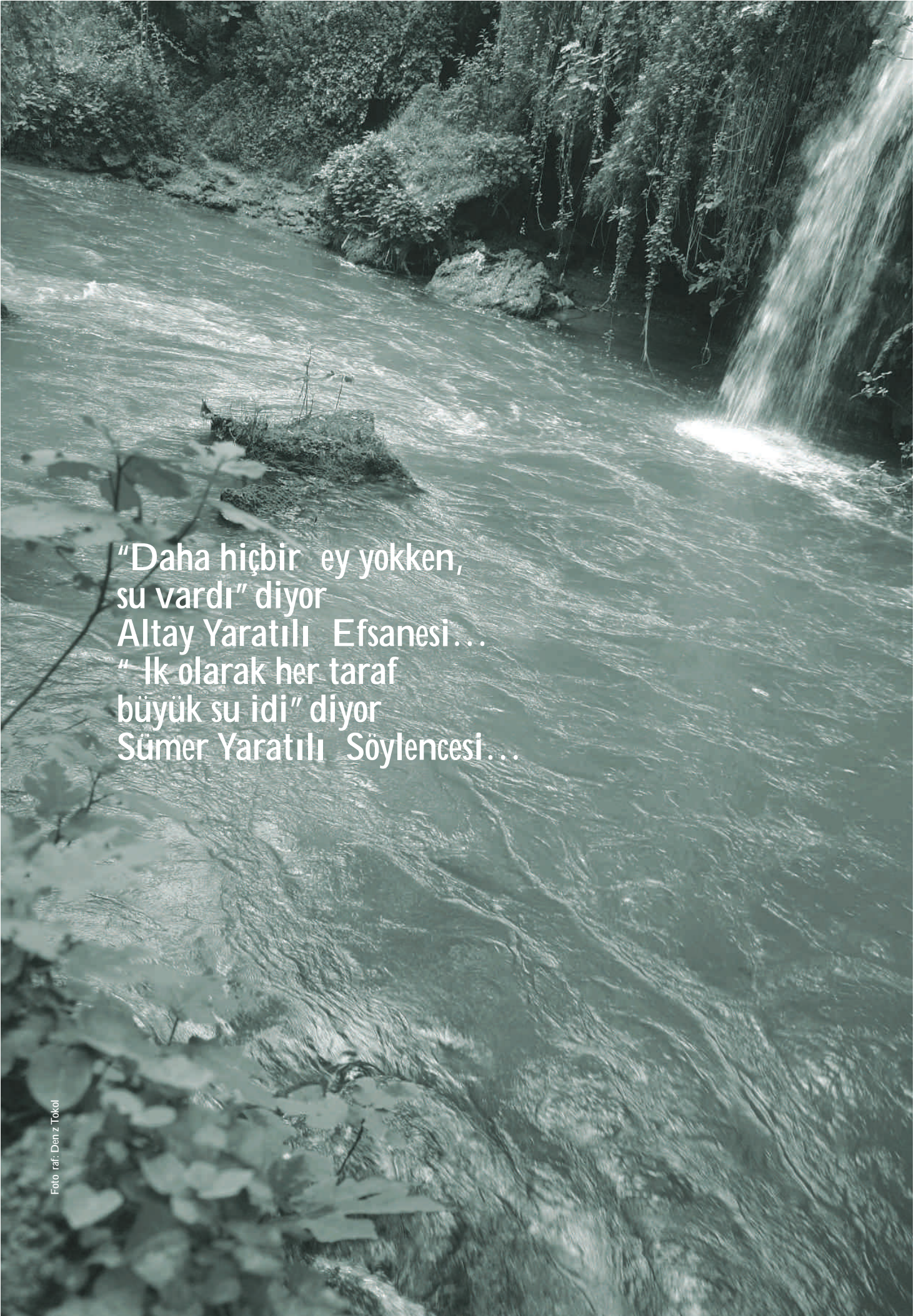
Kadıköy Beled ye Ba kanı





“Daha h b r ey yokken, su vardı...”





"Daha hiçbir ey yokken,
su vardı" diyor
Altay Yaratılı Efsanesi...
" İlk olarak her taraf
büyük su idi" diyor
Sümer Yaratılı Söylencesi...





“Daha h ç b r ey yokken, su vardı” d yor Altay Yaratılı Efsanes ...” İlk olarak her taraf büyük su d ” d yor Sümer Yaratılı Söylences ...

Prof. Dr. Muazzez İm ye Çı “Ortado u Uygarlık M rası” k tabında Sümerler n Yaratılı Efsanes 'n öyle nakled yor:

“ İlk olarak her taraf büyük b r su d . Bu suyun Nammu adında b r Tanrıçası vardı. Bu Tanrıça gök le yer kaplayan Evren da ını do urdu. Bu da ın tepes gök, alt kısmı yerd . Gök Tanrısı An ve Yer Tanrıçası K 'n n b rle mes nden o ulları Hava Tanrısı Enl I meydana gel yor. Enl I gök le yer ayırıyor. An gö ü, K de Enl I le yer alıyor. Enl I le B lgel k ve Suların Tanrısı Enk , yer , b tk ler, a açlar sular ve hayvanlarla donatıyor. Tanrı Enl I le Tanrıça N nl l'den Ay Tanrısı oluyor. Ay Tanrısı Nanna le Tanrıça N ngal'den de Güne Tanrısı Utu ve Bereket Tanrıçası Venüs yıldızını s mgeleyen nanna meydana gel yor. Bundan sonra yeryüzünde yaratılanları dare edecek Tanrılar yaratılıyor.

“İlk olarak her taraf büyük bir su idi. Bu suyun Nammu adında bir Tanrıçası vardı.”

Tanrılar ço alınca kend ler n yapamaz oluyorlar ve Ba tanrılara durumlarından yakılarak ler ne yardımcı st yorlar. B lgel k Tanrısı çamurdan kend ler ne benzer ek lde nsanı yapıyor. Ana Tanrıça da ona can ver yor ve böylece nsan yaratılmı oluyor.”

Mezopotamya'nın sulak topraklarından Orta Asya bozkırlarına uzandı ımızda, orada ya amı halkların ço unun nancı, Altay Yaratılı Efsanes olarak geçen met nlerde d le gel r ve bu söylencede de evren n ham hal y ne “su” le bet mlen r. Evren n ve hayatın olu umu se, su le yaratıcı arasındaki çatı malı l k den do ar;

“Daha h ç b r ey yokken Tanrı Kayra Han'la uçsuz bucaksız su vardı. Kayra Han'dan ba ka gören, sudan ba ka görünen yoktu. Ay, yıldızlar, gök ve toprak yaratılmamı tı. Bütün Tanrıların en büyü ü, varlıkların ba langıcı nsano ullarının da lk atası Tanrı Kayra Han'ın bu, sade sudan alemde canı sıkılıyordu. O yalnızlık ç nde dü ünürken suda b r dalga bel rd . Ak Ana (den len b r kadın b r hayal görünerek) Tanrı'ya 'yarat!' ded , y ne suya gömüldü.

Bunun üzer ne Kayra Han, kend ne benzer b r varlık yaratarak K adını koydu. Kayra Han'la K sonsuz suyun semasında k s yah kaz g b rahatça uçmaya koyuldular. Fakat K bundan memnun olmadı. Hayatında de kl aradı. İlk olarak kend s n yaratandan daha yüksekte uçmaya kalktı. Onun bu duygusunu sezen Tanrı, K 'den uçma gücünü aldı. K suya yuvarlandı,





bo ulmak üzereyken yaptı ına p man olarak Tanrıdan mdat d led .

Tanrı 'Yüksel!' emr n verd ...

K , artık uçamaz d ye, Tanrı Kayra Han dünyayı yaratmayı dü ündü. K 'ye suyun d b ne dalıp b r avuç toprak çıkarmayı emrett . Fakat o bu topra ı çıkarırken de kötülükler dü ündü: Topra ın b r kısmını a zına saklayarak ler de kend s ç n g zl b r dünyayı yaratmayı tasarladı. Avucundak topra ı su yüzüne serp nce Tanrı Kayra Han, topra a 'büyü!' emr n verd . Bu toprak dünya oldu. Fakat 'büyü!' emr n alınca K 'n n a zındak toprak da büyüme e ba ladı. O kadar büyüdü k Tanrı 'tükür!' buyurmasaydı K bo ulacaktı.

Su, uygarlık dediğimiz serüvenin en başından beri yol ortağı, can dostudur.

Kayra Han'ın tasarladı ı dünya önce dümdüz topraktı. Fakat K 'n n a zından dökülen ıslak toprak dünyaya fırlayarak yer-yüzünü bataklıklar ve tepec klerle örttü. Buna çok kızan Tanrı, K 'y kend ı ık alem nden kovdu ve ona eytan: Eri g adını verd .

Sonra yerden dokuz dallı b r a aç b t rerek her dalın altında ayrı b r nşan yarattı. Bunlar dünyadak dokuz ayrı nşan c ns n n ataları oldular."

Elbette suyun hayat ver c n tel ve canlı ya amının ona ba ımlılı ı, evren n yaratılı söylenceler nde de suya ba rol ver lmes ne neden olur. Bu nedenle do a tar h kadar nşanlık tar h n de var eden temel varlıklardan b r d r su. Özellikle canlı hayatının vazgeç lmez yapıta ıdır. Pek çok açıdan da uygarlık ded m z serüven n en ba ından beri yol orta ı, can dostudur. Bu nedenle hemen her kültürün vazgeç lmez b r "su l k s " vardır. Genell kle de her ey onunla ba lar ve hayat bulur. Bu nedenle bütün kav mler n ve ulusların kend ht yaçları le hayal güçler arasında olu mu destandan söylenceye, öyküden re uzanan b r "su anlatısı" ve bundan çıkarak toplumsal varolu a katılan b r "su kültürü" vardır. Bu kültür, toplumsal mgeler dünyasını beslemekle kalmaz, hayatın ç nde suya kavu ma ve onu yönetme tekn kler olarak da ortaya çıkar, kalıcı zler bırakır.

2500 yıl kadar önce Uygur Türkler n n "kar z" denen (Anadolu'da bu söyley "kehr z", "kerüz" olur) yer altı su kanalları yaparak suyu uzun mesafelere ta ıdıklarını b l yoruz. Yatay yer altı su kanalı olan kar zler le Uygurlar, yüzlerce yıl tarım alanlarını sızıntı ve buharla ma g b kayıplar olmadan çalı an b r s stemle sulamı lar... Orta Asya'dak bu su let m ve sulama s stem ne Anadolu'da da, özell kle Gaz antep, anlıurfa, Van g b kentler m z n oldu u





Foto: raf. Cengiz Kahraman Ar - v

bölgelerde günümüzde bile rastlanılmaktadır.

Roma dönemi, Anadolu için bir mühendislik dönemidir. Anadolu toprakları ilk çağ ve yaygın marifetlerle bu dönemde tanınır. Özellikle Roma dönemi su yapıları bugün bile tarih mimarisimizin önemli bir kısmını oluşturur. Su kemerleri olarak adlandırılan su taşıma sistemleri, havuz, hamam, sarnıç, kutsal çeşmeler gibi yapılarla su, artık gündelik hayatın ve ticaret dünyasının bir parçası haline gelir.

12. yüzyılda Diyarbakır ve çevresi Artukluların yönetimindedir. Devlet egemenliğinin bilim ve sanatla paylaşıldığı bir dönemdir. Bu dönemde, modern dünyanın "otomatizasyon kurucusu" olarak kabul edilen El Cezeri adlı bir bilim insanı Diyarbakır'da yaşar. Ve "su kuvveti" ile birleşen kaplar esasına göre

1930'ların
başında
Fenerbahçe
ve Moda kıyıları.





çalı an otomat k saatler, abdest alma mak neler , erbet sunma aletler g b
çe tl araçlar yapar. Ve bütün çalı malarını kısa adı “K tab-ül H yel” olan b r
k tapta toplar. Hâlâ günümüz Türkçes ne çevr lmem bu k tabında El Cezer ,
teor le prat k arasındaki l k y u özlü cümle le m ras bırakır:

“Uygulamaya dönü meyen her b lg , do ru le yanlı arasında b r yerded r!”

Selçuklu ve Osmanlı g b uygarlıklar da toplumsal ya amın su le kurdu u
l k y önemseyerek çe tl çözümler ve yatırımlar gerçekle t r r. Suyla lg l
h zmetler ve yatırımlar, Selçuklulardan Cumhur yet dönem ne kadar vakı ar
el yle yürütölür. Ancak 1926 yılı 10 Mayıs tar h nde yayınlanan “Sular Kanunu”
le bütün su vakı arı, mal varlıkları le b rl kte beled yelere devred l r.

Topluca gözden geç r l rse, Türkler n Anadolu’da var ett kler k m s özgün,
k m s de kend uygarlık anlayı na uyarlanarak tasarlanmı önemli sayıda su
yapısı görölür. Hamamlar ve köprüler ba ta olmak üzere, farklı lezzette var
ed lm bu yapılar arasında sarnıçlar, kuyular, yunaklar, havuzlar, ayazmalar,
seb ller, sel-seb ller, adırvanlar, su teraz ler , çe meler ve meydançe meler nden
söz edeb l r z.

Çayır ve menz l
çe meler nde
nsanların ve
hayvanların su
çeb lecekler farklı
yalaklar olurdu.



Foto raf: Ceng z Kahrıman Ar v





Bu yapılar suyla sadece bir ihtiyaç malzemesi olarak kullanılmazlar. Suyu kutsal sayan, ona saygı duyan, onunla konuşan ya da onun sesine yer açan, oynamasını ve muskâsını paylaşan çözümlerle çe çe geçerler. Su olmadan bu yapıları, bu yapılar olmadan suyu hissetmek çok zaman zorlanır.

Suyun ayna olma, suret-resim verme özelliği; akarken, dökülürken yaratılmısmuskâsı, edebiyat dünyasını da oldukça etkiler. Ve suyun benzerce yazılır, yaratılır.

Bu yapılar içinde Fuzulî'nin "Su Kasidesi", onun sesleriyle suyun sesine yakınlıkla tırarak yaratılır, benzer sesler elde etmeye çabalar. Yakın dönem kültürümüzde "Su Kasidesi"ni hatasız okuyabilmek, tıyatroya ve şerhiyle ilgili seslerle sanat yapanlar için bir mihnet sayılırdı.

Bîm- düzah nâr-ı gam salmı dîl- süzânuma
Var ümîdüm ebr- hânun sepe ol nâra su

Yümn- na'tünden güher olmu Fuzûlî sözler
Ebr- nîsândan dönen tek lûlü eh-vâra su

Hâb-ı ga'etden olan bîdâr olanda rûz-ı ha'r
E k- hasretten tökende dîde- bîdâra su

Umdum oldur k rûz-ı ha'r mahrûm olmayam
Çem- vaslun vâre men te ne- dîdâra su

"Uygulamaya dönüşmeyen her bilgi, doğru ile yanlış arasında bir yerdedir!"

El Cezeri

Osman Gerçek'in manzum düzenlemesinin esas alırsak, Su Kasidesi'nden aldığımız bölümün günümüze dillene uygunluğu şöyle;

Korku salmı cehennem ate yanık gönlüme
Var ümîdüm hân bulutundan serpe ol nâra su

Sen överek nice ye dönmü Fuzûlî sözler
Nisan ya murundan olmu berr nice su

Mah er günü ga'et uykusundan uyanıp
Gözya'ına hasret uykusuz göz dökünce su

Ümdüm odur k mahrum olmayım mah erde
Vuslat çemesinden vere susamı bana su.





Der yandan, a da kültür dünyamızın ınarlarından olan Nâzım Hikmet se, 7 Mart 1958 tarihinde Var ova'da yazdı ı "Masalların Masalı" adlı r nde görsel mgelerle szn ses n yarı tırır, mrn sınırlarıyla hayatın sonsuz döngüsünü sudak suretlerle yeniden yorumlar adeta...

Masalların Masalı

Su ba ında durmu uz,
ınarla ben.
Suda suretimiz çıkıyor,
ınarla benim.
Suyun avkı vuruyor bize,
ınarla bana.

Su ba ında durmu uz,
ınarla ben, bir de kedi.
Suda suretimiz çıkıyor,
ınarla benim, bir de kedinin.
Suyun avkı vuruyor bize,
ınarla bana, bir de kediye.

Su ba ında durmu uz,
ınar, ben, kedi, bir de güne .
Suda suretimiz çıkıyor,
Çınarın, benim, kedinin, bir de güne in.
Suyun avkı vuruyor bize,
ınara, bana, kediye, bir de güne e.

Su ba ında durmu uz,
ınar, ben, kedi, güne , bir de mrmz.
Suda suretimiz çıkıyor,
Çınarın, benim, kedinin, gnesin, bir de mrmzn.
Suyun avkı vuruyor bize,
ınara, bana, kediye, güne e, bir de mrmze.

Su ba ında durmu uz.
nce kedi gidecek,
kaybolacak suda sureti.





Foto raf. Çağrı Kahraman Ar. v

Sonra ben gideceğim,
kaybolacak suda suretim.
Sonra çınar gidecek,
kaybolacak suda sureti.
Sonra su gidecek
güne kalacak;
sonra o da gidecek...

Su başında durmu uz.
Su serin,
Çınar ulu,
Ben iir yazıyorum.
Kedi uyukluyor
Güne sıcak.
Çok ötür ya ıyoruz.
Suyun avkı vuruyor bize
Çınara bana, kediye, güne e, bir de ömrümüze...

1910 yılından itibaren
dökme demir çeşmeler
İstanbul'u süslemeye başlıyor.
Bu çeşmelerin örnekleri
İstanbul yakasında
Yıldız Camii ve
Galatasaray Lisesi'nde,
Kadıköy yakasında ise
Göztepe Zeynep Hanım
İstasyon Caddesi üzerinde
görmek mümkün.

Suyun dönüp dolayı aktığı, akarken ya da testlere dolarken sesinin insan sesine
karıştığı yerlerde çeşmelerdir. Çeşmeler, çeşme bacalarını geleneksel tarımcı
toplumumuzda yeni bir sosyalleşme olgusu yaratır. Özellikle kadınların, genç
kızların buluşmaları, söylemler yerli çeşmeler. Çeşmeler zaman içinde kız-erkek
bakışmalarına, gelin-kaynana diyaloglarına, konu-konuk fısıltılarına ortak olur.





*Çeşmeler
türkülerimize
sızar, türküler
çeşmelerimize
uğrar.*

kıncı kuşak bestecilerimizden sayılan Ferit Tüzün'ün (1929-1977) en önemli eserleri arasında sayılan Çeşmebaşı Bale Suite'ne kaynaklık sağlayan, ilham veren; mahalle çeşmelerinin etrafında gelen yaşımlar olmalı.

Özellikle İstanbul'da III. Ahmet ile birlikteyken bir marş yaratıcılığı dönüştürülen "meydan çeşmeler" ise, su kültürümüzün sanata dönüştürülmüş özel örnekler olmaktadır.

Ve kaçınılmaz olarak çeşmeler türkülerimizle sızar, türküler çeşmelerimizle uğrar. Sayısız söz ve ses katılır bu ortaklıktan "su kültürü" hazinemize...

Çeşmebaşı subaşı
Severim kara kaşı
Kötüyüden bal yeme
Güzel nentataşı

.....

Yarım gittim çeşmeye
Yaralarım deşmeye
Neymiş varsa vereyim
Elden su çmeye

.....

Çay benim çeşme benim
Yaramı deşme benim
Hak katlı yarım sen
Önümde geçme benim

.....

Çeşmeler yaptırdım altın oluklu
Suyunu akıttım çalbalıklı
Bırak yarım sevdim o da ele yavuklu
Ayrıl yavuklundan sen alayım

Ber gel a yarım ber gel benim adam yemem
Ellerim yarım ne de yarım ol demem

.....





Foto raf: Cang z Kahraman Ar v

Mapushane Çesmes yandan akıyor yandan.
Mapusluk b r ey de l, ayrılık var b r yandan.

Kısacası kaynaktan çe meye akıp gelen sadece su olmamı yüzyıllar boyunca.
Suyun ve su yapılarının etrafında özel b r ya ama kültürü de olu turulmu .
K m zaman söze, k m zaman söylemeye, k m zaman m mar ye, k m zaman
da saza dü erek, d le gelerek...

B r yandan
saka su çek yor,
d er yandan
vatanda lar
susuzlu unu
g der yor.



“Çe me” kelimesinin kökeni

Çe me kelimesinin kökeni, ne anlamı geldiğini yeni baştan tartışmak yerine, geçmiş tanımlarını paylaşmanın daha doğru olacağını düşünüyoruz. Sanat Ansiklopedisi'nin hazırlayan Celâl Esad Arseven çe meyi şöyle tarif ediyor:

“(Su kaynağı mânasına Türkçede göz kelimesinin Farsça karılığı olan çe im sözünden alınmıştır.) Kaynağında bir hazineye toplanarak veyahut borularla getirilerek akıtılan suların alınmasına mahsus lüleli veya musluklu bir hazine ekinde mermerden, taştan veya sair malzemeden yapılmış umuma mahsus su alma yeri.”

Sanat tarih dünyasının duayenlerinden Semaviye Selam Ansiklopedisi'nin ilgili maddesinde Arseven'in yaptığı tanımları bir adım daha ileri götürüyor:

Mahallelerin sohbet mekânı olan çe meler bazen de çe me kuyruğuna uyumayanların yol açtığı çe me başı kavgalarına sahne oluyordu.

“...Çe me kelimesinin Farsça'da 'göz' anlamındaki 'çe m'den geldiği umumiyetle kabul edilir. Su çıkan kaynak, pınar ve gözlere çe m denilmesi, bunların akıtıldığı küçük yapılara çe me adının verilmesine sebep olmuştur. XIII-XIV. yüzyıllarda çe me yerine daha çok, Arapça'da yine 'göz' anlamına gelen 'ayn' kelimesi kullanılmış ve bu kullanım XVII. yüzyıl içlerine kadar devam etmiştir.”



Fotoğraf: Bengül Kalkan



Ba dat Caddes
üzer ndek Selam
Çe me'den b r
ayrıntı.

Bu tanımlar arasında günümüze en yakın olanı d erler ne göre daha tamamlayıcı b lg ler çer yor. NTV Yayınları'nın 2010 yılında yayımladı ı stanbul Ans kloped s 'nde çe meler maddes n n yazarı Avn ye Tansu öyle d yor:

"... 'Çe me', Farsça 'çe m' (göz) sözcü ünden türemi olup, Osmanlı Türkçesinde 'suyun geldi i yer', 'kaynak' ba lamında Arapça 'göz' anlamına gelen 'ayn' sözcü ü de kullanılırmı . Suyu verilen önem bundan güzel anlatılabilir mi? Bedenin en önemli parçası ile suyu ona getiren yapıyı e anlamlı tutan ve bu yakla ımı dört yüz yıl ya atan bir kültürden söz ediyoruz. Dünya ba kenti stanbul'un çe meleri de bu kültürün en insancıl, en elle tutulur ö eleriydi."

*"Çeşme" Farsça
"çeşm" (göz)
sözcüğünden
türemiştir.*

Pek Tansu 'un dey m yle "kültürümüzün nsancıl ö eler " nasıl sını andırılıyor? Çe meler farklı kaynaklarda, farklı uzmanlar tarafından, farklı ek llerde sını andırılmı . Toplu olarak göz atıldı nda, bu sını andırmaların bazılarının zorak oldu u görülüyor. Bas t b r ek lde anlatacak olursak k sorunun cevabının çe meler sını andırılmasında yeterli oldu unu görüyoruz: "Nerede yapılmı ?", "Neye benz yor?"

"Nerede yapılmı " sorusunun cevabı ne olab l r? Çayırda, meydana, skelede, kervan yollarının üzer nde, k soka ın b rle t b r noktada veya kör b r duvarın d b ne n a ed lm çe melere rastlıyoruz. "Nasıl yapılmı " sorusunun cevapları çatal, çukur, sütun ekl nde veya dem rden olab l r. md bu sını andırmayı ayrıntılandırılalım ve Kadıköy'dek örnekler ne göz atalım.

Osmanlı dönem nde stanbul'un sayf ye hayatında çayır ve kırların büyük b r önem var... Günümüzde stanbullular haftanın yorgunlu unu kapalı



Hâl d A a'nın yaptırdı ı Abdülham d tarafından onarılan Haydarpa a'dak çe men n günümüzde sadece alınlık bölümü gözüküyor.



Bu b lg ler çe men n k tabes n kaybolmadan önce okuyan A an Egemen'den ö ren yoruz: Bu çe mey yaptıran pad ah Abdülmec d Han sank evrene hayat veren b r hükümdardı. III. Sel m' n harema ası Hal d A a'da y l kler deryalar dereces nde olan tem z b r nsandı. Onun yaptırdı ı bu çe me zamanla harab olmu tu. Adı geçen sultan yen lenmes n buyurdu. O eh n ahın sular seller g b olan yücel n tanrı kıyamete kadar devamlı kılsın ve Fırat'ı ve D cle'y kışkandırın. Çe men n tar h n Ziver süsleyerek öyle dü ürdü: "Kıldı Han Abdülmec d crâ güzel ayn-ı hayat" (Abdülmec d han ab-ı hayat örne bu çe mey akıttı. 1839)

alı ver merkezler nde atmayı terc h ed yor. Çok de l bundan 100 yıl önce se stanbullular ve Kadıköylüler hafta sonları kırlara ve çayırlara g d yordu. Kadıköy'dek Haydarpa a, Uzunçayır, Yo urtçu ve Ku d l çayırları halk arasında en çok terc h ed lenlerd . Çayırlardak su ht yacı da çe meler aracılı ıyla g der l rd . Bugün b nalar arasında kalan Ayrılık Çe mes ve Haydarpa a'da günümüzde neredeyse tamamı yer altında kalmı , Abdülmec d' n onarttı ı Hâl d A a Çe mes Haydarpa a Çayırı'nda yer alan çe melerd .

Kadıköy, meydan ve skele çe meler nden yoksun... Bunun temel neden Kadıköy'ün Osmanlı Dönem 'nde b r sayf ye köyü olmasından kaynaklanıyor. Meydançe meler ne Kadıköy'ün kom usu Üsküdar ve Sultanahmet'ten k örnek vereb l r z. k meydan çe mes de stanbul'un su kültürüne öneml katkıları olan III. Ahmed tarafından yaptırılmı ve türler n n en görkemli ler nden...

Kervan yollarının üzer nde, kervanların mola verd kler menz llerde yer alan çe melere de Kadıköy'de sıkça rastlıyoruz. Bunun neden stanbul'dan Ba dat yönüne g den ana yolun Kadıköy'den geçmes ... Haydarpa a'dak Ayrılık Çe mes yanındak namazgâhla b rl kte stanbul'dan yola çıkan kervanların ve Hac yolcularının İlk gece mola verd kler ve yakınlarından ayrıldıkları menz l çe mes yd . Y ne bu yol üstünde Selam çe me'dek Selam Çe me, Bostancı'dak Çatal Çe me ve II. Mahmud Çe mes Kadıköy'ün menz l çe meler ndend r. Bu t p çe meler bazı uzmanlar namazgâh çe mes olarak da sını andırıyor.

Moda'dak Hasan Rıza Pa a Çe mes de kö e çe meler n n güzel b r örne ... Mühürdar Karakolu Sokak le Gürbüz Türk Soka ı'nın kes t noktada yapılan bu kö e çe mes hâlâ özgünlü ünü koruyor. Bostancı'dak Çatal Çe me'n n sm de b r benzetmeden gel yor. E er özel b r sm yoksa k ya da üç gözlü çe melere Osmanlı co rafyasında çatal çe me sm ver l yor.





İstanbul 5. Bölge Koruma Kuruluna Kirazlı Ar. 1/1

Moda'dak
Hasan Rıza Pa
Çe mes 'n n tesc l
ed l rken, 1955
yılında çek lm
foto rafı.





Hayatın esası olan su...



Foto raf. Cang z Kahraman Ar v

1818. Kadıköy.





TARİH BOYUNCA İSTANBUL VE SU

Mehab & Jeattier.





8500 yıl önce Kadıköy Fikirtepe'de yaşayan topluluklar yerleşecekleri bölgeleri seçerken; temel besin kaynaklarına uzaklık, tarım alanları ve iklim gibi kriterleri göz önünde tuttular.





Fotoğraf: Gökhan Tan

Marmaray Projesi nedeniyle Yenikapı'da yapılan arkeolojik kazılarda, 2011 yılında bulunan Neolitik döneme tarihlenen ayak izi ve skelet. Bu arkeolojik tabaka, Kadıköy yakasındaki Fikirtepe yerleşim yerleri mesleğinde.

Kadıköy'de suyun izini aramak, suyla gelen kültürü anlamak için Kadıköy'ün içinde bulunduğumuz büyük coğrafyanın, hayatımızın en temel besin kaynağı olan suyla olan ilişkisine göz atmakta fayda var. Üç tarafı suyla çevrili bir kentin çime suyu elde etmek için uğraşması, suyun çabasının yaklaşık 2000 yıllık bir tarih var. İsterseniz biraz daha derinleşelim, su sorunu yaşıyoruz. İlk İstanbullulardan başlatalım özetimiz... Merak etmeyin 8500 yıllık uzun serüven kitabının sayfalarında su gibi akıp gidecek.

Marmaray kazıları sırasında Yenikapı'da bulunan ve Neolitik döneme tarihlenen, insanın avcı-toplayıcı hayattan tarıma ve hayvan evcilleştirmeye başladığı, en önemlisi de yerleşik hayata geçiş dönemi için tutan buluntular, sık sık kullandığımız İstanbul'un binlerce yıllık kent tarihinin klasiği görünümünü doğruların telkinde... Yenikapı'da 2008 yılında bulunan Neolitik dönem mezarları ve 2011 yılında Neolitik dönem tabakasında ortaya çıkarılan skelet ve arkeolojik dünyasında büyük bir merak uyandıran ayak izi, kababir hesapları İstanbul'un kent tarihinin 8500 yıl öncesine götürüyor.

Susuz kent İstanbul

Peki, 8500 yıllık kent İstanbul'un en önemli sorunlarından birinin ne olduğunu hiç düşününüz mü? Savaşlar, kuşatmalar, kuraklık, yiyecek sıkıntısı... Hadiseler de günümüzden örnekler verelim: Çarpık kentleşme, yoğun trafik, nüfus fazlalığı, hayat pahalılığı... Bunların hepsi İstanbul'un çeşitli dönemlerde yaşadığı, yaşıyor ve devam ettiren sorunlar. Ancak İstanbul'un kent tarihi boyunca süregelen bir sorun var ki tüm imparatorlar, padişahlar, bakanlar, belediye başkanları meslemlerin büyük bir bölümünü bu sorun için harcadılar ve 2000'li yılları yaşadığımız günlerde hâlâ tam anlamıyla bir çözüm bulamadılar.



Fotoğraf: Gökhan Tan





Foto raf: .Ü. Preh storya Ana B l m Daltı Ar v



F k rtepe'de
Neol t k döneme
tar hlenen sıvı kabı

Temel ya am kayna ımız "su"dan bahsed yoruz. Bırakın geçm tek en büyük sorunlarımızdan b r olmasını, uzmanlar dünyanın sonunu get recek sorunların ba ında susuzlu u göster yor. Su kaynaklarının sorumsuzca tüket imes , çarpık yapıla ma neden yle su havzalarının betonla ması ve bunun sonucunda k rlı suların çme suyuyla karı ması, her gün gazetelerde okudu umuz artık b ze normal gelen haberler n ba ında gel yor.

Khalkedon'un
s kkeler nde bo a
ve bu day s mgeler
kullanılıyordu.
Kar ı kıyıda
Byzant onlular
se den zle lg l
s mgeler s kkeler ne
basıyordu.
Bu durum
Khalkedonluların
daha tarımcı
b r topluluk
olduklarının b r
gösterges olab l r.

Halbuk bu topraklarda hüküm süren mparatorluklar bu sorunu çözmek ç n nanılmaz emekler ve bütçeler harcadı. Cumhur yet hükümetler ve stanbul beled yeler de harcamaları kes nt s z olarak sürdürüyor. Had gel n hep b r l kte "su"yun, daha do rusu "susuzlu un" kent n gel m ndek önem ne göz atalım!

Suya en kolay er en, suyun n metler nden en y b r ek lde yararlanan toplulukların, stanbul'da lk yerle k hayata geçen topluluklar oldu unu söylesek abartmı olmayız. Günümüzün b reysel ya am tarzının aks ne kolekt f b r ya am anlayı ını ben msem bu topluluklar dere kenarlarında veya yakınlarında yerle meler n kurdular. Yen kapı'da skeletler bulunan toplulukla ça da , 8500 yıl önce Kadıköy F k rtepe'de ya ayan topluluklar yerle ecekler bölgeler seçerken; temel bes n kaynaklarına uzaklık, tarım alanları ve kl m g b kr terler göz önünde tuttular.



Do ayla dost ya am M.Ö. 7. yüzyılda kurulan k kent olan Khalkedon (bugünkü Kadıköy) ve Byzant on'da da (bugünkü Tar h Yarımada) devam ett . Evler n ç nde bulunan sarnıçlar ve do al su kaynakları henüz nüfusu artmamı olan k kente de yet yordu.

Romalıların do ayla mt hanı

Ne zaman nsano lu do aya kar ı gelmeye ba ladı, do a da n metler n





nsano luylapayla mayı bıraktı. Roma mparatorlu udönem nde kalabalıkla an kent n su sorunu da arttı. M.S. 2. yüzyılda mparator Hadr anus ve 4. yüzyılda mparatorlar Constant nus ve Valens' n Belgrad Ormanı ve Istrancalar'dak su kaynaklarını kente get rmek ç n sale hatları n a ett kler n b l yoruz. Bu çabaların kent ç nde hâlâ d md k ayakta duran en öneml örne Saraçhane'dek Bozdo an Kemer 'd r.

sale hatlarının yapımına ko ut olarak kent ç ne aktarılan suyun depolanmasıyla lg l yapılar da n a ed lmeye ba landı. 4. yüzyılda B nb rd rek Sarnıcı, 5. yüzyıla tar hlenen Fat h'tek Aspar ve Karagümrük'tek Aet os su hazneler , 6. yüzyılda ust n anos tarafından yaptırılan Yerebatan Sarnıcı bu t p yapıların en öneml ler n olu turuyor.

stanbul'a kent n batısından su get ren bu hatlar; sa-va lardan, ku atmalardan, B zans mparatorlu u'nun güç kaybetmes nden, 13. yüzyıldak Lat n st lasından fazlasıyla nas b n aldı. Osmanlılar kent fethett kler nde Roma dönem sale hatlarının neredeyse tamamı yıkık durumdaydı.

Kadıköy'de suya en kolay erişen topluluklar, Fikirtepe'de su kenarına 8500 yıl önce yerleşmelerini kuranlardı.

Romalılardan devralınan m ras

Fat h Sultan Mehmet'ten ba layarak Kanun Sultan Süleyman'a kadar Osmanlı mparatorlu u'nu yöneten tüm pad ahlr ba kente su get rmek ç n büyük çabalar harcadı. Fat h Sultan Mehmet, II. Bayez t, Yavuz Sultan Sel m sonradan Halkalı Suları olarak adlandırılacak kent n kuzeybatısındak zeng n su kaynaklarını kullanab lmek ç n projeler gel t rd .

16. yüzyılda gel nd nde Osmanlı mparatorlu u tar h n n en gen sınırlarına ula mı , bununla beraber ba kent n de alanı gen lem ve nüfusu artmı tı.



Fotoğraf: Çarkem Kızılkayak



Fotoğraf: Gölkem Kızılkayak

Roma dönem kalıntılarını zleyen M mar S nan, ünlü Kırkçe me Suyolu'nu 16. yüzyılda n a ett . Maglova Kemer (en solda) ve Güzelce Kemer (solda) Osmanlı mparatorlu unun en pahalı mar faal yetler nden b r olan Kırkçe me'n n k öneml su keme- r d r.





stambul eht Rehber , stanbul, 1934





1934 yılında yayımlanan İstanbul Şehir Rehberinde yer alan Kadıköy Kazası Kadıköy Merkez Nahyesi planında Kadıköy çemelerine şu sırayla; Ibrahim Ağa Deresi, Haydar Paşa Deresi, Seyit Ahmet Deresi, Kurbalı Dere ve Yortu Dere görülebiliyor. Ayrıca günümüzde yok olmuş Kadıköy çayırıları da bu planda zıkmek mümkün. Haydar Paşa Çayır, Kuldil Çayır, Yortu Çayır ve Uzunçayır bugün yok ama bu çayırıldak bazı çemeler; Çuhadar Ahmed Ağa, Yortu Çemesi, Osman Ağa Çemesi ve Ayrılık Çemesi hâlâ ayakta.



Varolan su kaynakları b r dünya ba kent ne dönü en stanbul'a yetm yordu. Kanun Sultan Süleyman bu soruna köklü b r çözüm bulmak ç n M mar S nan'ı görevlend rd .

*Üsküdar'a
ve Kadıköy'e
Kayışdağı'ndan su
taşıyan İbrahim Paşa
Suyolu 18. yüzyılda
inşa edildi.*

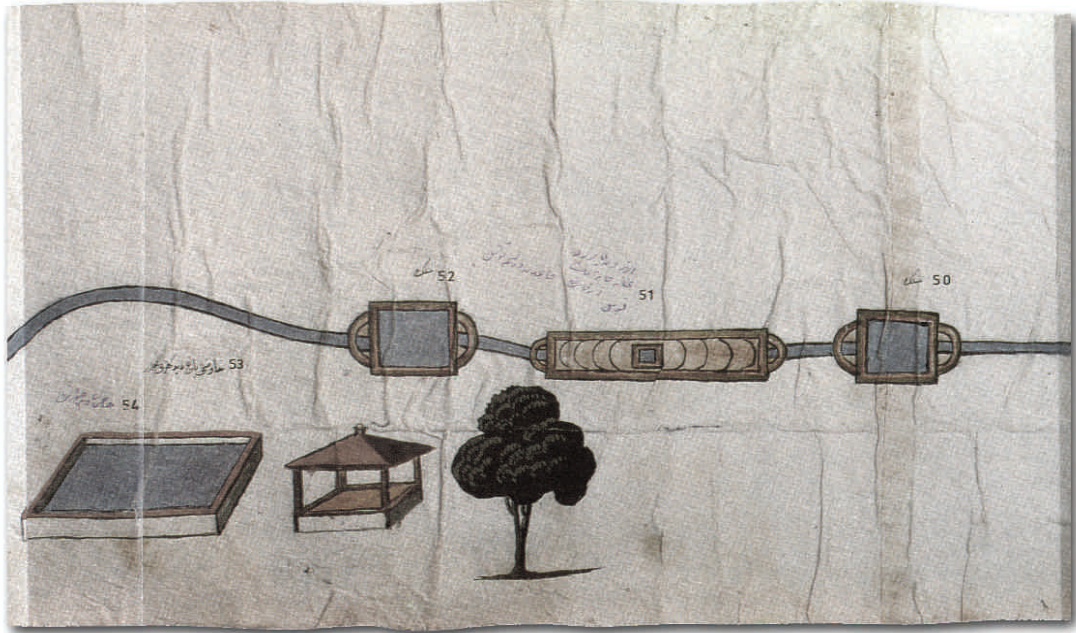
Kırkçe me Suyolu olarak b l nen 50 m lyan akçel k bu proje onlarca su yapısından olu yor. M mar S nan'ın Roma dönem sale hatları zler n tak p ederek aya a kaldırdı ı s stem n n aası 9 yıl sürdü. Kırkçe me Suyolu'nun sa ladı ı su da lerleyen dönemlerde stanbul'a yetmed . 17. ve 18. yüzyıllarda da suyu mahalle çe mes ne yönlend rmek ç n özelli kle Belgrad Ormanı çevres nde b rçok faal yet yapıldı.

Çe meler n sultanı III. Ahmed

18. yüzyılda ya amı k önemli k var k konu su ve çe meler olunca onların sm n de Kanun ve M mar S nan g b altını ç zerek hatırlatmakta fayda var. 1703-1730 yılları arasında pad ahlık yapan III. Ahmed ve onun hem sadrazamı, hem damadı Damat brah m Pa a stanbul'un su kültürünün gel mes nde önemli katkılar sa lıyor. Lale Devr olarak da b l nen bu dönemde Kırkçe me Suyolu'na yen yollar ve bentler eklen yor.

Or j nal
Türk- slam Eserler
Müzes 'nde sakla-
nan Damat brah m
Pa a Suyolu
har tasından Uzun-
çayır bölges ayrın-
tı. 51 numaralı
yapı Uzunçayır'dak
çe mey göster yor.

Bu dönem çe me m marlı ının da üst düzeye ula tı ı yıllar: 1728-29'da Üsküdar'dak meydan çe mes , y ne aynı yıllarda Topkapı Sarayı'nın g r ndek meydan çe mes ve seb l yapılıyor. Üsküdar'a ve Kadıköy'e Kayı da ı'ndan su



ta İryan İbrahim Paşa Suyolu da bu dönemde inşa ediliyor.

Ancak ne bu dönemden önceki, ne III. Ahmed ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, ne de ardılarının yaptırdıkları su yapıları dünyadaki gelişmelerin karışında duramıyor.

Mahalle çeşmesi'nin pabucu dama atılıyor!

19. yüzyıl, Sanay Devrimi'nin etkilerinin İstanbul'a yansıdığı yıllar... İstanbul'un kıyakasında suyun konutlara kadar ulaştırılması için şirket kuruluyor. 1874 yılında, Terkos Gölü'nden kente su getirme müt yazını alan Dersaadet Su Şirketi 1884 yılında evlere su vermeye başlar. 1932 yılında ise devlet bu müt yazı satın alarak İstanbul'un Avrupa yakasına su getirmenin kamulaştırır.

Üsküdar-Kadıköy
Su Şirketi'nin
1 Ağustos 1930
tarifli ihbarnamesi.

Anadolu yakasında da benzer bir müt yazı, 1888 yılında Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi'ne veriliyor. Şirketin Elmalı Deresi'ne yaptığı baraj Kandil, Çengelköy, Van köyü, Kuleli, Beylerbeyi, Üsküdar gibi Boğaz yerleşmelerine, Kadıköy'e, Kızıltoprak'a ve Erenköy'e su sağlıyor. Bu şirketin faaliyetleri de 1937 yılına kadar sürüyor. Ardından tüm müt yazıları devlete devrediliyor.

Artık İstanbul için yeni bir dönem başlıyor. Yüzlerce yıldır mahalleler bulunmayan noktaları, su kaynaklarının mahallelerdeki son durağı çeşmeler ve çeşmelerin olmazsa olması sakalar 1930'lu yıllardan itibaren kent hayatından yavaş yavaş siliniyor. Halbuki çeşmeler büyük usta Mimar Sinan'ın mezarına lettiği gibi yüzlerce yıldır "Hızır gibi hayatın esası olan suyu akıttı."

ÜSKÜDAR VE KADIKÖY TÜRK ANONİM SU ŞİRKETİ

Merkezi İdaresi : Kadıköyünde, Moda Caddesinde.
Telefon : Kadıköy, 36-37.

Erenköy

Sıra numarası *6697*
Mukavele numarası *7697*

Efendim,


Zirde müfredatı muharrer su ve ta'mirat faturalarınızın mecmû olan *537* kuruşun tahsili zımında Şirketimiz tahsildarı tarafındadır.

(1) *8 Aug* tarihinde,
(2) *11* tarihinde,

vukubulan muracaatlara romen henüz tesviye olunmadığı anlaşılmas olmağla meblağı mezburun işbu ihbarnamenin tarihi tebliğinden itibaren üç gün zarfında Kadıköyünde Moda Caddesinde kâğın Müdüriyet veznesine, ve yahut Üsküdar'da iskele eivartında vaki şubeye bilduraca tesviye edilmediği taktirde Hükümeti Celilesi musaltak Tevziati miyahiye Nizamnamesininin 14 üncü maddesi mucibince suyunuzun kal'ına zaruret hasıl olacağı beyan ve bilvesiyle taktimi ihtiramat olunur efendim.

MUDURİYET:

1-8-30
Günce



Cemil Kahraman Arşivi.

Büyük Çamlıca'da senede bir yarı ma yapılırdı. Uzun masalar kurulur... Uzun masalarda on be er tane bardak, içinde on be ayrı su! De i ik kaynakların de i ik suları. On üç tane kaynak suyu, bir tane Terkos, bir tane de Hamidiye ehir suyu...

Anadolu yakasında su

İstanbul'da suyun binlerce yıllık serüveninde yaptığımız hızlı yolculuğun ardından, Kadıköy'ün de yer aldığı Anadolu yakası sularına odaklanmakta fayda var. Bu yaka Tarh Yarımada'nın aksine kaynak suları bakımından bir hayli zengin.

Bu zenginlik Türk ye'nin ilk kadın arkeoloğu Prof. Dr. Halet Çambel'nin, B+ Dergisi'nde 2008 yılında yayımlanan, Aylın Eren'nin kaleme aldığı söyleşiden de anlamak mümkün. Çambel 1930'lu yıllarda Çamlıca'da yapılan su tatma yarışmasından şöyle bahsediyor:

"Bambaşka bir hayat vardı... Gençler boş günlerde toplanırlar, suları gezmeye giderlerdi mesela. İşte Sarıyer, Çırçır, Kayıdağı, Alemdevesaire... Beni de Beşiktaş Kulübü'nden arkadaşlar gelip alırdı evden, onlarla beraber yaya olarak giderdik sulara... Büyük Çamlıca'nın etrafında kökler, köklerin de bahçeleri vardı, birer dönüm, iki'er dönüm... Büyük Çamlıca'da senede bir yarışma yapılırdı. Uzun masalar kurulur... Uzun masalarda on beşer tane bardak, içinde on beş ayrı su! Değişik kaynakların değişik suları. On üç tane kaynak suyu, bir tane Terkos, bir tane de Hamidiye şehir suyu... Su tatma yarışması! Bir sene benim kulüp arkadaşım, benim yanımda bir genç kazandı. Ben o zaman ancak altı çeşit su biliyordum."

Kızıltoprak yönünden Kadıköy'ün 1925-1950 yılları arasındaki hava görüntüsü (solda). 1950'li yıllarda çeşitli medenî su çeşitleri İstanbul'da.



Fotoğraf: Cemal Kaşımancı Arşivi.

Ayrılık Çe mes
yakınında bulunan
günümüzde yok
olmuş bir Kadıköy
Çe mes .
Foto raf 1934 yılın-
da çek im .



Aynur'la Karateke'n n kaleme aldı ı "III. Ahmed Devr İstanbul Çe meler " k tabında Â r Efend zade Mehmed Haf d Efend 'n n Mehâhü'l-m yâh adlı eser nden alıntılararak İstanbul'un kaynak sularının l stes n ver yor. L ste Çambel' n de katıldı ı 15 bardaklı kaynak suyu yarı masını do rular n tel kte... Tam 16 kaynak suyunun adı var:

- Çamlıca suyu
- Kestane suyu
- Kayış Pınarı suyu
- Sultançiftliği suyu
- Karakulak suyu
- Kısıklı suyu
- Demirci suyu
- Mirahur Köşkü suyu
- Gümüş suyu
- Tokmak suyu
- Halkalı suyu
- Çekme suyu
- Narhçı suyu
- Turunçlu suyu
- Kırkçeşme suyu
- Nâzır Ağa suyu

Üsküdar cihet suları

“Üsküdar cihet suları” olarak da anılan Anadolu yakasındaki suların kente akıtılma nın ilk k tapla tıranlardan b r de stanbul çe meler n n s stemli b r ek lide gezen, k tabeler n okuyan ve katalog hal nde yayımlayan brah m H İm Tanı ık. K tabın g r bölümünde “Üsküdar Cihet ne Akan Sular” baş lı ı altında a a ıda bulunan su kaynaklarını l stelem :

- Çinili (Mahpeyker Valide),
- Atik Valide (Nur Banu Valide),
- Yeni Cami (Gülnuş Emetullah Valide),
- Mihrişah Valide,
- Selimiye,
- İhsaniye,
- Ayazma.

sma l Hakkı Konyalı k c İtl k “Ab deler ve K tabeler yle Üsküdar Tar h ” s ml eser nde Anadolu yakasındaki vakıf sularının Tanı ık’a göre daha gen ve ayrıntılı b r l stes n ver yor.

Konyalı’nın tesp t ett sular öyle:

- Atik Valide Suları,
- İhsâniye Suyu,
- Selimiye Suyu,
- Küçük Çamlıca Suyu,
- Büyük Çamlıca Suyu,
- Bulgurlu’da Demirci Çeşmesi (Çukur Çeşme Suyu),
- Bulgurlu Yerli Suyu,
- Libâdiye Asfaltı kenarındaki Haminne Suyu,
- Hüdâi Suyu,
- Arslan Ağa Suyu,
- Selmân-ı Pâk Suyu,
- Tazılar Ahır ı Suyu,
- Kayış Pınarı (Kayış Dağı) Suyu.

Üsküdar ciheti suları olarak sınıflandırılan sulardan sadece Kayış Pınarı Suyu Kadıköy’e akıyor.

Konyalı l steled sulardan k s n n Kadıköy’le ba lantılı oldu unu da r not dü mü . B r nc s Küçük Çamlıca Suyu: Her ne kadar bu su Kadıköy’e kadar akmasa b le, Konyalı suyun Kadıköylü sular tarafından alınıp satıldı ını bel rt yor. k nc s se Kayış Pınarı (Kayış Dağı) Suyu...



“Üsküdar cihet suları” hakkında en stemli çalı ma se Prof. Dr. Kâzım Çeçen tarafından yazılan “ İstanbul Vakıf Sularından Üsküdar Suları” k tabı... Çeçen 1925 yılında ehremanet Sular Müdürü Nâzım Bey’ n k tabındak l steler esas alarak yaptı ı çalı mada 18 büyük sale hattına ula arak l stelem ve har ta üzer ne lem . Bunlar:

- Mihrimah Sultan I
- Mihrimah Sultan II
- Solak Sinan
- Atik Valide Sultan
- Aziz Mahmut Hüdayi
- Mahipeyker
- Arslan Ağa
- Selâmi Ali Efendi
- Sarayağası veya Kapuağası Yakup Ağa
- Çınar veya Hacı Halil Efendi
- Gülnuş Valide Sultan
- Tophanelioğlu Mustafa Efendi
- Damat İbrahim Paşa
- Ayazma
- Selimiye
- Mihrişah Sultan
- Altunîzade
- Paşa Limanı veya Cevri Kalfa

Damat İbrahim Paşa
Suyolu haritasından
bir ayrıntı. Sol alt
köşede Tepe Kayı
Dağ'ını betimleyen.



Damat İbrahim Paşa'dan Kadıköy'e Armağan

Bu İstedeklerden sadece Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı su yolu Kadıköy'le ilgili. Bir önceki su İstisnası alınıldığıımız sıma İ Hakkı Konyalı'nın k tabında bu su yoluyla ilgili ayrıntılı bilgi veriliyor. Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı su yoluyla Kayıda'ından kaynaklanan suların Kadıköy'e, Üsküdar'a, padişahın Kavak, Bağdat ve İrefâbâd kasırlarına aktıldığıını aktarıyor.

Üsküdar cihet suları arasında uzunluk ve deb bakımından önemli bir yere sahip Damat İbrahim Paşa Suyolu hakkında en önemli bilgiler günümüzde Türk-Slam Eserler Müzesi'nde saklanan bir haritada geliyor. 18. yüzyıla ait haritada suyun kaynağı yerden Üsküdar'a aktığı son noktaya kadar katettiği yol gösteriliyor.

Yolu Zelenemeyen, Kaybolmuş Hatlar

Kâzım Çeçen, "Üsküdar Suları" kitabında Nâzım Bey'in kitabına dayanarak Anadolu yakasındaki küçük sale hatlarının da İstisnası veriyor. Ancak bu bilgiyi de ekliyor: İstedek hatlarının hiçbirine ara tırma geziler boyunca rastlanamamı. Küçük sale hatları da öyle:

Sucudan dönemin geleneklerine göre çömelerek su çeken çocuk.

- Kemankuş Çeşmesi Suyu
- Maktul Selim Ağa Suyu
- Talip Efendi Suyu
- Halil Paşa Suyu
- Defterdar Tahir Efendi Suyu
- Beylik Çeşme Suyu
- Hâlid Ağa Çeşmesi Suyu
- Ayşe Hatun Çeşmesi Suyu
- Saraçlar Çeşmesi Suyu
- Korucular Çeşmesi Suyu
- Demirci Çeşmesi Suyu
- Meleksima Çeşmesi Suyu
- Ahmet Efendi Çeşmesi Suyu
- Kısıklı Çeşmesi Suyu
- Büyük Çamlıca Suyu
- Benli-zade Raşit Efendi Çeşmesi Suyu
- Çınar Çeşmesi Suyu



Fotoğraf: Çağrı Karatınan, Anıya



Fotoğraf Kadıköy Belediyesi Arşivi

Hâlid Ağa Suyu'nun Kadıköy'de son bulduğu yerde 18. yüzyılda yapılan Hâlid Ağa Çeşmesi.

Deresindeki çeşmenin menbaı daha zahirindeki Emîr Paşa Tepesinde neb'an eder".

*"Halid Ağa Suyu
1341'de Üçpınar
denilen yerden yeniden
tekrar toplatılarak
Uzunçayır,
Kurbağalıdere,
Gazhane,
Söğütlüçeşmeden
Altıyol ağzına
getirilmiştir."*

Nâzım Bey'ın bahsettiği Hâlid Ağa Çeşmesi, neredeyse tamamı toprak altında kalmış, Abdülmecid tarafından onartılan Haydarpaşadağ çeşmesi olduğunu hatırlatalım ve Saad Nâzım Nispet'in "İstanbul Suları" kitabında bu suyuyla ilgili notunu aktaralım:

"Darüssaade Aşası olan Hâlid Ağa, Çamlıca eteklerinden Kadıköy ve Haydarpaşası semtine bu suyu sale ettirmişti. Çamlıca'da üç kaynaktan gelen bu su Altıyol Paşası Suyuyla beraber gelirken yollarının bozulmasıyla gelemeyiz oldu; 1341'de Üçpınar denilen yerden yeniden tekrar toplatılarak Uzunçayır, Kurbağalıdere, Gazhane, Söğütlüçeşmeden Altıyol ağzına getirilmiştir. Günlük birkaç yüz metreküp debisi olan bu su Söğütlüçeşme, Osmanpaşası, Rızapaşası mahallelerindeki çeşmelerden akar."

Bu suyunun Kadıköy'de son bulduğu yerde Hâlid Ağa'nın yaptırdığı üç yüzlü çeşme bulunuyor.



Çe melere alternat f: Yabancı su rketler

1800'lü yılların sonlarına do ru Kadıköy b r sayf ye köyü görünümünden sıyrılarak yava yava b r kent görünümüne kavu yuyor. Gerek Kadıköy, gerekse Bostancı'ya uzanan sah l kes m nde nüfus artıyor. Bu artı ta stanbul'dan kar ı yakaya yapılan tar fel vapur seferler n artmasının büyük b r payı oldu unu unutmayalım! Kadıköy çe meler nden akan sular ht yacı kar ılamaz hale gel yor. Bu duruma Osmanlı mparatorlu u'nun gündem güne kötöleyen ekonom s eklen nce o günlerde b rçok yatırımda gündeme gelen b r uygulama Kadıköy'de de kar ımıza çıkıyor. Üsküdar-Kadıköy bölgesi ne su get rme ç n b r Fransız rket ne 65 yıl süreyle mt yaz ver l yor. 1914 yılında se bu mt yaz 1888 tar h nden ba lamak üzere 99 yıla çıkarılıyor.

mt yaz sah b "Üsküdar-Kadıköy Su rket " 1893 yılında n a ed len 1. Elmalı Barajı ve sale hatları sayesinde Kadıköylüler evler nde eh r suyu kullanmaya ba lıyor. Tab mahalle çe meler nden kullandıkları suya göre b r farkla: Bu konforlu h zmet ç n Kadıköylüler daha önce alı k olmadıkları b r ek lde para vermek zorunda... Celal Esad Bey' n "Kadı Köyü Hakkında Beled ye Ara tırmaları" s ml k tabında rket n m³ f yatları hakkında b lg ler bulab l yoruz:

1. Ayda 10 m³'e kadar her m³'ü 3,75 kuru
2. Ayda 11 m³'ten 40 m³'e kadar her m³'ü 3,00 kuru

Üsküdar-Kadıköy
Su Şirketi'ne ait
çeşitli belgeler

COMPAGNIE DES EAUX DE SCUTARI ET KADIKÖY
Kadiköy, le 1. Oct. 1906

COMPAGNIE DES EAUX DE SCUTARI ET KADIKÖY
Kadiköy, le 1. Oct. 1908

Abonnement pour les mois de :	Octobre	Novembre	et Décembre	26
Excédents pour les mois de : <td>JULLET</td> <td>Août</td> <td>Septembre</td> <td></td>	JULLET	Août	Septembre	
Indice du compteur à la fin de la période				45
à la consommation				
Compteur				
à déduire pour l'abonnement				
NETTE RESTANT DUE				3,75

Payables selon tarifs
de 4 à 10 m³ 3,75
de 11 à 20 m³ 3,00

COMPAGNIE DES EAUX DE SCUTARI ET KADIKÖY
KADIKÖY

Cengiz Kahraman Arşivi



3. Ayda 41 m³'ten 80 m³'e kadar her m³'ü 2,50 kuru
4. 80 m³'ten fazla 2,00 kuru
5. Sanay ve sulama konularında 1,50 kuru

Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi'nin Kadıköy ve çevresine yaptığı hizmetler Kerem Esmer'in kaleme aldığı "Tarıh Boyunca İstanbul Suları ve İstanbul'un Su ve Kanal Zilyon Sorunu" isimli kitapta özetleniyor. Bu kaynağa göre, Kadıköy'e 50 yıl hizmet eden şirket;

1. 1893 yılında 1. Elmalı Barajı'nı inşa ediyor. Kısmen yıkılan barajı 1926'da yeniliyor.
2. Arıtma tesisi yapıyor.
3. Elmalı Barajı'ndan günde en çok 8500 m³ su basabilen buharlı bir terf merkezini hizmete alıyor.
4. Elmalı Barajı'ndan Baharbaşı'na kadar 2 saate hattı çekiyor.
5. 6000 m³ su kapasiteli Baharbaşı su deposunu inşa ediyor.

6. Bölgede 187 km. Uzunluğunda su dağıtım şebekesi kuruyor.

Bununla birlikte şirket, Elmalı'dan yıllık 2.477.703 m³ suyu Kadıköy ve Üsküdar'a akıtıyor. 8194 aboneye sattığı yıllık su miktarı ise 1.157.906 m³. Geriye kalan su ise 29 halk çeşmesiyle 244 yangın musluğuyla pompalanıyor.

Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi, Kadıköy ve Üsküdar bölgesinde 29 halk çeşmesine su sağlıyordu.

Bütün bu altyapı çalışmaları suyun Kadıköylülerin evlerine gelmesini mal yetkin arttırıyor. Bu da doğal olarak abone sayısının yükselmesini engelliyor. Kadıköylüler de çime suyunu elde edebilecekleri baka kaynaklara yöneliyorlar.

Süreyya Paşa ve Kadıköy çeşmeleri

Üsküdar-Kadıköy Su Şirketi'nin abone kazanmaya çalıştığı 1920'li yıllarda Kadıköy'e gelen vakıf sularını ve Kadıköy'deki çeşmeleri yeniden hayata getirmeye çalışılan bir önemli adım olmadan geçmek imkânsız! Süreyya Paşa'nın bireysel çabaları sayesinde Kadıköy'deki çeşmeler susuz kalmaktan kurtuluyor ve yeniden çeşmeler inşa ediliyor. Süreyya Paşa, Kayisdar'ından gelen hattın onarılması ve Kadıköy'e akıtılması için yıllarca uğraşıyor. Bu başarı hikâyesinin ayrıntılarını "Süreyya Paşa'nın Anıları" isimli kitapta bulmak mümkün...

1924 yılında Süreyya Paşa'nın eline Celal Esad Bey'in yazdığı "Belediye Araştırmaları" (kitabın tam adı: "Kadıköyü Hakkında Belediye Araştırmaları")





1910'lu yıllarda Göztepe'de yapılan döküm demir çeşme-den hâlâ Kayı Dağı Suyu akıyor.

İsmail Kaptan geçiyor. Süreyya Paşa, Belediye Sağlık Kurulu Laboratuvarı'nın 14 Eylül 1329 (1913) tarihli raporunu ve Celal Esad Bey'in yorumunu okuduktan sonra Kayı Dağı suyunun kaynakta boşa aktırına inanıyor.

Rapor aynen şöyle:

"Kayı Dağı çıkışı noktasından alınan suyun incelemesi :

Ta kından önce ölçümü hacim olarak seviyesi :	2,00
Ta kından sonra ölçümü hacim olarak seviyesi :	1,65
Her litrede klor sodyum:	0,029 gr.
Azot ve yandakları:	Yok

Kayı Dağı çeşmesinden alınan:

Ta kından önce ölçümü hacim olarak seviyesi :	1,65
Ta kından sonra ölçümü hacim olarak seviyesi :	1,154
Her litrede klor sodyum:	0,029 gr.
Azot ve yandakları:	Yok"

Celal Esad Bey raporu şöyle yorumluyor:

"Kayı Dağı suyunun tekniğe uygun kaptajı yapılmadığından, kaynakta büyük miktarda su boşa gitmekte, kaynak çevresinden çıkan sular da dıranarak kaybolmaktadır. Düzenli bir su yolu açılarak suyun hepsi toplanırsa, imdiki suyun birkaç katını elde etmek mümkündür. Bugünkü miktar dakikada 6 litredir ki, bu ihtiyaca yeterli değildir. Su arabaları bu kaynaktan yazın 24 saat hiç du-





Fotoğraf: Serhat Keskin



Kadıköy
Kırtas yec
Sokak'ta 1930
yılında açılan
Kayı da ı Suyu
Çe mes 'n n
suyu günümüzde
akmıyor.

rmadan su almakta ise de, bir bölümü o civardaki Çoban Çe mesi'nden ve di er yerlerden doldurmak zorunda kalmaktadır. Suyun gerekti i gibi kontrol altına alınmasıyla, alınan suyu birkaç kat ço altmak ve borularla eh rin yakınına kadar getirmek fazla bir harcama gerektirmemektedir.”

Her ne kadar eh r suyu Kadıköylüler n evler ne kadar gelse de, hızla artan nüfus ve yapıla ma sonucunda yen su kaynaklarına duyulan ht yaç sonucunda Süreyya Pa a gönüllü danı manlık yaptı ı stanbul Beled yes 'ne b r rapor hazırlıyor:

“Kullanılabilir sularımızı arttıralım. irketi, halkın hiçbir zaman susuz bırakılmayaca ı konusunda uyaralım, ucuz yatla suyun sattırılmasını sa layalım.

çilebilir sularımız için Çamlıca ve Kayı da ı yörelerinde çok bol olan kaynaklardan yararlanarak mevcut çe melerimize çelik borularla su getirelim. Kayı da ı suyunu yine çelik borularla Kadıköy'üne getirerek Hamidiye suları gibi Kadıköy'de çe meler yapalım. Bo aziçi'ndeki çe meleri de aynı ekilde dü ünelim.”

Süreyya Pa a'nın raporu hazırladı ı 1924 yılında Vakıf sularının durumu kötüydü. Çe meler harap, suyolları bakımsız durumdaydı. Bu durum Üsküdar-Kadıköy Su rket 'n çme suyu konusunda tek söz sah b yapıyor; raporda da bel rt ld üzere su Kadıköylülere fah f yata satılıyordu. Vakıf sularının stanbul Beled yes 'ne devred lece n (dev r 1924'te de 1,831 sayılı kanunla 1926 yılında gerçekte ecekt) ö renen Süreyya Pa a hazırladı ı raporlarla stanbul Beled yes 'n n bu e ved l kle e lmes n st yordu.

stanbul Beled ye Ba kanı Em n Bey' n 8 Aralık 1924 tar hl mektubunda Süreyya Pa a'ya Kayı da ı suyunun Kadıköy'e get r lmes ç n ne gerek rse yapılaca ını b ld r yor. Bu durum Süreyya Pa a'yı yapılacak su deposu ve yen çe meler hakkında son b r rapor daha hazırlamaya yönelt yor.

“17 Kasım 1340 (1924) tarihli ve 25 numaralı yazıyla Kayı da ı kaynak suları hakkında bazı dü üncelerimi sunmu tum. Bu kez yüksek ahsınızın lütfu ile bu kaynak suyu Kadıköy'e getirilmek üzere ihale edilm i oldu undan, Fikirtepesi civarında yapılacak su deposu ile Kadıköy'de yapılacak çe meler hakkında naç z





f k rler m b ld rmek st yorum. Depoyu kaynak c varında yapmak da uygundur; gerç Kayı da ı kaynak suları aslında Kayı da ı'ndan Kadıköy'e ba lanan Kayı da ı Caddes inden geçece ç n deponun da bu cadde üzer nde olması do aldır. Bunun ç n her ne kadar henüz b r e m ölçümü yapılmamı se de, normal b r yüksek e sah p oldu u tahm n ed len Kuyuba ı adındaki yer çok uygundur. Geçen gün Kadıköy Beled yes Müdürü Kemal ve Ba mühend s Gal p Beyefend lerle alana g d lerek olay yer nde ara tırılmı tır. Bu yer yüksek kabul ed lm , (yüksekl k uygun de lse, b raz daha ger de yüksek b r yerde depo n a ed leb l r) Kadıköyde n a ed lecek çe melere yetecek suyu vereb lecekt r.

Kayıdağı Suyu'nun 1930 yılında yeniden Kadıköy'e akıtılması, su şirketinden fahiş fiyata su alan Kadıköylüler için bir alternatif oldu.

Günümüzde Kayı da ı Suyu'nun aktı ı çe melerden b r de Sahrayıcedit Çe mes .

Kadıköy içinde yapılacak çe melerin yerlerine gelince: Önce Kadıköy dı nda Kayı da ı Caddesi üzeri-nde, Sahrayıcedit adındaki yer ile deponun bulundu u Kuyuba ı'nda b rer çe me yapımı tamamlandıktan sonra, Kuyuba ı'ndan y ne Kayı da ı Caddes le Ta köprüden kar ıya geçerek çe meler n yerler n gösteren krok ye göre, Kadıköyde 10 çe me yapılmalıdır. Böylece 12 çe me yapılabilir. 100 m³su dü er k , bu da 4500 gaz tenekes su demekt r. Bu m ktar su, yalnız çe me suyu olarak kullanılırsa, çe meler n c varında oturan halk ç n yerlerl d r"...

Bu raporun ardından b rçok gel me oluyor. Em n Bey beled ye ba kanlı ından ayrılıyor. Yer ne Muh tt n Bey gel yor. Süreyya Pa a stanbul m lletvekl l oluyor. 1930 yılında Kayı da ı suyu Kadıköy'e get r l yor.



Fotograf: Serhat Keskin





Süreyya Pa a'nın anılarında bu konu hakkındaki son yorumu dü ündürücü:

“Sonunda Kayı da ı suları Kadıköy içine geldi; ancak bizim plana uyulmadı. stedikleri gibi oraya buraya birkaç çe me yaptılar. Resmi açılı lar yapıldı. Bu resmi açılı larda söylenen tantanalı nutuklarda bu i e ön ayak olanlardan, emek harcayanlardan, her zaman oldu u gibi hiç söz edilmedi. Ne Emin Beyefendinin ne de benim adım hiç hatırlanmadı”.

Kayı da ı suyolunun 1960'lı yıllardak durumunu se Konyalı'nın “Üsküdar Tar h ” k tabından ö ren yoruz:

“Asıl Su Kayı Da ı'nın batı ciheti eteklerinden kaynar ve 8 katma ile besle-

“Çatakbaşı, İç Erenköy, Kozyatağı-Acıbadem ve Kadıköy semtindeki 16 halk çeşmesiyle bir camii ve ashab-ı miyâhı vardır. Yani Kayışdağı Suyu 1960'ta 23 yere su vermektedir.”

nir. Katmalar unlardır: Zeynel Dayı, Ayazma, Hacı Ömer, Fundalık, Me elik, Kestane, Kandilli Dere, Çoban Çe mesi. Birle en sular ba muslukta toplanır. Buradan 60 tonluk Çatakba ı Deposuna girer, burada klorlanır. Koz Yata r'nda, Böcekli'de 60'ar tonluk iki depo vardır. Ba maslaktan Çatakba ı, kbâliye depolarına 14,5 kilometrelik %90 m/m kuturundaki pvc borularla akmaktadır. Çatakba ı, ç Erenköy, Kozyata ı – Acıbadem ve Kadıköy semtindeki 16 halk çe mesiyle bir camii ve ashab-ı miyâhı vardır. Yani 23 yere su vermektedir. Günlük ortalama verimi 250 m³ kadardır”.

Kayı da ı'ndan gelen su yolu günümüzde de Göztepe ve Sahrayıced t'tek çe melere su ta imaya devam ed yor.

Üsküdar-Kadıköy Su rket kamula tırılıyor

1930'lu yıllarda, Kadıköy yakasına su get rme n n mt yaz sah b rket n yükümlülükler n yer ne get remed görölüyor. Ker m Esmer, “Tar h Boyunca stanbul Suları ve stanbul Su ve Kanal zasyon Sorunu” s ml k tabında hükümet n rket n bu zaf yet kar ısında takındı ı tavrı öyle anlatıyor:

“Günden güne geli en ve ihtiyaçları çok artan ehrimizin çok önemli konularının ba nda gelen su sorununun, imtiyazların verildi i haklardan azami isti-fade ederek vecibelerini yerine getirmekten kaçınan, imtiyazlı rketler eliyle çözümlenemeyece i tespit edildi inden, ilk olarak imtiyazın 50. yılı olan 1932 senesi sonunda akte edilen bir mukavelename ile, Terkos rketi satın alınarak,



tesisat 1 Ocak 1933'ten itibaren faaliyete geçen stanbul Sular daresine devredilmi tir...

... Üsküdar-Kadıköy Su irketi de aynı gerekçelerle imtiyazının 50. yılında ak-
tedilen 17 Haziran 1937 tarihli mukavelename ile satın alınımı ve bu mukavele
11 Haziran 1938 tarih ve 3359 sayılı kanunla tasdik edilerek imtiyaz ve tesisler
protokol tarihinden itibaren stanbul Sular daresine devredilmi tir. Bu irket
tesislerinin satın alma bedeli 400.000 lira olup 10 senede yıllık müsavi taksitler
halinde ödenerek 1947 tarihinde borç tamamıyla itfa edilmi tir."

stanbul Sular dares görevl er nden Ker m Esmer, kaleme aldı ı k tapta
Üsküdar-Kadıköy Su rket n n satın alındı ı tar htek dolar kurunu da ver yor:
1 USD/1,28 TL. Bu durumda Türk ye Cumhuri yet r kete 10 yılda toplam
312.500 USD öden yor.

Bütün bu kamula tırmalar b r yandan sürerken Vakıf sularının dares de 2226
sayılı kanunun 2. maddes gere nce 1933 yılında stanbul Sular dares 'ne
devred l yor. B r ba ka dey le Kayı da r'ndan Erenköy'dek , Göztepe'dek
ve Kadıköy'dek çe melere akan vakıf sularının yönet m de stanbul Sular
dares 'ne ver l yor.

1962 yılına
a t stanbul
Sular dares 'n n
Kadıköyde Fatma
Yed gür adına
düzenled su
mabuzu.

T. C.
İSTANBUL BELEDİYESİ
SULAR İDARESİ MÜDÜRLÜĞÜ

No. ~~10591~~

1962 Ocak - Şubat - Mart dönemi

57871
21903
27018-38
Fatma Yedigir
Şevkibeş
Kadıköy
19-2-62

2000 TL 300 A

Makbuz

Mod. 97 (Alkaya Matbaası)

Hesap No.	Sayaçın gösterdiği		Harcanan suyun metreküpi	TAHSİL EDİLEN				
	Şimdiki m ³	Evvelki m ³		Su parası	Sayaç kirası	S. yolu kirası	Bakım ücreti	Yekûn - kuruş
27018-38	7	0	7	6 44	3 00		3 00	12 44

İhbarnamenin verildiği tarihler :

1 incinin
2 incinin

Not :

İdare geçen dönemler içinde tahakkuk eden,
fakat herhangi bir sebeple tahsil edilmeyen
alacağını istemek hakkını muhafaza eder.

M U D U R

31

DAMGA PULU
6 KURUŞ

900

Cengiz Kahraman Arşivi

“Sakaların vec zes : Her ey d r lten su”

Kaynaktan çe meye akıtılan suyun h kâyes n kısaca anlatmaya çalı tık. Pek Kadıköy’ün kalb ne örne n Kadıköy çar ısının gr ndek Osmana a Cam ’n n yanı ba ındak Al Pa a Çe mes ’ne gelen su evlere nasıl ula ıyordu? Bu noktada, bugün sadece sm kalmı b r meslek grubu olan sakalar devreye gr yor. Kırbalarıyla mahalleler n dar sokaklarını ar ınlayan sakaların h kâyes n

*“Her şeyi diriltten su!
Bu vecizeyi İstanbul’da
geçen yüzyılın ortalarına
kadar çalışmış çok önemli
bir meslek topluluğu kul-
lanırdı: Sakalar.”*

Sakalar teneke kutu-
larıyla mahalle çe me-
s nde su kuyru unda
bekl yor (altta).
Kırbalı saka (sa da).

b r stanbul a ı ı Wolfgang Müller W ener, Renata Sch ele le yazdı ı “19. Yüzyılda stanbul Hayatı” k tabında anlatıyor:

“Her ey d r lten su! Bu vec zey stanbul’da geçen yüzyılın sonlarına kadar çalı mı çok önemli b r meslek toplulu u kullanırdı: Sakalar. Yüzlerce r l ufaklı seb lden ça layan su, b r boru s stem yle ehr n çevres ndek su depolarından gel rd .

Her mahallede sayısı sınırlı ve smen kaydolonmu saka vardı. Bu sakalar evlere gereken suyu seb lden alır ve satardı. Tab bazı seb ller n üzer ndek yazılarda sakaların buradan su almasının yasak oldu u da yazılı olab l yordu. Sakaları Loncadan b r sakaba ı denetler, yalnızca bel rl sayıda sakanın aynı seb lden su almasına ve ler neden yle her an evlere g reb len ve



Fotograf: Cengiz Kahraman, Anıya.

dolayısıyla ev n kadınlarını göreb len sakaların y b r öhrete sah p olmalarına d kkat ederd . Sakaların üzer nde der den uzun b r yelek vardı, bu sayede sıçrayan ve kırbadan akan suyun elb seler n ıslatması önlen rd . Omuzlarına gen b r der kayı la asılan, ortalama 45 l tre alab len, kırba den len der b r torba ta ırlardı. Ev n seb le olan uzaklı ına göre b r kırbanın f yatı 8 le 10 para arasında de rd .”

Namahrem var!

Sakaba ının, her zaman sakaları denetlemede ba arılı olamadı ını, örnekler ne stanbul evler nde rastladı ımız m mar b r ayrıntıdan anlıyoruz. Sakaların ev n hanımıyla temasını kesmeye yönel k çözümü P lehvar an, Urfalı lu, Yazıcıo lu'nun b rl kte yazdıkları “Osmanlı Ba kent stanbul'da Çe meler” k tabında öyle aktarıyorlar;

“Her ev n g r kapısı yanında saka del d ye adlandırılan ta tan küçük tekne kler olurdu. Sakalar get rd suyu ev n ç ne g rmeden bu teknelere bo altırdı.”

Genel olarak k farklı saka grubundan bahsedeb l r z: Yaya sakalar ve atlı sakalar. Evl ya Çeleb 17. yüzyılda kaleme aldı ı Seyahatname's nde 1400 atlı saka le 8000 yaya sakanın evlere su ta ıdı ını b ld r yor.

eh r suyunun evlere ba landı ı yıllara kadar stanbul sokaklarının s mges sakalardı. Hayatın esası olan su, evdek musluktan akmaya ba layınca önce sakalar, ardından da çe meler unutuldu, onca yıldır stanbullulara yaptıkları h zmetlerle b rl kte...



Cengiz Kahraman Arşivi



Kadıköy Beled yes , Kadıköy'ün geçm ne sah p çıkıyor, koruyor.



Foto raf: Ceng z Kahraman Ar v



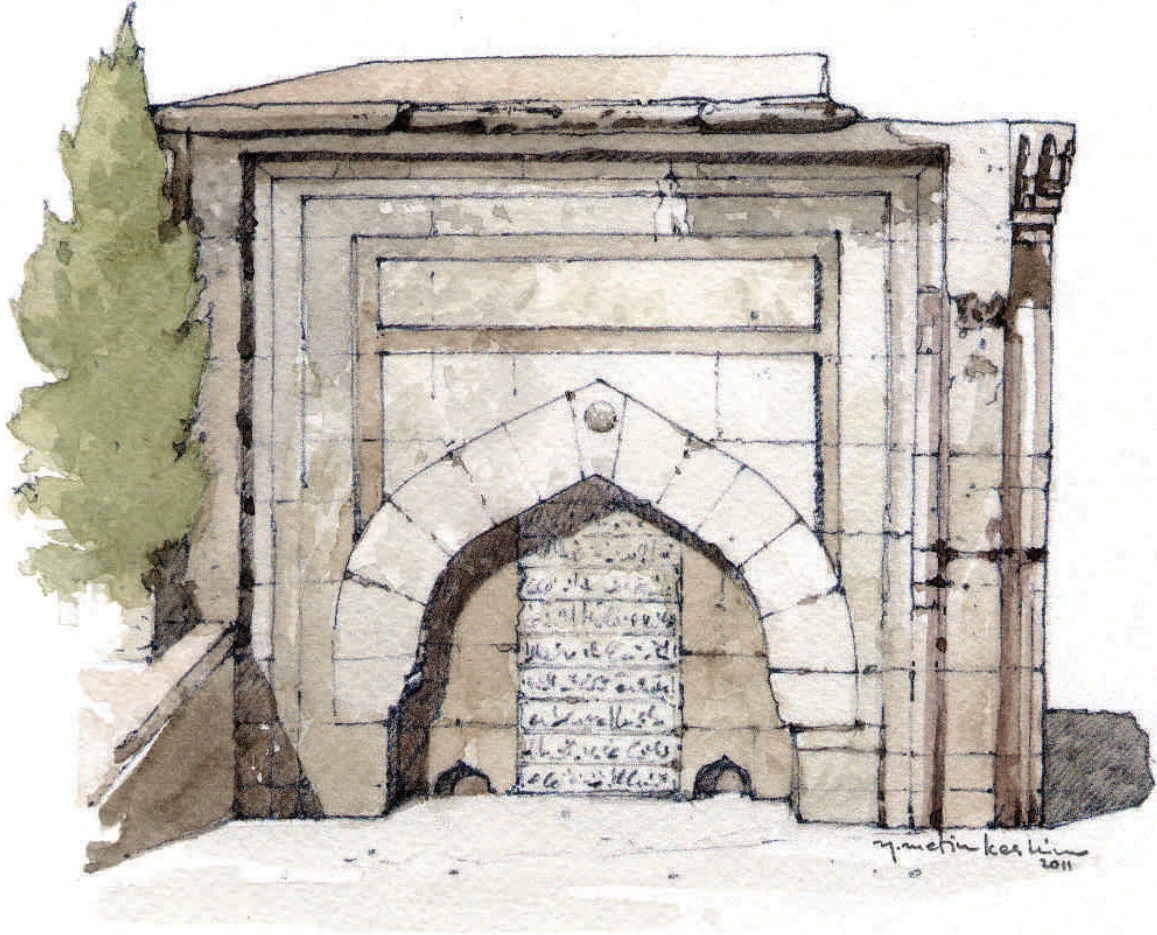


**KADIKÖY BELEDYESİ'NİN
KORUMA ÇALIŞMALARI
ve
KADIKÖY ÇEŞMELERİ**





Kadıköy Belediyesi'nin tarihi-kültürel dokuları koruma çalışmaları 2006 yılında çarşı ve mahalle koruma-canlandırma projeleriyle hızlandı. Bu çalışmaları Kadıköy'ün tarihi çeşmelerinin restorasyonu izledi.





Kadıköy Beled yes 'n n tar h ve kültürel m rasa yakla ımı

Yıllarca Kadıköylülere “Hızır g b hayatın esası su”yu akıtan çe meler 1960’lı yıllardan sonra y den y ye unutulur. B rço unun suyolu zarar görür, çe meler susuz kalır. Muslukları, aynaları, yalıkları kırılır, cepheler lan panosu olarak kullanılır; bazıları dükkânların ç ne katılır. Bazıları da büyük mar faal yetler neden yle yerler de t r lmek üzere numaralandırılarak sökülür. ansları varsa -Çatal Çe me, Hâl d A a, Baba-O ul çe meler g b - yen yerler nde hayatlarına devam eder. ansları yoksa, -en y ht malle- s mler buldukları soka ın tabelasında ya ar.

1990’lı yıllara gel nd nde ayakta kalmayı ba aran çe meler n büyük b r bölümü stanbul Sular dares 'ne yan stanbul Beled yes 'ne a tt r. 1991 yılına gel nd nde stanbul Beled yes 'ne a t çe meler n büyük b r bölümünün mülk yet ve sorumlulu u Kadıköy Beled yes 'ne aktarılır.

Ancak Kadıköy Beled yes 'n n gerçekten b r “yerel yönet m” hal ne geleb lmes n n tar h de çok esk de ld r. 1855 yılında ehremanet olarak kurulan ve lk olarak da 11. Bölge ve 18. Da re adını alan Kadıköy Beled yes 'n n lk ba kanı Osman Hamd Bey'd r. Me rut yet yıllarında lk beled ye re sl n se Moralızade Al Bey yapar. Daha sonra Operatör Dr. Cem l Topuzlu'nun ehrem nl nde ve mütareke yıllarında da Celal Esat Arseven' n re sl nde h zmetler ne devam eder.

23 Mart 1930'da lçe olan Kadıköy, ancak 1984 yılında Büyük eh r'e ba lı b r lçe beled yes olarak yapılandırılır. lçe beled yes n n kurulu undan bu yana mecl s üyel , ba kan yardımcılı ı g b görevler üstlenen Av. Selam Öztürk 1994 yılından bu yana da beled ye ba kanlı ı görev n yürütür.

Toplumsal gel meler ve yurtta talepler son yıllarda b r yandan dare huku- kunda demokrat k gel melere neden olur, d er yandan da yerel yönet mler n önem n arttırır. Klas k beled yec l k, “tar h çevren n korunması ve ya atılması” programları g b yen levler ve görevler üstlen r.

Pek çok alandak çalı malarıyla örnek b r beled yec l k serg leyen Kadıköy Be- led yes de, ço u yönet mden önce “tar h çevren n korunması ve ya atılması” çalı malarını h zmet programına alır. Yetk n ve e t ml kadroların olu turdu- u Plan ve Proje Müdürlü ü bu alanda görevlend r l r. Plan ve Proje Müdürlü ü, kend tasarım ve uygulama yetene n ba ta Fen ler Müdürlü ü olmak

Kadıköy Belediyesi tarihi ve kültürel varlıkları koruma projelerini bütüncül bir anlayışla yürütüyor.





Kadıköy Çarısı Canlandırma Projesi kapsamında yenilenen Tellalzade Sokak'ının çizmeleri.



üzere diğer b r m lerle ba arılı b r b r l i ne ve sürekl i e dönü türür.

Aslında yapılacak kısa b r özet b le, tar h çevre çalı malarında elde ed len kazanımları, kente ve hayata da r de m ler çarpıcı b r ek lide göster yor. " nsan odaklı ve yurtta katılıma açık" b r yönet m m syonu le çalı an Kadıköy Beled yes ,duyarlı s v l toplum kurulu ları le b r l kler gerçekte r r , kamuoyunda b l nçl b r duyarlık olu masına ortak olur.

N tek m de en ekonom k ko ullar ve küresel dünya d nam kler , Kadıköy Çarısı'nda sorunlar yaratır. Yapı stoku kadar, t car ya amın renkleri solar, esnafın kazancı azalır. Çar ı g derek yalnızla maktaki, çöküntü alanına dönme t r.

25-27 Mayıs 2007'de, Türk ye Tar h Kentler B r l i'ne üye beled yesi ba kanları ve Avrupa'nın tar h kentler n n beled yesi ba kanları Kadıköy'deki uluslararası toplantıda buluştu.



Bütüncül koruma anlayışı

Kadıköy Beled yesi -ÇEKÜL Vakfı ortaklığı ile Ekim 2004 tarihinde "Tar h Çarısı Canlandırma Projesi" başlatılır. Tar h Çarısı'nın özelliği ve ayrıcalıklı tarihsel mirasının yeniden yaratılması için çarısı esnafı ve yöreye ayanlarının da katılımı sağlanır. Projenin ana felsefesinin oluşturulduğu "kamu, sivil, özel ve yerel" bir çerçevede Kadıköy Beled yesi APK, Fen İşleri, Çevre Müdürlükleri ile Çarısı Proje Grubu, Mimarlar Odası, ehl





Fotoğraf: Kadıköy Belediyesi Arşivi

Plancıları Odası, Marshall, Çar ı mahalle muhtarlarından oluşan geniş bir katılım gerçekleşmiştir.

Süreyya Operası'nın restorasyonu tamamlandıktan sonraki durumu.

Sonuç tam bir başarıdır. Ekonomik, fiziksel ve tarımsal olarak önemli yatırımlara dayanan Tar h

Çar ı, bu yeni stratejiler ve yeni bir uygulama modeli çerçevesinde canlanır; Kadıköy'ün sadece ekonomik yaşamına değil, sosyal ve kültürel yaşamına da yeni renkler kazandırılır.

Bu çalışmanın hemen ardından İstanbul'un en özel yapılarından biri olan opera binasına el atılır. Süreyya Paşa tarafından 1924'te inşasına başlanan Süreyya Operası, 80 yıl sonra kaderine terk edilmiştir... 2006'da Kadıköy Belediyesi yapıyı kiralayarak restorasyon projelerini başlatır. 2 yıllık tı t z restorasyon çalışmasından sonra Anadolu Yakası'nın İlk, Türkiye'nin 6. opera binasını sanatseverlerle buluşturur.

Kadıköy Belediyesi, sadece çeşmelerin değil, Kadıköy'deki kültürel varlıkların tamamının korunması için çalışıyor.

“TKB Başarı Ödülü”

Kadıköy Belediyesi bu çalışmasıyla üyesi olduğu Tar h Kentler Birli ği'nin 2006 yılı “Tar h ve Kültürel Mirası Koruma Proje ve Uygulamalarını Özendirme Yarışması”nda “Başarı Ödülü” alır. Seçiciler Kurulu'nun gerekçesi aynen şöyledir:

“Tar h Süreyya Paşa Konser ve Opera Binası Restorasyon Projesi, neredeyse unutulmuş olan bir miras kültürünün yeniden canlandırılması ve binanın eski kimliğini dönüştürülmesiyle kültürel mirasın sürekliliğinin sağlanması, yapının özgünlüğünün korunarak olumlu bir mirasla Kadıköy'e



Fotoğraf: Kadıköy Belediyesi Arşivi

Kadıköy Belediyesi Başıkanı Av. Selam Öztürk başkanlığında bir jüri Tar h Kentler Birli ği'nin “Başarı Ödülü”nü alırken.



1996 yılında Kadıköy Belediyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi'nin bilimsel katkılarıyla hazırlanan "Kadıköy Çeşmeleri Sergisi"ni açıyor.

Kadıköy Belediyesi'nin gerçekleştirdiği tarihi çeşme restorasyonu Tarihi Kentler Birliği'nin 2007 yılında düzenlediği "Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Proje ve Uygulamalarını Özendiren Yarışması"na katıldı, tekkür belgesi aldı ve aynı yıl yayınlanan yarışma kataloğunda yer aldı.

ve İstanbul'a kazandırılıyor. Bu çalıma, özellikle korunması gereken sanat b r k mler m zden olan opera lev n n de özgün mekânıyla b r l kte sürdürülmesi ne katkısı ve de kültür eksenli dönü üm adına önemli b r örnek olması nedenlerle Ba arı Ödülü'ne uygun görülmü tür."

Mahalle canlandırma projeler

Kadıköy Belediyesi'nin tarih dokularını koruyarak ya atılması çalı malarından b r d er se "Yelde rmen /Ras mpa a Mahalle Canlandırma Projesi"dir. Kadıköy Belediyesi ve ÇEKÜL Vakfı'nın ortaklığıyla ba latılan çalı ma le mahallenin günümüze kadar gelen tarih dokusu ve kendine özgü mahalle kimliğinin korunması ve ya atılması hedeflenir.

Hemen hemen her sokakta tescilli tarih b na veya eser bulunan Yelde rmen , denize ken d k yoku ları, kâgr ve ah ap evler , süslü- oymalı yüksek b naları, k l seler , s negogları, cam ler ve küçük esnafıyla tam b r mahalle kültürünün ya atıldığı yerdir.

Proje kapsamında gerçekleştirilen altyapı ve sokak sa lıkla tırma çalı malarının yanı sıra b r d er önemli adım da Ras mpa a Mahalleev'nin açılması olmuştur. Uzunhafız Sokak'ın kö esinde bulunan tarih b r b nayı k ralayıp restore eden Kadıköy Belediyesi ; ç nde Çocuk Koruyucu Ruh Sa lı ı Merkez , Cemal

TKB Yarı ması 2007 yılı katalo u





Acıbadem'dek Baba-O ul
Çe mes 'n n restorasyonu
Kadıköy Beled yes tarafından
2007 yılında tamamlandı.



Hayatın her anında Değerli Kişilerle Buluşmak





Süreya Çocuk Eğitim Merkez , Rasmpa a Gönüllüler Of s ve Yelde rmen Proje Of s 'n n yer aldı . ı b nayı mahallel n n de h zmet ne sunar.

Beled yen n Kadıköy'ün tar h , kültürel ve do al dokusunun korunması, kent k ml n n ya atılması amacıyla ürett projeler bunlarla sınırlı de l. Kadıköy'ün özgün k ml n n ya atılması amacıyla tar h çe meler n onarımlarının yapılması da bell b r program çerçeves nde sürdürülüyor. B r dönem n n tanı ı olan çe meler n gelecek ku aklara ta ınmasına büyük önem ver l yor.

Kadıköy çe meler n koruma çalı maları

stanbul ve Kadıköy'dek çe meler n belgelenmes ve korunması le lgl b l msel çalı maların ba laması 1980'l yıllara denk gel yor. 1985 yılında Güne Gazetes , stambul Büyük eh r Beled yes , Yıldız Tekn k Ün vers tes b rl yle düzenlenen "Tar h stambul Çe meler Kurtarılmalıdır" ba lıklı kampanya; katılımcıları, b l msell , bütüncüllü ü bakımından Türk ye'de lk örneklerden b r oluyor. Kampanyanın yönetmen Avn ye Tansu çe meler n bu kampanyanın konusu seç lmes n n neden n 1986 yılında yayımlanan bro ürde öyle anlatıyor:

*Kadıköy Belediyesi
2007 yılından bugüne
kadar 6 çeşmenin
restorasyonunu bitirdi.
7 çeşmenin de rölöve,
restitüsyon ve restorasyon
projelerini tamamladı.*

"B z 'çe me' ded k, çünkü toplumsal ya amda, m marlıkta, tar hte, edeb yatta, hat sanatında, ta ve mermer ç l nde, tıpta, d nde, ekonom de hatta co rafyada önemli b r yer vardı. Üstel k ehr n her yer ne da ılmı , 'anıt' olanlarının dı nda, b reb r nsan ölçe nde, kültürü halkın aya ına ta ımı b r 'açık hava müzes ' d .

B z 'çe me' ded k, çünkü önem büyük olmasına ra men, boyutu küçük oldu undan, ehr n geç rd hızlı de m ç nde bu n tel kler n y t rmes en kolay olan kültür m rası öges yd ".

Kampanyanın b l msel altyapısı Yıldız Tekn k Ün vers tes 'nde 1985 yılında düzenlenen "Tar h stambul Çe meler I. Sem ner "nde kuruluyor. Sempozyum sonuçları yayımlanarak halka sunuluyor. Kampanya kapsamında Yıldız Tekn k Ün vers tes tarafından Kadıköy sınırları ç ndek Bostancı Meydan Çe mes , Çatal Çe me, Gal p Pa a Çe mes , Erenköy stasyon Çe mes , Göztepe stasyon Çe mes , Selam Çe me, Ayrılık Çe mes , Böcekli Çe me ve Hasan Rıza Pa a





Bostancı'dak II. Mahmud Çeşmesi ve Namazgâhı'nın restorasyon çalışmaları Kadıköy Belediyesi tarafından 2007 yılında tamamlandı.



güçlü kık
Hıç (ch-Mer'ın) T

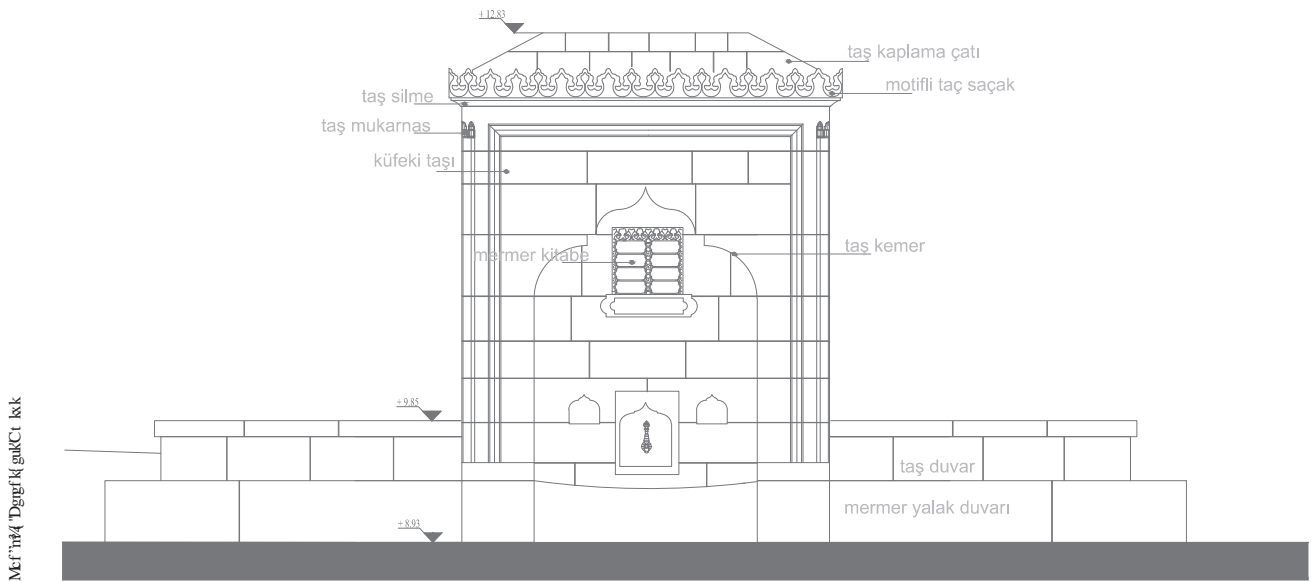




Çeşmelerin röleve, restorasyon ve restorasyon projeleri hazırlanıyor, büyük bir kısmının onarımları yapılıyor. 1984-1986 yılları arasında gerçekleştirilen kampanya sonucunda İstanbul'da 57 çeşmenin onarıcı fon bulunuyor, 28'inin onarımı yapılıyor.

Kadıköy'deki çeşmelerin koruma çalışmaları, 1991 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin mülk yetkisindeki çeşmelerin Kadıköy Belediyesi'ne devredilmesiyle vme kazanıyor. 1996 yılında Kadıköy Belediyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi'nin bilimsel katkılarıyla hazırlanan "Kadıköy Çeşmelerin Sergisi"ni açıyor. Böylelikle Kadıköy Belediyesi sınırları içindeki çeşmeler belgeleniyor ve son durumlarının tespiti yapıyor. Zeynep yıllarda sponsorların desteği alınarak çeşmelerin onarımlarına başlanıyor. 2000'li yılların başında Çatal Çeşmesi'nin cephe temizliği bu yönetimle çözülüyor. 2004 yılında ise Kadıköy Belediyesi, Uluslararası Lions Dernekleri 118-Yönetim Çevresi Federasyonu'nun desteğiyle Kadıköy'deki 11 çeşmenin; Hasan Rıza Paşa (Moda), Hasan Rıza Paşa (Serasker), Yortuç Parkı, Ayrılık, Baba-Oğul, II. Mahmut, Osman Ağa, Sürmeli Ağa Paşa, Mısırlı Osman Ağa ve Selam çeşmelerinin cephe temizliklerinin yapılması ile ilgili bir çalışma başlatıyor.

Kadıköy çeşmelerinin yenilenmesi nedeniyle son çalışmalarına Kadıköy Belediyesi'ne ait. Mülk yetkisindeki belediyeye ait olan 294 ada 1 parseldeki II. Mahmut Çeşmesi, 493 ada 4 parseldeki Osman Ağa Çeşmesi, 622 ada 16 parseldeki Baba-Oğul Çeşmesi, 73 ada 32 parseldeki Yortuç Çeşmesi, 22 ada 2 parseldeki Sürmeli Ağa Paşa Çeşmesi ve 62 ada 2 parselde bulunan Haldun Ağa Çeşmesi'nin



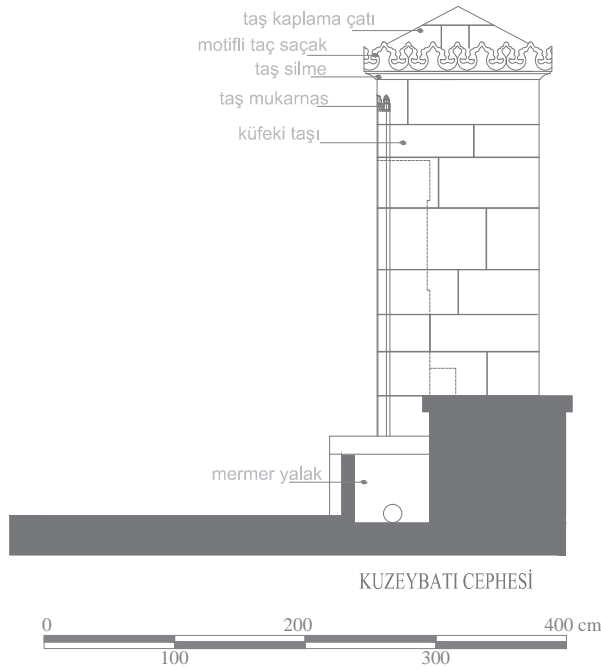


rölöve, rest tüşyon ve restorasyon projeler hazırlanıyor ve restorasyon İnkeler do rultusunda çe meler n onarımları 2007 yılının sonlarında tamamlanıyor. Bu çalı malar da Tar h Kentler B rİ tarafından ödüllend r İ yor.

Yapılan restorasyon projeler n n ba arıya ula masının ardından mülk yet y ne Kadıköy Beled yes ne a t olan 131 pafta, 1176 ada 45 parselde yer alan Acıbadem Su Teraz s , 21 ada 17 parselde yer alan Al Pa a Çe mes , 52 pafta, 239 ada 1 parselde bulunan Ayrılık Çe mes 'n n rölöve, rest tüşyon ve restorasyon projeler hazırlanıyor. Uygulamaya geç leb İ mes ç n stanbul 5 Numaralı Bölge Koruma Kurulu'nun onayı beklen yor.

Kadıköy Beled yes mülk yet sah b oldu u çe meler n yanı sıra mülk yet farklı kurumlarda olan çe meler n rölöve, rest tüşyon ve restorasyon projeler n üstlenmek ç n İlg İ kurumlardan z n alarak çalı malara ba İ yor. Mülk yet Vakı ar Genel Müdürlü ü'ne a t olan Kadıköy Çar ısı'nda 13 pafta, 46 ada, 19 parselde bulunan Hasan Rıza Pa a Çe mes 'n n rölöve, rest tüşyon ve restorasyon projeler b t r İ yor. Bu çe mede de uygulamaya ba layab İ mek stanbul 5 Numaralı Bölge Koruma Kurulu'nun onayı beklen yor.

Kadıköy Beled yes "Yelde rmen Mahalle Yen İleme Projes " kapsamında, mülk yet Vakı ar Genel Müdürlü ü'ne a t olan 51 pafta, 195 ada, 15 parselde yer alan Çuhadar Ahmed A a Çe mes ve Namazgâhı'nın rölöve, rest tüşyon ve restorasyon projeler n 2011 yılında b t r İ yor.



Ayrılık Çe mes 'n n rölöve, rest tüşyon ve restorasyon projeler 2010 yılında Kadıköy Beled yes tarafından tamamlandı.





Kadıköy Belediyesi tarafından rölöve, rest tasyon ve restorasyon projelerinin tamamlanan bir ba ka çe me se brahm A a Çe mes . Vakı ar Genel Müdürlü ünün mülk yet nde olan çe me 56 pafta, 1067 ada, 3 parselde bulunuyor. Kadıköy Belediyesi'nin çe me koruma projelerinin en yen tar h l s se Em ne Hanım Çe mes 'n l g lend ren proje... 192 pafta, 726 ada 3 parselde yer alan, Kadıköy Belediyesi mülk yet ndek Em ne Hanım Çe mes , 2010 yılında Koruma Bölge Kurulu'nun 2968 sayılı kararıyla tesc l ed l yor. Rölöve, rest tasyon ve restorasyon projeler de tamamlanıyor.

Özetle, Kadıköy Belediyesi 2007 yılından bugüne kadar 6 çe men n restorasyonunu b t r yor. 7 çe men n de rölöve, rest tasyon ve restorasyon projeler n tamamlıyor. Bu çe meler n restorasyonuna ba layab lmek ç n kuruldan onay beklen yor.

Kadıköy Belediyesi'nin tar h eserler koruma ve ya atma çabaları süreg decek. Çünkü Kadıköy Belediyesi, tar h n geçm e a t s l k b r z oldu una nanmıyor. Tam kar itı tar h m rasımızın gelece n kurgulanmasında önemli b r rehber oldu una nanıyor. Tar hten akan büyük b r k mler n do ru anla ılıp yorumlanması hal nde, hem sosyo-kültürel hayatımız canlanacak, çe tlenecek; hem de kentler m z sa lıklı ve anlamlı varlıklarla zeng nle ecekt r.

Ku kusuz ku aklar arasındaki ba ı koparmadan ve kör b r tar h tutuculu una saplanmadan gelece m z n do ru kurgulanmasında, do ru tasarlanmasında b ze emanet ed len tar h ve kültür varlıklarının önem büyük. Sa lıklı ve katılımcı b r demokras ç n de bu b r k mlere, saygı ve ho görüyle yakla maya ht yacımız var.

Çuhadar Ahmed
A a Çe mes
1970'lerden
günümüze kadar
çok bakımsız
kaldı. Kadıköy
Belediyesi, mülk yet
Vakı ar Genel
Müdürlü ünde
olan çe men n
rölöve, rest tasyon
ve restorasyon
projeler n 2011
yılında tamamladı.





Kadıköy Çe meler n n Mülk yet Durumu

Mcf 'nî{ 'Dgrgf k{ guk	1. Acıbadem Su Teraz s
	2. Al Pa a Çe mes
	3. Ayrılık Çe mes
	4. Baba-O ul Çe mes
	5. Em ne Hanım Çe mes
	6. Hal d A a Çe mes
	7. II. Mahmud Çe mes
	8. Osman A a Çe mes
	9. Sürmel Al Pa a Çe mes
	10. Yo urtçu Çe mes
XcniUet 'I gpgri'Ö Äf ÄtnÄ Ä	1. Çuhadar Ahmet A a Çe mes
	2. Hasan Rıza Pa a Çe mes (Serasker Caddes)
	3. brah m A a Çe mes
	4. Mısırlı Osman A a Çe mes
	5. Selam Çe me
istanbul Büyük eh r Beled yes	30Y cvcnY g o g
	40J cucp'T'j c'Rc c'Y g o guk*O qf c+
	50J Äug{kp'C c'Y g o guk
	60Ucj tc{ 'ëgf kf 'Y g o guk
Özel Mülk yet	30Gt gpnî{ " ucuc{ qp'Y g o guk



K tabeler: Çe meler n kafa kâ ıtları!

İstanbul çe meler n n görsel ve şırsel ölen sunan k tabeler , aslında çe meler n b r nev kafa kâ ıdı... Üzer nde çe men n ban s , hang pad ahın dönem nde yaptırıldı ı , yapım tar h , k taben n a r g b b çok b lg n n leneb ld şırsel met nler... Tab k bazı k tabeler de yalın ve kısa met nlere sah p. Bunların

Kitabeler; üzerinde çeşmenin banisi, hangi padişahın döneminde yaptırıldığı, yapım tarihi, kitabenin şairi gibi birçok bilginin işlenebildiği şırsel metinlerdir.

üzer nde sadece suyla lg l kısa b r ayet veya kel me-tevh d bulunuyor.

18. yüzyıldan t baren, özell kle III. Ahmed (1703-1730) devr nden ba layarak k tabelerde k rler n kal tes artıyor, aktardıkları b lg çe tlen yor. Aynur ve Karateke'n n hazırladı ı "III. Ahmed Devr İstanbul Çe meler " k tabında bu dönem "III. Ahmed devr çe me k tabeler b r bakıma d van edeb yatını halka taşıma teşebbüsü" olarak tanımlanıyor ve Vehbî'nin Bab-ı Hümayun'dak III. Ahmed Çe mes 'ne yazdı ı r , Türk Çe me Edeb yatı'nın ba yapıtlarından b r

kabul etmek gerekt n bel rt l yor.

K tabeler n d l her ne kadar Türkçe olsa da, Lat n alfabes yle yazılmadıkları ç n onları okuyup, anlayab len uzmanların sayısı günümüzde oldukça az. Neyse k brah m H lm Tanı ık ve A an Egemen g b meraklı uzmanlar Kadıköy'dek çe meler n k tabeler n Lat n har er yle yayımladılar. Bu k tapta b r farklılık olarak, bu k uzmanın yayımladı ı k tabeler n redaks yondan geçm haller n

Ba dat Caddes üzer ndek Çatal Çe me'n n 1550 yılına tar hlen k tabes , günümüze ula an Kadıköy çe meler arasında en esk olma özelli n ta ıyor. 1940'lı yılların ba ında çek lm yandak foto rafta çe men n k k tabes de okunab l yor. Günümüzde üsttek k taben n büyük b r bölümü tahr p olmu durumda...



bulab l rs n z. Ayrıca k tabin hazırlık süreci nde günümüz Türkçesi ne çevr len met nler sayesinde meraklı ama Osmanlı Türkçesi n anlamayanlar ç n b r fırsat olacak.

Bostancı'dak II. Mahmud

Çe mes 'n n k tabes n n "Bendes bennâ-ı eref kıl b r hsan" d zes n- den çe mey yapan ustanın adının " eref " oldu unu ö ren yorus.





Kadıköy Beled yes Kadıköy çe meler ne sah p çıkıyor.

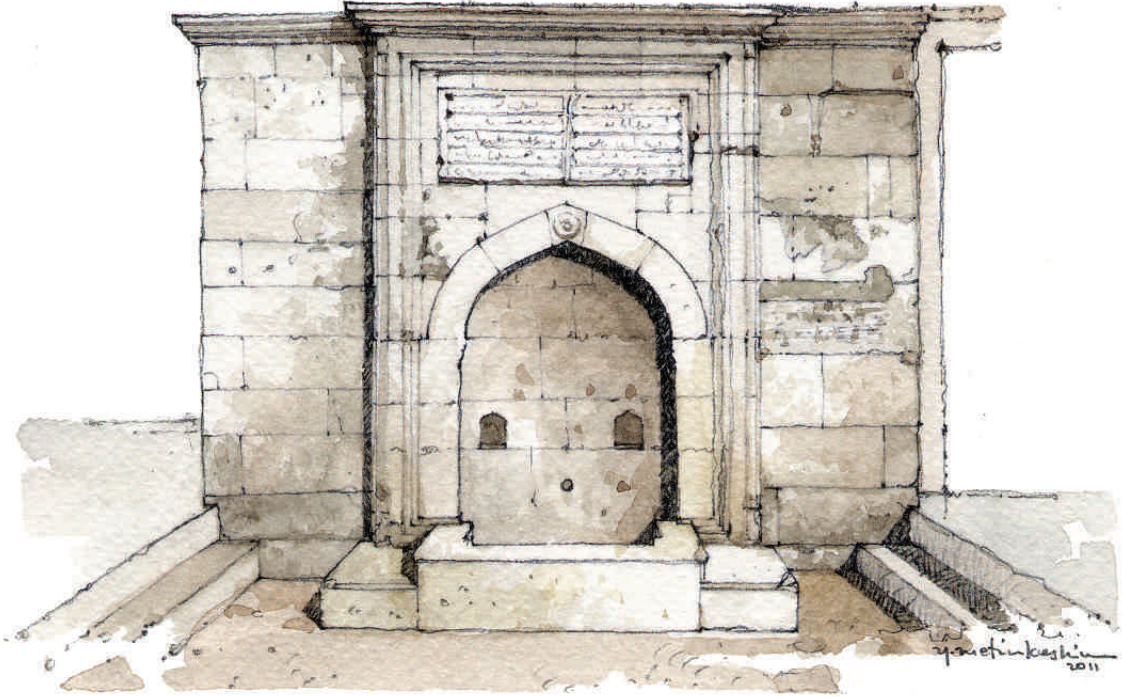






AL PA A ÇE MES

Uzun yıllar Sürmel Al Pa a Çe mes olarak anılan bu çe men n Sadrazam Hek mo lu Al Pa a tarafından yaptırıldı ı bu k tabın hazırlık a amalarında ortaya çıkarıldı.



“Ba ka çe meler bunu görüp kiskandılar”

Sö ütlüçe me Caddes yönünden Kadıköy Çar ısı yönüne uzanan Ya lıkçı sma l Soka ı'nın ba nda, Osman A a Cam yanındadır. 1732 yılında Al Pa a tarafından yaptırılır. Mülk yet Kadıköy Beled yes 'ne a tt r. Çe melerle lg l kaynak k taplarda Sürmel Al Pa a Çe mes d ye anılan çe men n Sadrazam Sürmel Al Pa a'yla lg s yoktur. Sürmel Al Pa a'nın Kadıköy Çar ısı ç nde yaptırdı ı çe meden neredeyse 40 yıl sonra yapılır. Tanı ık ve Egemen' n yazdıkları k taplarda dü tükler bu temel hatayı, lk olarak Örcün Barı ta stanbul Ans koped s 'n n lg l maddes nde düzelt r:

“(çe men n) k tabes nde Sürmel lakabı ve sadrazam unvanına yer ver lmem t r. Bu durum yapının ba ka b r Al Pa a tarafından yaptırıldı ını ya da esk den var olan b r çe men n onarıldı ını dü ündürmekt r”.

Ancak yanlı ba ka b r yanlı la düzelt lm olur. Çe men n k tabes nde “Sürmel ” ve “sadrizam” bareler yoktur ama lk satırda Al Pa a'nın sm n n ba nda “âsaf” yazılır. “Âsaf” Osmanlı sadrazamları ç n kullanılan b r sıfattır. Bu da çe men n ban s n n sadrazam oldu unu göster r. Çe men n yapım yılı olan 1732, I. Mahmud'un Sadrazam Topal Osman Pa a'yı azlederek Hek mo lu Al Pa a'yı sadrazam olarak atadı ı yıldır. Bu durumda bu çe me Hek mo lu Al Pa a tarafından yaptırılmı olmalıdır.

Al Pa a Çe mes Kadıköy Çar ısı'ndak k nc sadrazam çe mes d r. 21 ada, 17 parselde bulunan çe men n rölöve, rest üsyon ve restorasyon projeler



Çe men n rölöve, rest üsyon ve restorasyon projeler hazırlanmadan önce, 2008 yılında çek lm b r foto rafı.

Kadıköy Belediyesi'nin hazırladığı restorasyon projesi, Koruma Kurulu'nda 2011 yılında onaylanır.



Kadıköy Beled yes tarafından hazırlanır. 5 Numaralı Koruma Bölge Kurulu da restorasyon projes n onaylar. 2012 yılında restorasyon çalı maları ba layacak.

Çe men n m mar üslubuna da r...

Tek cephel , haznel b r çe med r. Klas k üsluba sah pt r. Ana yapı ta ı küfek d r. Aynata ı ve k tabes beyaz mermerdend r. Aynata ının k yanında b rer tas yuvası vardır. S vr kemer kabarayla sonlanır. Kemer n k l t ta ının üzer nde de k tabe yer alır.

Hek mo lu Al Pa a k m?

Hek mo lu Al Pa a seraskerl k, çe tl bölgelerde val l k ve üç kez de sadrazamlık yapmı Osmanlı dönem n n öneml devlet adamlarından b r d r. 1732 yılında Kabata 'ta kend adına b r meydan çe mes , k yıl sonra da Ahırkapı'da annes adına Hek mo lu Al Pa a Val des Çe mes n yaptırır.

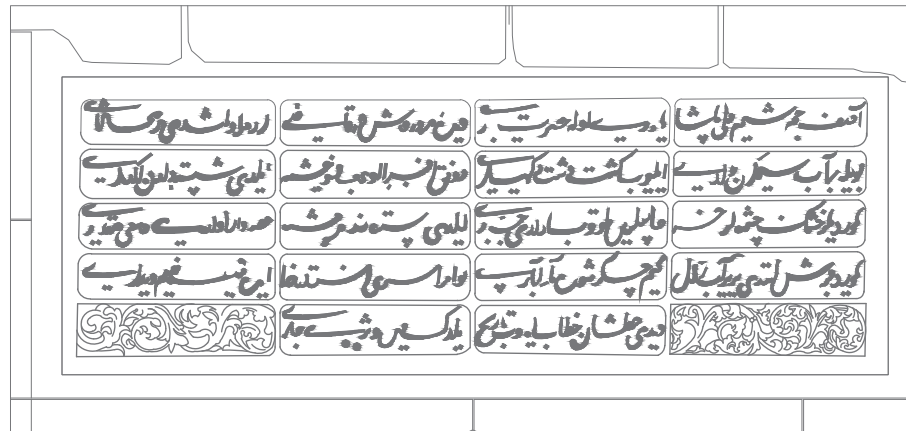
Çe men n k tabes ne da r...

Çe men n k tabes n n tamamının lk olarak A an Egemen yayımlar:

Âsaf-ı Cem- yem Al Pa a
Yâver ola hazret- Bârî
D de- mürde-ve de Kadı
Görmez olmu du re ha- âsarı
Böyle b r âb-ı sîm-levn buldu
Eyleyüb ge t- de t-ü kühsarı
Revnağ-efzâ olub bu nev-çe me

Restorasyon projes nde k taben n görünümü.

Kadıköy Belediyesi Arşivi



MERMER KİTABE



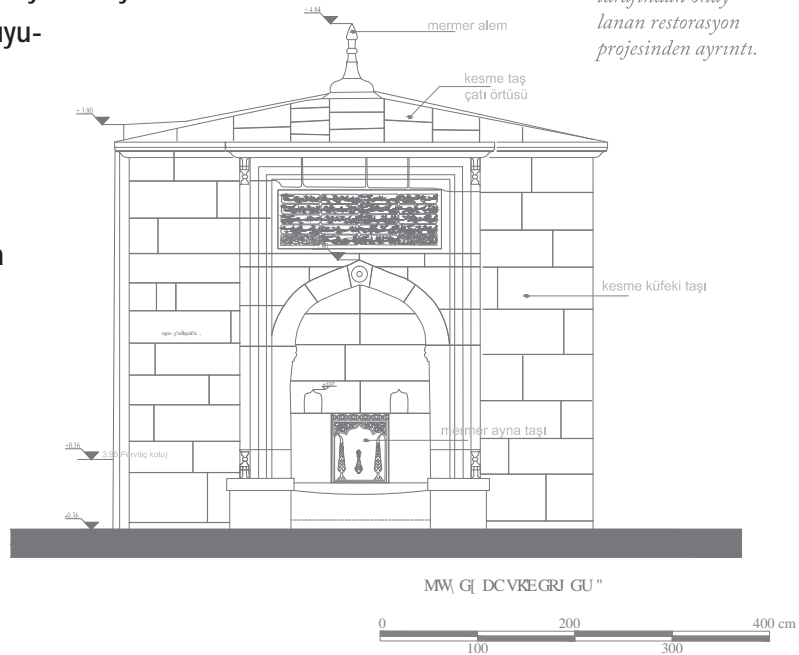


Eyled peste (?) d İden ekdarı
Gördüler hu k çe meler âhar
Tasların tutub oldu çe mesârı
Eyled st fade her çe me
H ssedar oldu vüs'-u m kdarı
(Kadı) Köyde cû td yer yer âb-ı zülâl
K m çeker sure ma-ı âbare
Bu eser ecr- ahsen nde Hüda
de sayf-ı na m d darı
D d at an h tab düb tar h
Eyled n ayn-ı Kevser câr
1145 (1732)

*Ali Paşa, dağı taşı
aşırarak çok parlak
görüntülü bu yeni
çeşmeyi yaptırtarak
gönüllerden
kederleri giderdi.*

K taben n günümüz Türkçes ne kabaca öyle çev reb l r z:

Efsanev hükümdar Cem' n vez r ne benzeyen vez r (sadrazam) Al Pa a. Tanrı onun yardımcısı olsun. Körlere benzet len Kadı (köyü) çevres ndek güzel kler görmez olmu tu. (Al Pa a) Böyle b r gümü renkl su buldu. Da ı ta ı a ırarak çok parlak görüntülü bu yen çe mey yaptırtarak gönüllerden kederler g derd . Ba ka çe meler bunu görüp kıskandılar. Çe me arayanlar da taslarını tutup dolurdular. Böylece herkes yararlandı (ve) kend ölçüsünde payını aldı. Bu güzel su (Kadı) Köyün b rçok yer nde aktı. Öyle k sank bu akı lar su sures n seslend r yordu. Bu güzel ve hayırlı eser Allah kabul ets n ve ölünce onun gözler ne cennet bahçeler n göstere n. Susayanla ra seslenerek tar h n söyledi : "Eyled n ayn-ı Kevser câr " (Cennet n Kevser suyunu akıttın). K tabeden ed n d m z b r ba ka b lg de Al Pa a'nın sadece çe me yaptırmakla kalmadı ı çe -meye gelen suyunu da n a ett rd d r.





AYRILIK ÇE MES

T caret kervanları, Osmanlı ordusu ve her yıl Hac dönem inden önce kutsal topraklara pad ahın arma anlarını ta ıyan Surre-Hümâyûn da İk burada duraklar ve ertes gün y ne buradan u urlanırdı.





Çe men n çevres nde ya pılan arkeolojik kazılar sırasında ortaya çıkarılan namazgâha t duvarlar.

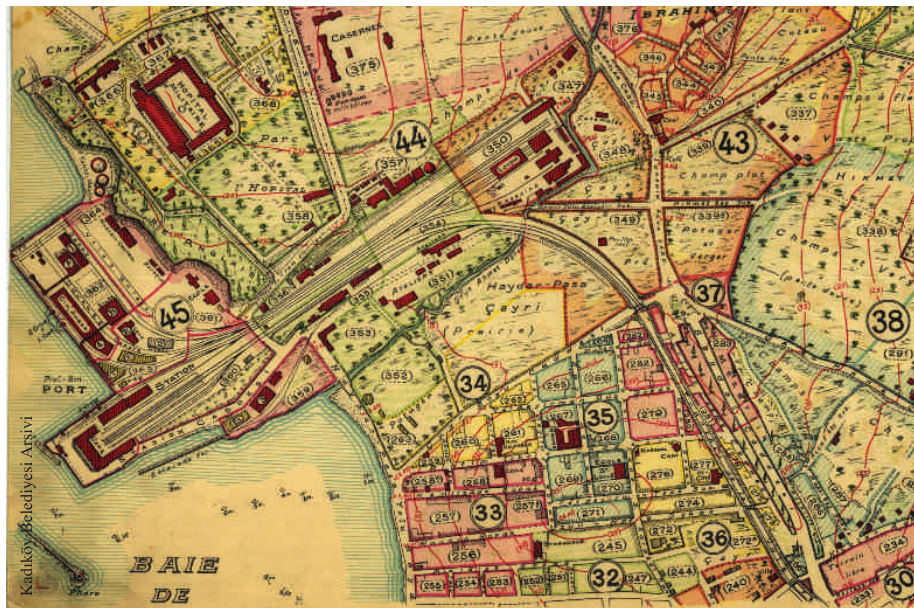


Fotoğraf: Kadıköy Belediyesi Arşivi

Çe men n m mar özellikler

İstanbul'da menzilli çemeler n n en güzel örnekler nden b r d r. Ayrılık Çe mes , namazgâh ve mezarlıkla b r l kte b r bütündür. Küfekt a ndan yapılan çe men n aynata ı ve yalakları mermerdendir. B t k mot saçak s lmes ne Kadıköyde d er çe melerde rastlanmaz. D er çe melerden farklı b r özelli de kemer d r: Be k kemer olarak ba lar, ka kemerle b ter. Çe men n günümüze ula mayan çatısı hakkında b lg ye sah p de İ z. Ancak küfekt a ndan tamamlandı ı dü ünülür.

1930 yılında Perv t tch' n hazırladı ı Haydarpa a har tasında tren hattının aralarındaki ba lantıyı kest ı Ayrılık Çe mes 'yle (37 numara) Haydarpa a Çayırı (34 numara) görüleb l yor. Har tadaki b r ba ka ayrıntı se Ba dat Caddes 'n n Ayrılık Çe mes 'nden ba laması.





Çe men n k tabes ne da r...

Çe men n k tabes n A an Egemen yayımlar:

Han Mahmud'un Cenâb-ı K br yâ
Zatın etsün menba'-ı lütfü atâ
Çe me- pâk Gazanfer A anın
Bulıcak dehr n mürür yle fenâ
Kapua ası ker m-l hayr-ı halef
Ahd-ı lûfunda güzel kıldı b nâ
Geld b r hayr ehl tar h n d d
Pâk hya eyled Ahmed A a
1154 (1741)



Manzum k tabes nde, Sultan Mahmud'un y l k
ve ver msemeye kayna ı olmasının sürekli l ne duadan sonra Gazanfer A a'nın
bu tem z çe mes n n zamanla yıkıldı ı ama onun hayırlı hale er nden Ahmed
A a tarafından güzelce ve yen ba tan yapıldı ı, y l ksever b r k n n de "Pâk
hya eyled Ahmed A a" d zes yle h cr 1154 tar h n dü ürdü ü yazar.

Ayrılık
Çe mes 'n n
2008 yılındak
durumu.

Bu k taben n altında çe men n 1922 yılında Dürr ye Sultan tarafından da tam r
ett r ld n gösteren küçük b r k tabe vardır:

Dürr ye Sultanın ruh yç n el-fat ha
1340 (1922)

Kadıköy
Belediyesi'nin
2010 yılında
tamamladığı
restorasyon proje-
sinden ayrıntı.



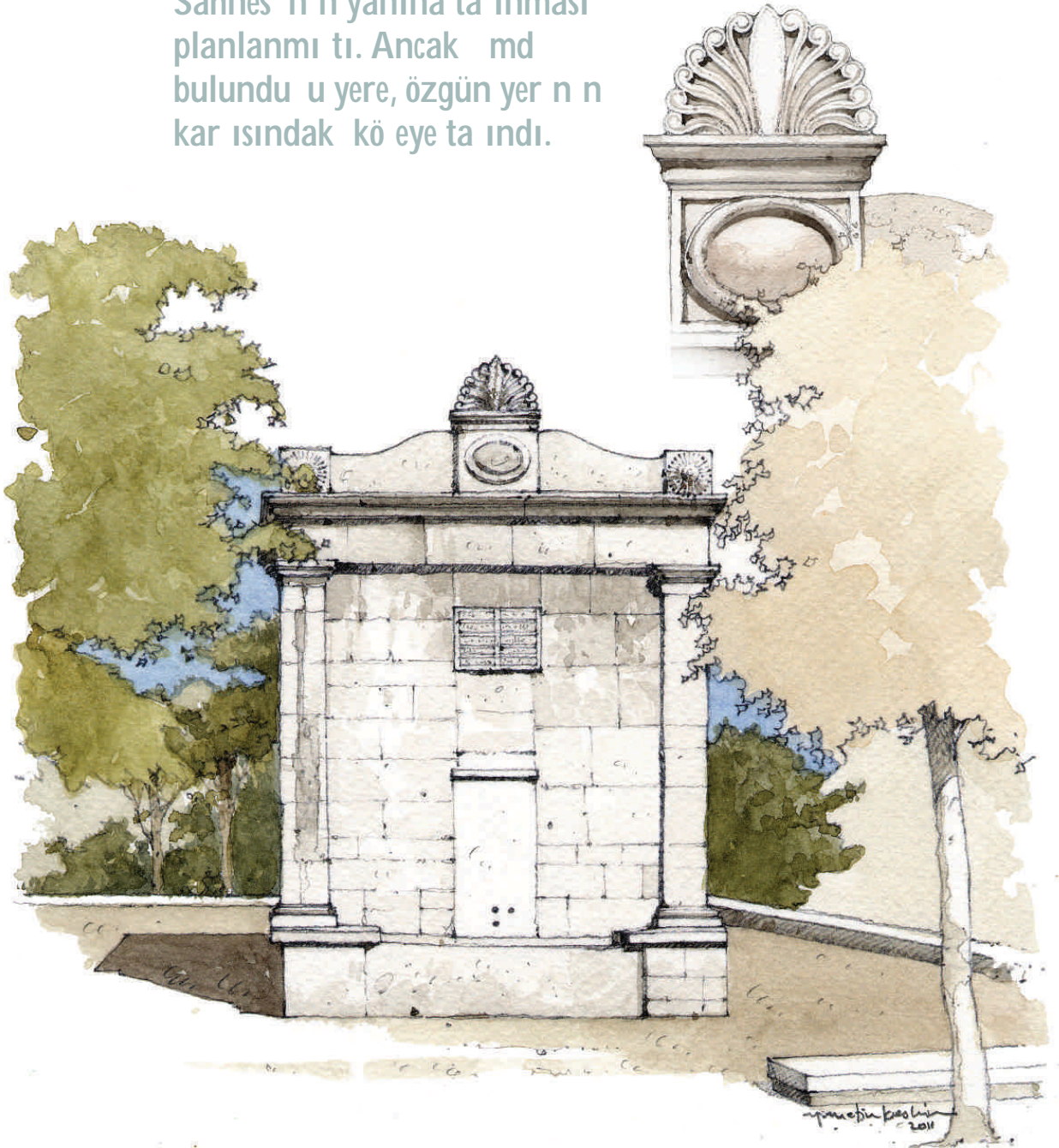
Kadıköy Belediyesi Arşivi





BABA-O UL ÇE MES

Baba-O ul Çe mes 'n n Kadıköy'dek Haldun Taner Sahnes 'n n yanına ta inması planlanmı tı. Ancak md bulundu u yere, özgün yer n n kar ısındak kö eye ta indı.





“Baba ve Oğul bu zemberek suyu akıttılar”

Kadıköy Acıbadem Caddesi üzerinde bulunan Abdülmecid Hanın harem ailesi Tayfur Ağa ve manevraları tarafından 1844 yılında yaptırılır. Bu çeşme de birçok çeşme gibi ilk yapıldığı yerde korunamaz. Caddenin karışına 1980'li yılların sonlarında taşınır. Kadıköy Belediyesi ile Koruma Kurulu arasında yazışmalardan çeşmenin Kadıköy sahiline taşınması ihtimalinin olduğu da anlıyoruz. Şubat 1987'de Kadıköy Belediyesi bu çeşmeyi yolun karışına taşınmasıyla ilgili projeyi Koruma Kurulu'na gettiğinde Kurul şöyle cevap verir:

“Kadıköy, Acıbadem, Baba-Oğul Çeşmesinin de projesine göre restorasyonunun uygun olduğu, ancak Kadıköy Meydanını süslemesi açısından, bugün Kültür Merkezi olarak kullanılan eski hal binası ile, eski Vapur skelesi arasındaki alanın ortasına nakledilmesinin daha uygun olacağına karar verildi”.

622 ada, 16 parselde bulunan, mülkiyeti Kadıköy Belediyesi'ne ait Baba-Oğul Çeşmesi'nin restorasyon projeleri 2007 yılında tamamlanır.

Ancak bu karar uygulanmaz. Çeşme bulunduğu caddenin karışına taşınır.

Kadıköy Belediyesi'nin onarım çalışmaları

622 ada, 16 parselde bulunan, mülk yet Kadıköy Belediyesi'ne ait Baba-Oğul Çeşmesi'nin rölevo, restorasyon ve restorasyon projeleri 2007 yılında Kadıköy Belediyesi tarafından hazırlanır. Aynı yıl gerçekleştirilen restorasyon sırasında çeşmenin cephe temzili yapılır, yüzeydeki eksiklikler tamamlanır, çatlaklar enjeksiyon harcıyla doldurulur.

Çeşmenin 2004 yılında, restorasyondan önceki durumu.

Çeşmenin mimari üslubuna dair...

Tek yüzlü, haznel köşeli çeşme dir. Yalın bir cepheye sahiptir. Mermerden yapılan aynata, kaba ve alınlık dışında çeşmenin ana malzemesi küfektardır. Ön yüzün sağ ve sol kenarlarında sekiz üstünde yükselen sütunceler görülür. Sütuncelerin üzerinde alınlığın sağ ve solunda birer güneş motif ortasında seberr madalyon görülür. Madalyonun çinde olması gereken tuva





Fotoğraf: Serhat Keskin

Çe men n 2007 yılında, restoras-yondan sonraki durumu.

sonradan s l n m t r. S l n e n t u r a , yüksek ht malle k tabede de adı geçen Sultan Abdülmec t'e a t olmalıydı. Çe me, madalyonun üzer ndek tavus ku u motif ile sonlanır.

Tayfur ve Besim a alar hakkında...

Çe men n ban ler ve k tabey yazan a r hakkındaki b lg ler Tanı ık'ın " stanbul Çe meler " k tabından ö ren yoruz:

"Sultan Abdülmecid'in darüssaade a ası Tayfur A a, manevi o lu ser musahip Besim A a ile birlikte yaptırmı lardır. Tayfur A a saraydan yeti ip hazine-i hümayun vekili ve bu çe menin yapıldı ı yılda darüssaade a ası, altı sene sonra eyhülharemeyn olup o sene sonlarında ölmü ; akıllı, tecrübeli bir zattı. Besim Mehmet A a gençli inde saray hademelerindendi. Sonra musahip, ser musahip ve hazine vekili olmu tur. 1271'de (1757) darüssaade a ası oldu ve o sene azledildi. 1287 (1773) tarihinde eyhülharemeyn olup 1288 (1774) yılında orada vefat etti. Tarihin nâzımı Nazif Mehmet Efendidir. 1265 (1848) tarihinde ölmü tür. Üsküdar'da Menzilhanede gömülüdür".



Çeşmenin katabesine dair...

Çeşmeye ait tüm bilgiler ne okuyabiliriz? Çeşmenin Katabesinin Aşağıdaki Egemen Yayınlar.

Hazret- Abdülmecid Han'ı meâl -menkıbet
Âl Osman Han-ı Gaz 'n n o ehd r ekrem
Ya'n -k m Darüssaade A sası Tayfur A a
Ol vel y-yün-n 'met n mesrûrû âd hürrem
Sermusah b ma'nevî o lu Bes m A a le
Kıldılar bünyâd bu nev çe me- müstahkem
Hak vel -n 'met nusratla kılsun dâ ma
Hızru skender g b âb-ı hayatın mahrem
Târ h n bende Naz f cevher ded m anber g b
Kıldı ırva yek-kadem baba o ul bu zemzem
1260 (1844)

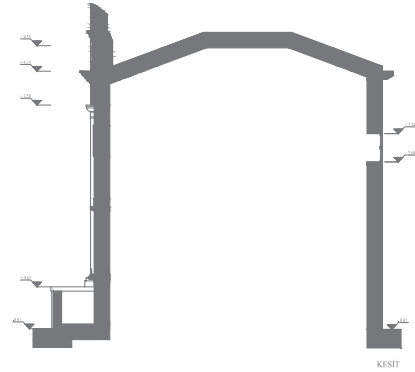
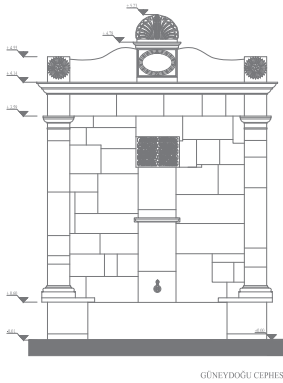
*Abdülmecid'in
harem ağası Tayfur
Ağa, manevi oğlu
sermusahip Besim
Ağa ile birlikte 1844
yılında bu çeşmeyi
yaptırır.*

Katabesinin günümüz Türkçesine göre basitleştirilmiş hal şöyledir:

Osmanlılarından büyük gaz Sultan, menkıbeleryle ünlü Abdülmecid Han'ın harem ağası Tayfur Ağa, kâopadşahın yâlikleriyle mutlu ve ünlü olmuştur. Oveba muşah b ve manevî o lu Bes m A a, her k s bu yen ve çok sa lam çe mey yaptırdılar. Allah y l kler n devamlı kılsın. Onlara, Hızır'ın ve skender' n çt âb-ı hayatın g zem n bah ets n. Naz f de anber g b b r tar h söyled :

"Kıldı ırva yek-kadem baba o ul bu zemzem " (Adları geçen baba ve o ul bu zemzem g b suyu akıttılar).

BABAĞUL ÇEŞMESİ



Kadıköy Belediyesi'nin 2007 yılında hazırladığı Baba-O ul Çeşmesi'nin restorasyon projesinden ayrıntı.

Kadıköy Belediyesi Arşivi



ÇATAL ÇE ME

"1946 sonbaharında sökülerek
braz ger alınmı ve 1947'de
restore edilmiştir."





“Hâce Nârkerâb kalfanın hayratıdır”

Kadıköy’ün bilinen en eski çeşmesi, İstanbul’daki en eskilerden biridir. 1550 yılında yapılır. Bağdat Caddesi üzerinde Suadîye-Bostancı arasında yer alır. 316 ada, 112 parselde bulunan çeşme, İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin mülk yetindedir. Tanımlık “İstanbul Çeşmeleri” sınıflandırılmasında bu çeşmeyi “Hacı Bey Meydan Çeşmesi” şeklinde tanıtır. Ancak kateder geçeri “Hacı Bey Çeşmesi”, ar tarafından çeşme yaptırının adına adlandırılmıdır. İ sadece kelime anlamıyla kullanılır. Çeşmenin banı sınırlıdır. Üç gözlü olmasından dolayı Çatal Çeşme olarak adlandırılır.

İstanbul çeşmelerinin büyük bir bölümünün yerinde bulunması veya yok olmasına neden olan yol genişletme çalışmaları bu çeşme de yerinden etmiştir. Çeşmenin yerdeki bilgisi, çeşmenin sökülmesi nedeniyle olan Semavi Eyüp’ten öğreniyoruz. Eyüp, sonradan İstanbul Arşivleri Enstitüsü’nde bulunan Tanımlık’ın “İstanbul Çeşmeleri”



Fotoğraf: İst. 5 No’lu Koruma Böl. Kur. Arşivi

kategorisinde Çatal Çeşme’nin tanıtıldığı sayfaya el yazısıyla şu notu düğüyor:

“1946 sonbaharında sökülerek biraz geri alınmış ve 1947’de yazın, restore edilmiştir. Çeşmenin mermer aksami Bizans devrine ait parçalardandır”.

1940’ların başında Çatal Çeşme’nin yerinde bulunmuş önceki durumu.

Eyüp bu bilgiyi İslam Ansiklopedisi’ne yazdı. “Çatal Çeşmeleri” maddesinde de doğur. Ayrıca Tarıh Dergisi’nin 9. cildinde yer alan İstanbul- Bağdat yolu üzerindeki eserler anlatıldığı makalesinde de çeşmenin sökülmesi sırasında not ettiği bilgiler de paylaşır:

“... 1947’deki geri alınma ameliyesi sırasında bu mermerler söküldüğünde hepsinin Bizans devrine ait olduğunu parçalar olduğunu görmüştür. Öndeki ve soldaki yalıklar aslında Bizans İlahitleridir. Çeşme 3 m. genişliğinde, 3,60 m. yüksekliğindedir. Ön cephesinde sivri bir kemerin içinde 0,55 m. derinliğinde bir niş vardır. 1,30 m. genişliğindeki yan cephelerinde ise, sivri kemerli birer ayna taşına sahip





Fotoğraf: Serhat Keskin

Ba dat
Caddes 'n n en esk
yapılarından b r
olan Çatal Çe me,
Bostancıba ı
Köprüsü'ne gel-
meden öncek son
menz l çe mes yd .

yan çe meleri ve bunların altlarında hayvanlara mahsus yalıkları vardır. Üç oluklu bir çe me (adı da bundan gelmektedir) numunesi olarak Çatal Çe me çok dikkat çekici bir eserdir...

...Çatal Çe menin su olu u etrafındaki mermer muhtelif yolcular tarafından bir eyler kazındı ı tesbit edilmektedir. Bunların arasında XVI – XVIII. asırlara ait bir kadirganın resmi hayli dikkat çekicidir. Çatal Çe me stanbul'un halen mevcut kitabeli en eski çe melerinden biri olması bakımından ne derece büyük bir de ere sahibse, klasik çe me mimarisinin bir misali olması bakımından da o derece ehemmiyetlidir”.

Ey ce'n n bahsett kadirga ç z m ve d erler maalesef günümüze ula amaz. Bunun en önemli neden n n cephe tem zli kler sırasında uygulanan yanlış yöntemler oldu unu dü ünüyoruz.

Çe men n m mar s ne da r...

Üç yüzlü menz l çe mes d r. Klas k üsluptadır, ana yapı malzemes küfek ta ıdır. Çe men n mermer malzemeler B zans dönem dev rme malzemes d r. Yalakların b r ön yüzde, d er k s se çe men n sa ve sol yüzler nded r. Yandak yalaklar hayvanların kullanımı ç nd r. Aynata ının sa ında ve solunda b rer tas koyma olu u vardır. Çe men n s vr kemer kabarıyla sonlandırılır.

Çe men n k tabes ne da r...

Çe men n b r yapım, b r onarım olmak üzere k k tabes var.

Yapım kitabesi:

Cezâ-yi hayr-ü ihsan bulsun (ol-kim?)

Bu 'aynı kıldı cârî behr-i at an

Dedüm ay dil nedür bu ayne tarih

Gönül dedi cezâ-yi hayr-ü ihsan

957 (1550)

Onarım kitabesi:

Hâce Mahtume Hanımın câriyesi

Hâce Nârkerâb kalfanın hayratıdır

1281 (1865)

*316 ada, 112
parselde bulunan
çeşme, İstanbul
Büyükşehir
Belediyesi'nin
mülkiyetindedir.*



ÇUHADAR AHMED A A ÇE MES

III. Sel m' n çuhadarlarından
Ahmet A a tarafından
Haydarpa a Çayırı'nın
kenarında yaptırılır.

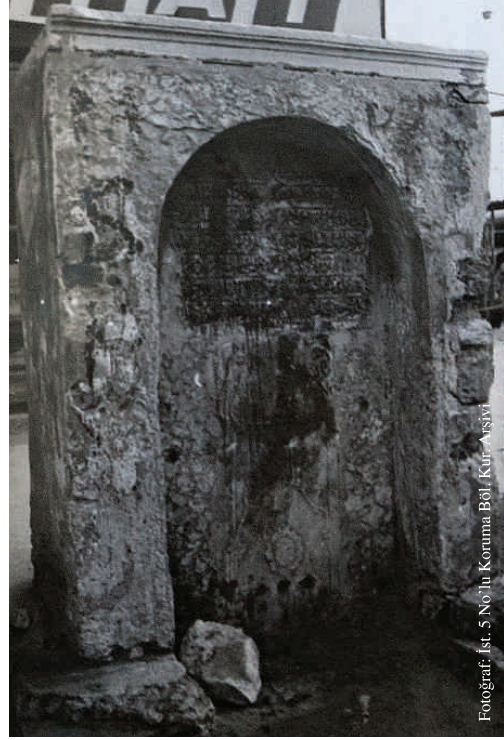




“Servilerle gölgelenmiş bir çeşme”

Rıhtım Caddesi'nden Haydarpaşa'ya doğru giden yol üstünde yer alır. Kadıköy çeşmeleri içinde en çok zarar görenlerden biridir. Özgünlüğünü büyük ölçüde kaybetmiştir. Ladik Ahmed Ağa Çeşmesi olarak da bilinen 51 pafta, 195 ada, 15 parseldeki çeşme Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün mülkiyetindedir.

Çeşme, yanındaki namazgâhla birlikte 1793 yılında III. Selim'in çuhadarlarından Ahmet Ağa tarafından Haydarpaşa Çayırı'nın kenarında yaptırılır. Namazgâh alanının bir bölümü Rıhtım Caddesi açılırken, bir bölümü de çeşmenin arkasındaki konakın aedilenken yok olur. Geriye kalan bölüm, namazgâhın çınarını da çeşmeye alacak şekilde, uzun yıllar bir araba galerisi olarak kullanılır. 1980 yılında çeşmeye su getiren kanal kırılır, çeşme susuz kalır. Çeşme, namazgâh ve çınar aynı yıl tescillenir. Tescillenildikten sonra araba galerisi yıkılır.



Fotoğraf: İst. Ş. No.lu Koruma Böl. Kur. Arşivi

1980 yılında çekilen fotoğrafta çeşmenin bakımsız durumu görülmektedir.

Kadıköy Belediyesi'nin onarım çalışmaları

Çeşmeyle ilgili ilk bastırılan onarım çalışması 1996 yılında Kadıköy ve Havalis Cam Yapma Onarma Onarım Derneği tarafından yaptırılır. Bu çalışmada bulunan kiblegâhta da çeşmenin yanına yerleştirilir.

Kadıköy Belediyesi “Yeldeğirmeni Mahalle Yenileme Projesi”ne dahil ettirilen Çuhadar Ahmed Ağa Çeşmesi ve Namazgâhı'nın restorasyonunu yapabilmek için mülkiyet sahibi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden gerekli izinler alır. 2011 yılının sonunda rölevo, restorasyon ve restorasyon projeleri tamamlanır.

*51 pafta, 195
ada, 15 parselde
bulunan çeşme,
Vakıflar'ın
mülkiyetindedir.*

Çeşmenin mimari üslubuna da...

Namazgâhla birlikte Haydarpaşa Çayırı'nın kenarında küçük bir kompleks oluşturur. Bu kompleks ulu bir çınar taçlandırır. Ana yapı malzemesi küfektardır. Tahrifatlar ve geçirdiği onarımlar nedeniyle mimari ayrıntılarının çoğu yok olur. Üçlüleli aynata algılanmaz. Çeşmeye yalıtım kırılmıştır. Silindirik tabanlı büyük bölümü anlaşılmaz.





Çe men n yaniba-
ındak çınar a a-
cını da ç ne alan
araba galer s 1980
yılında yıktırıldı.

Çuhadar Ahmed A a k m?

Ahmed A a hakkındaki kısa b lg ye Tanı ık'ın " stanbul Çe meler " s ml
k tabında bulmak mümkün:

"Son mısırada bu çe menin bir adını da Servili Çe me oldu u
anla ılıyor. Bânisi Selim III'ün çukadarlarından çırak edilen Lâdikli
Ahmet A a Enderundan yeti mi ti. 1200 (1785) tarihinde rikâp-
tar, sonra Silahtar-ı ehriyari olmu 1211 (1796) tarihinde ölmü ,
Ayrılık Çe mesi'nde gömülmü tür".

Çe men n k tabes ne da r...

Çuhadar Ahmed A a Çe mes 'n n büyük ölçüde zarar gören k tabes n A an
Egemen eks kler yle yayımlar:

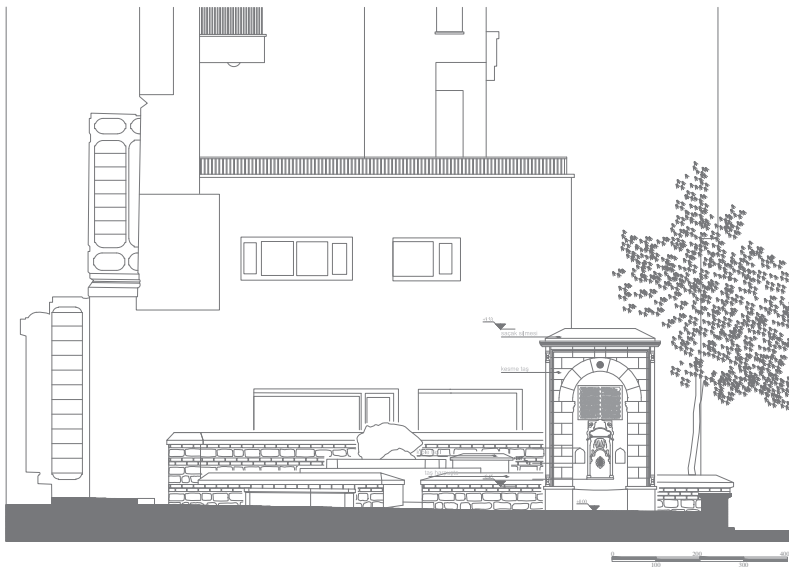
ah-ı âlem Hazret- Sultan Sel mü's-Sal s n
Tab'-ı pâk hayra mâ l oldu yçün da' mâ
Eyleyüb hulkı s rayet bendegân-ı hassına
Böyle Cây-ı d l-kü âlar olmada b r b r b nâ
Sah bü'l-hayrı ez-cümle bu zîba çe mey
Serv- d l-cûlarla etm cennet-âsâ can-fezâ



Çukadar A a-yı ah n ah-ı mükerrem...
..... o zat Ahmed A a
Oldu mâl k bu makam-ı d l-ke e kıldı nazar
.....
Sofa yaptı serv ler d k ld h mem sarf olundu
K m teferrüc eyleyenler ede b r hayrı dua
Geld b r mısra'ıyla Pertev cevherin tar h- sâl
Serv l bu çe men n havzı bu derya gûy yâ
1208 (1793)

Sultan III. Sel m güzel huyu,
hayra e l m yle tanınmı tı.
Onun bu özelli çevres ndek
görevlere de geçm ve
onlar da gönül açan b nalar
yapmada yarı hal ndeyd ler. Bu
kapsamda pad ahın Çuhadar
A ası Ahmed A a da serv lerle
gölgelenm b r sofa ve b r de
çe me yaptırarak bu sofada
oturup d nlenenler n, çe meden
su çenler n hayır duasını
amaçladı.

Son d zede tar h dü üren a r Pertev serv , çe me, den z, havuz, kuyu g b suyla
lg l kavramları b r araya get rerek b r tenasüp sanatı yapmı tır.



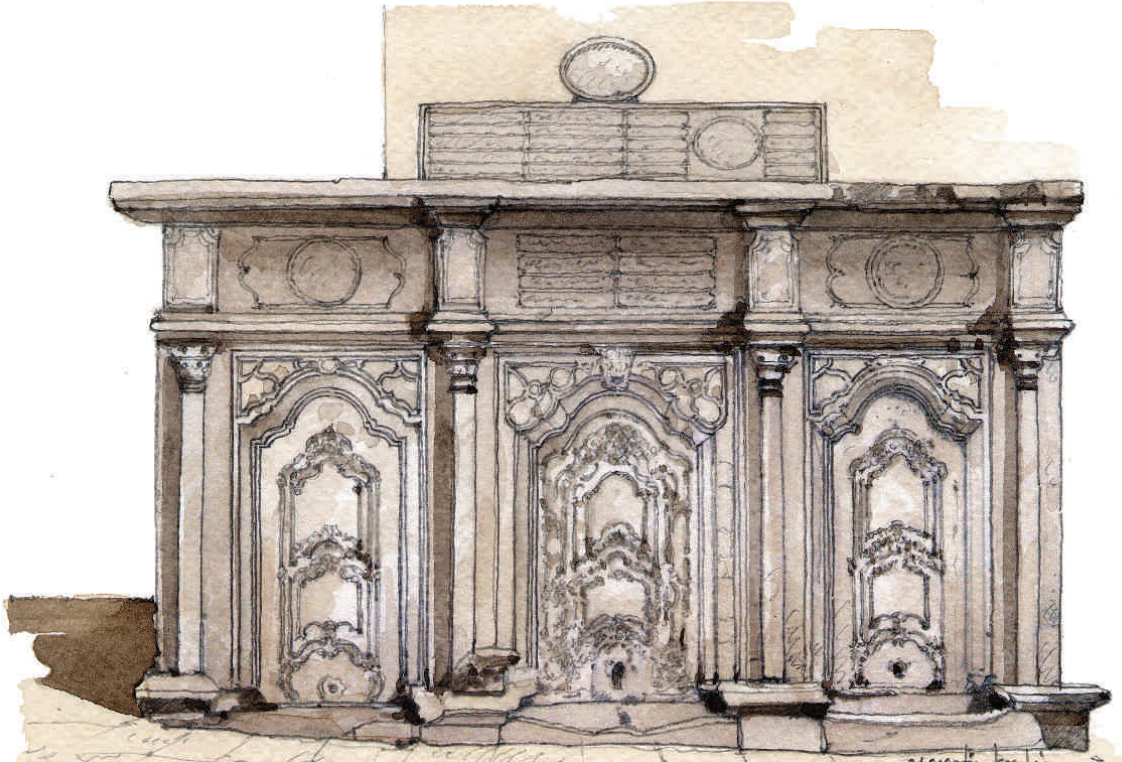
Kadıköy
Belediyesi'nin tamamladığı rölevo,
restorasyon ve restorasyon projesinin
ardından Çuhadar
Ahmet Ağa Çeşmesi ve Namazgâhı
esk görünümüne kavuşmak için gün
sayıyor.

Kadıköy
Belediyesi'nin tamamladığı restorasyon
projesinden kuzey görünümünün
ayrıntısı.



HÂL D A A ÇE MES

“Bugün Kadıköy’de mevcut olan Hâl d A a Çe mes , İlk yapıldı ında Osman A a Cam önünden Altıyol Meydanı’na çıkan ana cadden n solunda, Hâl d A a ve Nal sokakları ile sınırlanan üçgen ekl ndek yapı adasında ve cadde kenarında bulunuyordu”.



Kadıköy'ün üç yüzlü çeşmesi

Harem a sası Hâl d A a tarafından Çamlıca etekler nden get r len suyun Kadıköy'dek son dura nda bulunan çeşmedir. 1794 yılında Hâl d A a tarafından yaptırılır. Kadıköy'den Altıyol'a çıkan Sö ütlüçe me Caddes 'n d k kesen Hâl da a Caddes üzer ne sonradan ta ınır. Çe men n esk yer n Semav Ey çe'n n slam Ans kloped s'n n lg l maddes nde yazdı ı b lg llerden ö ren yoruz: "Bugün Kadıköy'de mevcut olan Hâl d A a Çe mes , İlk yapıldı ında Osman A a Cam önünden Altıyol Meydanı'na çıkan ana cadden n solunda, Hâl d A a ve Nal sokakları le sınırlanan üçgen ekl ndek yapı adasında ve cadde kenarında bulunuyordu".

Çe men n günümüzdek yer de b rçok kez de t r lme k sten r ama b r türlü de t r lmez. Bu ste e a t lk belge 1961 yılına tar hlen r. O dönemde adı Gayr menkul Esk Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu olan koruma kurulu beled yen n yer de kl kararını öyle de erlend r r:

"Çe men n yer evvelce b r defa de t r lm olması ve buradan kaldırılması ç n b r zaruret bulunmaması dolayısıyla çe men n nakl uygun görülmed ne, eser n de er yle mütenas p b r yere nakl hususunun se ancak konulması dü ünülen yer b ld r ld takd rde müzakere ed leb lece ne karar ver ld ."

Aynı yıl çe me Gayr menkul Esk Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tar h eser olarak tesc llen r.

Kurulun nak l kararı üze r ne 1962 yılında çe me n n Altıyol'dak Ermen k - l ses n n duvarına ta ınması ç n kurula öner get r l r. Ancak y ne b r sonuç alına-

*4 pafta, 62 ada,
2 parseldeki
Hâlid Ağa Çeşmesi
Kadıköy Belediyesi'nin
mülkiyetindedir.*



Hâl d A a Çe mes , Sö ütlüçe me Caddes üzer ndek port kolu dükkanların bulundu u yerdeyd (üstte). 1985 yılında üsttek foto rafta görülen dükkanlar da yıkılarak yer ne çok katlı hanları yapıldı (solda).



maz.

Yer de kl le lgl br ba ka
blg ye Semav Ey ce'n n kaleme
aldı ı

slam Ans kloped s 'ndek Hâl d
A a Çe mes maddes nde rastlıyo-
ruz:

"1975-1980 yılında Kadıköy Be-
led yes çe men n daha y br yere
ta inmasını tekl f etm t . Ancak
Altıyol'da Ermen K I ses n n ya-
nındak mey II araz ye kurul-
ması dü ünülen çe me ç n tasar-
lanan bu proje gerçekte meden
unutulmu tur".

Hürriyet
Gazetes 'n n 28
Haziran 1975
tar hli nüshasında
Hâl d A a
Çe mes 'n n çler
acısı durumu
haberle tr l r.



İst. 5 Nolu Koruma Böl. Kur. Arşivi

Bu durumda çe men n Altıyol'a ta inması dü ününces n n 20-30 yıl gündemde
kaldı ı ancak sonradan unutuldu u anlıyoruz.

1989 yılında İstanbul II. Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma
Bölge Kurulu 4 pafta, 62 ada, 2 parseldek Hâl d A a Çe mes 'n n yer nde
korunamadı ı ve çe men n buradan ta inarak uygun br yere nakled lmes n ,
onarımının yapılmasını karar vermes nekar ılıklı çe men n yer y nede t r lmez.
Çe men n mülk yet 1991 yılında Kadıköy Beled yes 'ne geçer.

Hâl d A a Çe mes onarılıyor!

Kadıköy Beled yes 2007 yılında çe men n rölöve, rest tüsyon ve restorasyon
projeler n hazırlayarak restorasyonunu gerçekte r r. Restorasyon çalı masının
genel yakla ımı restorasyon raporunda öyle bel rt l r:

"Yapının restorasyonunda, tahr p olmu olan yalıklar ve yanlarında k
mermer malzemeler y ne özgün malzeme le yen lenecekt r. Gözlemlenen b tk
olu umları tem zlenerek önlemler alınacaktır. Yapı genel nde gözlemlenen
k rlenmeler tem zlenecekt r. Çatlaklar özgün malzemeye uygun enjeksiyon
harcı le onarılacaktır. Cephe düzen aynen korunurken, yapının haznes n
olu turan tonozlu b r s stem rest tüsyondak gb ön görülmü tür. Bu s steme ba lı
olarak kuzey cephes ndek kontrol kapa ı d k kate alınarak çatı kotu b r m ktar
yükselt lm t r".





Çe men n restorasyonunda yapının bütünlü ünü bozmayan, ça da tasarım İ keler ne, esk malzeme ve yapım s stemler ne uygun İ lemler seç İ l r. Yapılacak müdahaleler n esk y takl t etmemes ve yapının algılanmasını engellememes ç n özen göster İ l r.

Çe men n tüm özgün de erler korunur. Yapı malzemeler , k tabeler, bezemeler ve benzer elemanlar t t z l kle ele alınır. Bu elemanlara zarar verebilecek tekn klerden kaçınılı r. Kadıköy Beled yes bu çalı mayla, çe men n varlı nı mümkün oldu unca sa lıklı b r ek lde sürdürüleb İ mes ve çe me kültürünün gelecek ku aklara aktarılmasını amaçlar.

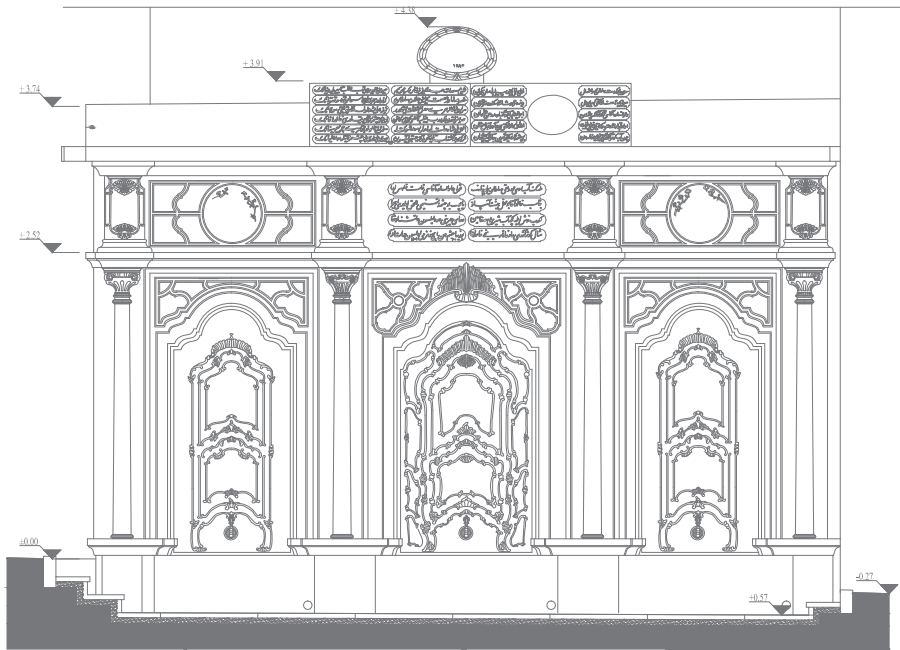


Fotoğraf: Kadıköy Belediyesi Arşivi

Çe men n m mar üslubuna da r...

Cephes mermerden, haznes se küfek ta indan n a ed len Hâl d A a Çe mes Barok üslubunun özell kler n ta ır. Cephe düzenlemes bakımından Kadıköy'ün en süslü, en hareketl çe mes d r. Mücteba İ gürel, "Semav Ey ce

Hâl d A a Çeşmes 'n n 1991 yılında, mülk yet Kadıköy Beled yes 'ne devred İ lmeden öncek durumu.



Kadıköy Belediyesi Arşivi

KUZEYBATI CEPHESİ





Hâl d A a
Çe mes 'n n
2007 yılında
restorasyon
çalışmasından
sonrak durumu.

Arma anı: stanbul Yazıları” k tabında yer alan, Hâl d A a Çe mes 'yle lg l yazdı ı makalede çe men n m mar ayrıntıları hakkında b lg ler ver r:

“... Barok üslubuna göre yapılmı bulunan bu üç yüzlü çe me tamamen mermerd r. Ortada kav sl kemer n n altında ayna ta ı kabartma nebat f gürlere donatılmı tır. Kemer n orta kısmında st r dye ekl n andıran motif ve kö e dolguları sath s lmelerle te k latlandırılmı tır. Üzer ne asıl k tabe yerle t r lm t r. Üç çe mey b rb r nden nce sütunlar ayırmaktadır. k yandak çe meler n ayna ta larındak motifler ortadak n n hemen hemen aynısıdır. Yandak çe meler n üzer ndek tu ralar kırılmı olup çek motifler durmaktadır. Buradak sütunlar kabartma le tezy n ed lm t r”...

Hâl d A a k md r?

Çe men n ban s Hâl d A a, III. Sel m' n harem a alarındandır. Prof. Dr. Mücteba İgürel' n “Hâl d A a Çe mes ” ba lıklı makales nden Hâl d A a'nın hayat h kâyes yle lg l ayrıntılı b lg ler ö ren yoruz:

...“Hâl d A a Ba dad Val s Ahmet Pa a'nın kızı Âd le Hanım da res nde yet m t r. Daha sonra stanbul'a gel p, burada Râgıp Pa a'nın a les Sâl ha Sultan'ın da res ne nt sab etm t r. Hâl d A a hakkında tesb t ed leb len sonrak haberler III. Sel m devr nde Sır Kât b Ahmed A a tarafından tutulmu





Rûznâme'den örenebiliriz. Hâlid Ağa bu sırada Hazînedâr-ı ehl-i yarî olup Yahya muahedesini takiben kâğıt'a hatt-ı erf ile Ordu-yı Hümâyûna gönderilmiştir (19 Receb 1206-12 Mart 1792). Sıyah Harem alarından olan Hâlid Ağa'ya, Dârüssaâde Asası Bâlâ Ağa'nın ölümü üzerine, 2 aban 1206 pazar günü (26 Mart 1792) seher vakti Harem- Hümâyûnda alık kürkügüydür. Hâlid Ağa bu görevle birlikte Dârüssaâde alarının uhdesine verilen Haremeyn-erîfeyn Evkafı Nezaretinde tevdi edilmiştir. Hâlid Ağa hakkında bundan sonra tesbit edilememiş haber, onun ölüm haberi değildir. Hâlid Ağa 18 rebiülevvel 1213'te (30 Haziran 1798) seher vakti ölmüştür. Eyüb'de Mîhrâh Vâlîde Sultan türbesine defnedilmiştir...

Çemenlik tabelesinde ne yazıyor?

Çemenlik tabelası Kadıköy'deki diğer çemenlik tabelalarından birkaç özelliyle ayrılır. Hâlid Ağa Çemenlik'te diğerlerinden farklı olarak üç farklı katabeye rastlanır. Bir tanesinin yapımla ilgili, diğer iki tanesinin onarımla ilgili bilgiler içerir.

Üçü de farklı kişiler tarafından yazılır. Yapım katabesi Ârîf'e, birinci onarımla ilgili katabesi Zîver'e, Abdülaziz'in annesi Pertevniyâl Valide Sultan tarafından yaptırılan ikinci onarımla ilgili olan Âgah'a atılır.

Pertevniyâl Valide Sultan'ın onarımı için katabeye tarih düdüren Âgah Efendi dönemin önemli okur-yazarlarından biri, Tercüman-ı Efkâr gazetecisi ve çıkarıcıdır. Tanıdığı "İstanbul Çemenlik" isimli katabinde Âgah Efendi'nin yaşam öyküsünü kısaca verir:

"Âgâh Efendi, Çapanolu Ömer Hulus Efendi'nin mahdumudur. Posta nazırlığında, Davanımuhasibat âzâlı olarak bulunmuş, Avrupaya kaçtığından rütbesini alınıp, dönüşünde zimmet mutasarrıflığına nâsıplı ve badelazlı olarak tekrar tayin ve sonra ürayı Devlet âzâlı olarak nakledilmiş, 1294 (1877) yılında Ankara'ya sürülerek 1302 (1884) tarihinde af ve avdetinde balâ rütbesiyle Atina'ya sefer olarak gönderilmiştir. Ertesi yıl orada ölmüş, na'ı İstanbul'a getirilip Sultan Mahmud türbesi bahçesine gömülmüştür. Lisanbîr, yâ söz söylemiş. İlk zamanlarda Tercüman-ı Efkâr namıyla bir gazete çıkarmıştır. Müürâkâr Paşa'nın kardeştir."

Ârîf'in yazdığı katabe:

Mulûkun âb-ı rûyu revnakı Sultân Selim Hân'ın
Kulu Dârüssaâde Asası zât-ı hulûs-ârâ

*Hâlid Ağa Çeşmesi
restorasyon projesi
2007 yılında
Kadıköy Belediyesi
tarafından
gerçekleştirilir.*





Cenâb-ı Hâl d A a bu mahall- cennet-âsâda
Yapup bu çe me- Tesnîm- b 'l-hakk eyled crâ
Gelüp nû eyled kçe âb-ı îrîn ü musa âsın
Du'â-y hayrını v rd eylesün d l-te neler Hakkâ
M sâl Kevser aktı Âr fâ târ h hâmemden
Bu zîbâ çe meden ç zezem olsun hayat efzâ
1209 (1794)

a r Ar f k taben n tar h d zeler nde, Kevser örne suyu bu güzel çe meden
çenler n zezem çm g b hayat bulmalarını yazmı .

Sağdaki, 10 dizelik Zîver'e ait birinci onarımla ilgili kitabe:

Ser-cûy bar-ı mekremet Sultan Mahmud-ül h sâl
Ehl- c hanı etmede sîrâb-ı hsân-ı bî-güman
Ayn-ül hayat-ı lûtf le âfakı hya edel
Dense sezâdır ânına skender- Hızr- kt ran
Darüssaade A ası Hâl d A anın çe mes n
cra ed nce eyled ukbâda rûhun âduman
Oldukça ol eh ha re dek bünyân-ı feyz- âf yet
Olsun b har-ı evket mevc-âver kbâlü ân
Çün âb-ı Kevser akdı b r târ h Zîver hâmeden
Bu çe men n kıldı suyun câr eh n ah-ı zamân
1254 (1838)

y l kler ve hayırlarıyla ünlü Sultan II. Mahmud'un dönem nde harap olmu
bulunan Harem a ası Hâl d A a'nın çe mes onarılarak suyu yen den akıtılmı .
Dönemin şairlerinde Zîver de "Bu çe men n kıldı suyun câr eh n ah-ı zamân"
yazarak dönem n Sultanı bu çe men n suyunu yen den akıttı" anlamında b r
d zeyle ebcet hesabıyla 1254 tar h n dü ürür.

Soldak k nc onarıma a t k tabe:

eh- yem- mâdelet Abdülâz z Han-ı kerem-cû-k m
Suyun doldurdu dünyanın
Hususâ mâder- smet-güzîn Vâl de Sultan*
K oldur m hr- evc- âsuman-ı zühd-ü tekvânın
Muradı da ma cra-yı adl-ü efkat tmekd r
N'ola her de olsa mazhar-ı tevfkı Mevlânın
Susuzlukdan görüb bîtâb Kadıköyü sükkânın
Bu d l-cû çe mes n ta'm r kıldı Hâl d A anın





lâh Pâd ah-ı ol mehd- evkette
Muammer eyle tâ oldukça çerh- m nânın
Gerek b r te ne-leb tâ h n Âgah cüst-ü cû etsün
Suyun buldu bu çe me h mmet yle mehd- ulyânın
1285 (1868)

*Abdülaziz'in annesi Pertevniyâl Valide Sultan

k nc onarım k tabes özetle öyle der: Hâl d A a Çe mes
b r süre sonra yen den suyu akmaz hale geldi ç n bu kez
Sultan Abdülaz z' n annes Pertevniyal Val de Sultan b r kez
daha çe mey onartıp suyunu akıtmı . Bu onarım ç n de
ozan Âgah pad ah anasının h mmet yle yen den akıtılan bu
çe men n suyu susayanlara sürekl kaynak olsun anlamında "Suyun buldu bu
çe me h mmet yle mehd- ulyânın" d zes yle 1285 tar h n dü ürür.

Çe men n k tabeler n n bulundu u alınlık bölümünde üç tu ranın yer aldı ı
bölüm Cumhuriyet döneminde kazınır. İstanbul 5 Numaralı Koruma Bölge
Kurulu'nun iste yle bu üç tu ranın hang pad ahlara a t oldu u konusu ara -
tırılır. Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi 2009 yılında yaptı ı ara tırma konu-
ya açıklık getirir. Buna göre kazınan tu ralar; çe men n yapıldı ı tar hte pa-
d ah olan III. Selme, b r nc ona-
rım k tabes n n yazıldı ı tar hte pa-
d ah olan II. Mahmud'a ve son
onarımın yapıldı ı tar hte pad ah
Abdülaz z'e a t olmalıdır.

*Çeşmenin, bir
tanesi yapımla
ilgili, diğer ikisi de
onarımına ilgili üç
kitabesi vardır.*



Fotoğraf: Kadıköy Belediyesi Arşivi

Hâl d A a
Çe mes 'n n
2007 yılında
restorasyon
çalışmasından
sonrak durumu.





HASAN RIZA PA A ÇE MES (SERASKER CADDES)

Serasker Caddes üzer nde bulunan
anıtsal çe men n restorasyon projeler n
Kadıköy Beled yes hazırladı.



Hasan Rıza Pa a'nın Kadıköy Çar ısı'na arma anı

Serasker Hasan Rıza Pa a'nın Kadıköy Çar ısı'nda Serasker Caddesi üzerinde yaptırdı ı çe medir. Serasker Caddesi'nin Osmancık Soka ıyla kesi ti i kö ededir. Kadıköy Çar ısı'nın anıtsal çe melerinden biri olan yapı 1845 yılında yaptırılır. Serasker Hasan Pa a'nın Kadıköy'de yaptırdı ı ilk çe medir. kincisini 7 yıl sonra Modada in a ettirir.

Kadıköy Belediyesi'nin restorasyon çalı maları

Çe me 1970'li yıllardan itibaren yanındaki dükkânların yaptı ı eklerle tahribata u rar. Dükkân tabelaları nedeniyle algılanamaz duruma dü er. 13 pafta, 46 ada, 19 parsel bulunan çe menin mülkiyet sahibi Vakı far Genel Müdürlü ü'nden gerekli izinleri alan Kadıköy Belediyesi rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerini hazırlar.

*13 pafta, 46
ada, 19 parsel
bulunan çeşmenin
mülkiyet sahibi
Vakıflar Genel
Müdürlüğü'dür*

Rölöve alınırken çe menin yıllardır geçirdi i tahribatlar ve geçmi restorasyonlarda yapılan olumsuz uygulamalar titizlikle tespit edilir. Restorasyon projesinde çe menin üzerindeki çimento esaslı sıvaların



Hasan Rıza Pa a Çe mes'i'nin 1970 yılındaki durumu.



1970 yılında çekilen fotoğrafta çe menin yan cephelerinin tabelalarla kaplı olduğu görülmektedir.

Fotoğraf: st. 5 Numaralı Koruma Bölgesi Kurulunca

kaldırılması ve niteliğini yitiren tabelaların yerine benzer malzemeye değiştirilmesi önerilir. Proje kapsamında çe menin algılanmasını zorla tıran çevre binaların klima ünitelerinin de çe meye saygılı bir şekilde yeniden düzenlenmesi amaçlanmaktadır.

Kitabın hazırlandığı 2011 yılının son günlerinde Kadıköy Belediyesi'nin çe menin restorasyonuna başlayabilmesi için İstanbul 5 Numaralı Koruma Bölge Kurulu'nda onay beklenmektedir. Onay süreci devam ederken Kadıköy Belediyesi tarafından çe menin etrafındaki tabela kirliliği engellenir, çe menin bir koruma iskelesiyle çevrelenir.

Çe menin mimari özelliklerine dair...

Hasan Rıza Paşa Çe meninin mimari özellikleri hakkında ayrıntılı bilgileri çe menin rölöve raporunda bulabiliyoruz:

“Çe menin dört cephesi, tuğla hatıllı yapı malzemesiyle kesme taştan klasik üslupta, süslenmiş bir şekilde inşa edilmiştir. Çe menin Serasker Caddesi'ne bakan cephesi kesme taştan yapılmıştır. Cephenin sağ ve sol taraflarında birer sütun bulunmaktadır. Çe menin aynası ve su haznesinde mermer kullanılmıştır. Çe menin





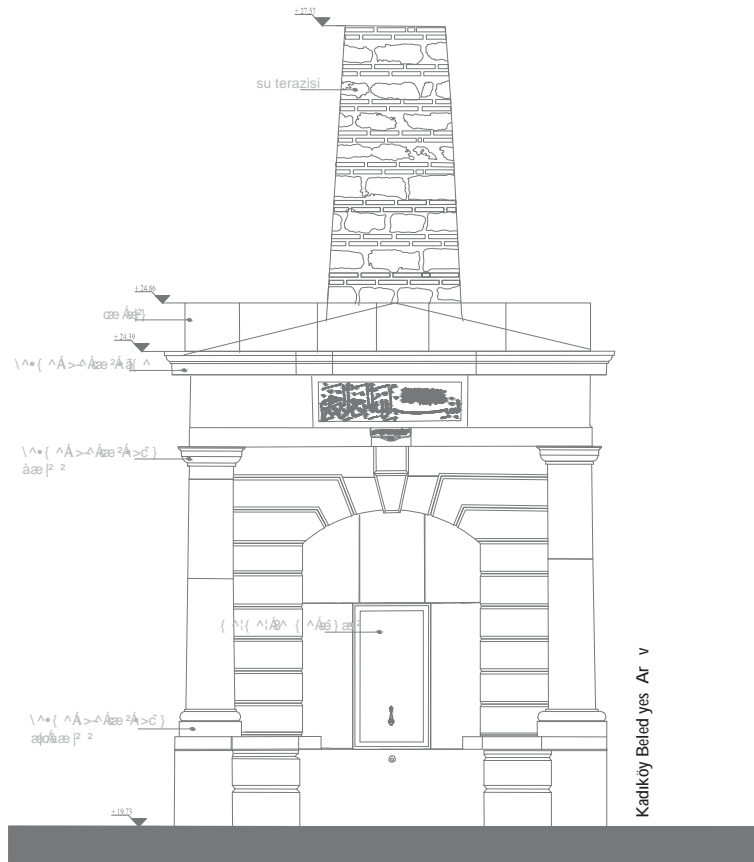
aynasının üst kısmında ortasında kilit taşı bulunan yassı kemer bulunmaktadır. Çe menin üst kısmındaki geniş alınlıkta mermerden yapılmış kitabes bulunmaktadır.

Yapının güneydoğu cephesi ve kuzeybatı cephesi tuğla hatıllı taş duvar olarak inşa edilmiştir. Kuzeydoğu cephesinde su terazisi bulunmaktadır. Çatı örtüsü yok olmuştur.”

Çe menin kitabesine dair...

Hasan Rıza Paşa, Bursa, Selanik, Halep, İzmir, Konya valisi olarak görev yapar. Seraskerlik ve nazırlık gibi devletin üst kademelerinde görev alır. Çe men kitabesinde besmele ile 'Ve cealna minel mâ' ayeti de yer alır. Bu kitabenin altında yer alan ikinci bir kitabeden de bu çe menin Hasan Rıza Paşa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır:

El-fâkir abbas Kâtib-i hazret-i Rızâ Paşa gû re lehüma
1261 (1845)



Hasan Rıza Paşa Çe men'in restorasyon projesinin ayrıntısında çe menin arkasındaki su terazisi de görülür.





HASAN RIZA PA A ÇE MES (MODA)

Serasker Hasan Rıza Pa a'nın
stanbul'da yaptırdığı üç çe meden b r de
Moda'dak bu güzel kö e çe mes d r.



Serasker Hasan Rıza Pa a'nın Moda'ya arma anı

Hasan Rıza Pa a tarafından İstanbul'da yaptırılan üç çeşme meden biridir. Diğer ikisi Beşiktaş'ta ve Kadıköy Çarşısı'nda Serasker Caddesi'ndedir. Çeşme, Mühürdar'da Gürbültürk ve Mühürdar Karakolu sokaklarının kesiştiği noktada yer alır. Hasan Rıza Pa a tarafından 1852 tarihinde inşa ettirilir. Temel yapı malzemesi mermer olan bir köşeli çeşme mesidir.

Çeşme -bir tesadüf eseri- 1955 yılında, o dönemdeki ismiyle Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu tarafından tescillenecek koruma altına alınır, yok olmaktan kurtulur. Tescil kararı, çeşmeyle bitişik parselde bulunan konağın sahiplerinin çeşmeye satın alarak konağın arazisini genişletme isteği üzerine alınır.

Arif Münter Mansel, Ekrem Akurgal, Orhan Alsaç, Celâl Esat Arseven, Tahsin Öz, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ali Saim Ülgen, Behçet Ünsal, Mithat Yenen gibi mimarlık, tarih, sanat tarihi, edebiyat dünyasının duayenlerinin altına imza attığı kararda çeşmenin korunması gerektiği öyle açıklanır:

153 ada, 4 parselde bulunan çeşmenin mülkiyeti İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne aittir.



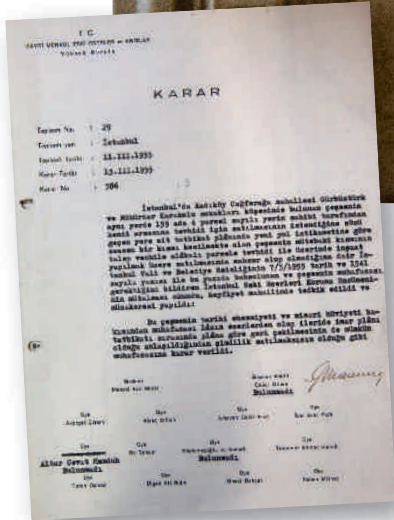
Hasan Rıza Pa a Çeşmesi'nin 1955 yılındaki durumu.



1950'1 yılların
stanbul'unun
m marlık, tar h,
sanat tar h
ve edeb yat
dünyasının
duayenler n n
altına mza attı
Hasan Rıza Pa a
Çe mes 'n n yer nde
korunma kararı.



Foto raf: st. 5 Nolu Koruma Böl. Kur. Ar. v



'Bu çe men n tar h ehemmiyet ve m mar hüv yet bakımından muhafazası lâzım eserlerden olup ler de mar plâni tatb katı sırasında plâna göre ger çek lmes n n de mümkün oldu undan md l k satılmaksızın oldu u g b muhafazasına karar ver ld ".

1955 yılında bu karar alınmamı olmasaydı büyük bir ihtimalle kona ın sahipleri çe meyi satın aldıktan sonra çe me ve kona ı yıkarak yerine apartman yapacaklardı. Dolayısıyla biz de size Kadıköy'deki güzel kö e çe mesi örne inin hikâyesini anlatmakla yetinecektik.

Serasker Hasan Rıza Pa a Çe mesi'nin ilk kapsamlı onarımı 1986 yılında Kadıköy Belediyesi tarafından gerçekleştirilir. kinci onarımın sorumluluğunu ise 1994-1995 yılları arasında Mühürdar Lions Kulübü üstlenir. 153 ada, 4 parselde bulunan çe menin mülkiyeti İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne aittir.

Hasan Rıza Pa a kim?

Gelelim çe menin banisi Serasker Hasan Rıza Pa a ile ilgili bilgilere... Baninin yaşam öyküsü ile ilgili ayrıntıları Tanı ık'ın " İstanbul Çe meleri" adlı kitabından öğreniyoruz:





“Bâns Rıza Hasan Pa a aktar esnafından Mem a anın o ludur. Mısır çar ısından mabeyne alınıp az vak tte pad ahın kar nler nden ve sonra serkar n oldu. Sultan Abdülmec d n cülüsünde mabey n mü ürlü ü ve sonra hassa mü ürlü ü, laveten Bursa val I ver ld .

Seraskerl n la vı le tenk satı harb yey müteak p t caret nazırı, k nc defa serasker ve tekrar mazul olup Hudavend gâr, Selan k val I kler nde bulundu. Halep, zm r, Konya val I kler nde, sek z defa seraskerl k ve dört defa bahr ye, k defa t caret nazırlı ında ve üç defa Tophane mü ürlü ü vaz fes nde çalı tırıldı. 1294 yılında öldü. Zek , fat n, orta b lg I , fak rler sever, servet sah b d ”.

Çe menin kitabesine dair...

Çe menin “el fakir Abbas Kemâl” imzasıyla yazılmış kitabesinin son dörtlü ü A an Egemen'e göre öyledir:

Rıza Pâ â-y zî- an eyleyüb nev çe mesar n â
Revan td bu ayn- ho güvarı f seb l llah
Gel nce âb utta a kıldı târîh n Sen h râb
u d l-cû çe meden âb oldu câr f seb l llah
1268 (1852)



Günümüzde
Hasan Rıza
Pa a Çe mes 'n n
k tabes çe men n
üstünden sarkan
sarma ık neden yle
algılanamıyor.
Yala ı se kaldırım
sev yes n n altında
kalmak üzere.

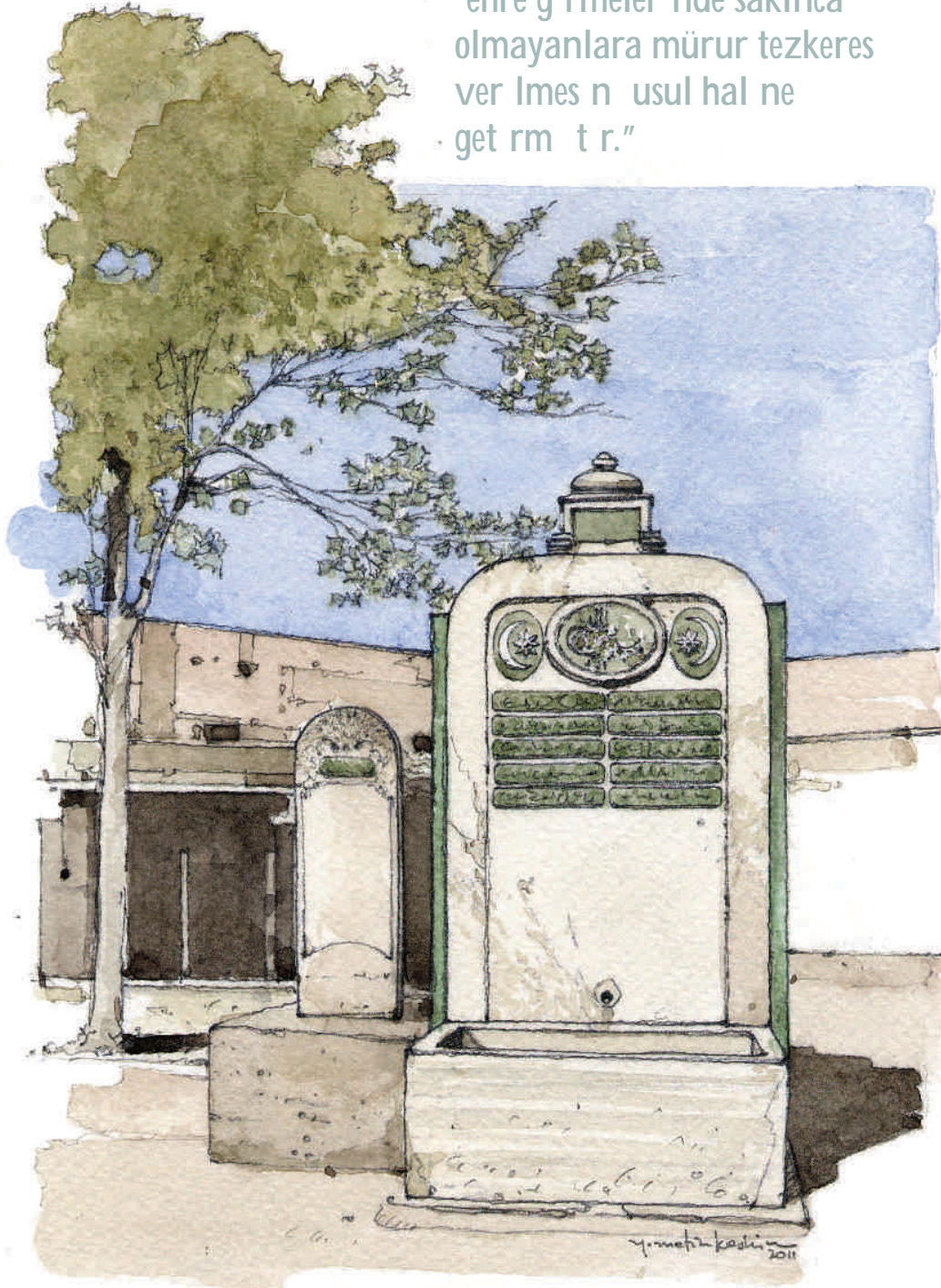
Foto rafı: Serhat Keskin





II. MAHMUD ÇE MES

"Burada saray bostancıları
her gelen sorgulayarak
ehre g rmeler nde sakınca
olmayanlara mürur tezkeres
ver lmes n usul hal ne
get rm t r."





“II. Mahmud akıttı ı sularla her yer doyurdu”

Bostancı’da, Bostancı vapur skeles yle Bostancı tren stasyonu arasındaki adada yer alır. 1831 tarihli k tabelasından II. Mahmud tarafından yaptırıldı ı anlaşılr. Kadıköy’ün günümüze sa lam gelen çe meler ç nde b r Osmanlı pad ahının yaptırdı ı tek çe med r.

Tarihç -yazar Necdet Sakao lu yayımlanmamı b r söyle s nde çe men n bulundu u bölgen n stanbul kent tarih açısından önem n öyle anlatıyor:

“II. Mahmud Yen çer Oca ı’nı kaldırdıktan sonra ehre do udan ve batıdan g - r ler kontrol etmek amacıyla batı yakada Büyükçekmece Köprüsü’nü b r kontrol noktası olarak kullandı ı g b Anadolu yakasında da Bostancı Köprüsü’nü Anadolu’dan m saf r veya tüccar olarak gelenler n kontrol ed ld b r g r noktasına dönü türmü tür. Burada saray bostancıları her gelen sorgulayarak ehre g rmeler nde sakınca olmayanlara mürur tezkeres (b r tür v ze) ver lmes n usul haline get rm t r. Burada II. Mahmud tu rasiyle k tabel b r çe me, b raz a a ıda da Çatal Çe me den len k nc b r çe me ve namazgâh oldu u b l nmektedir”.

294 ada 1 parselde yer alan Kadıköy Belediyesi mülkiyetindeki çeşmenin restorasyonu, 2007 yılında Kadıköy Belediyesi tarafından tamamlanır.

1982 yılında yapılan Bostancı meydan düzenlemesi nedeniyle yanındaki namazgâha a t kible ta ıyla b r l kte bugünkü yer ne ta ınır.

Kadıköy Beled yes ’n n restorasyon çalı maları

294 ada 1 parselde yer alan Kadıköy Beled yes mülk yet ndek çe men n, 2007 yılında rölöve, rest üsyon ve restorasyon projeleri beled ye tarafından tamamlanarak restorasyonu gerçekleştiril r. Çe men n restorasyon raporunda restorasyon uygulamasıyla lg l genel yaklaşı m u ek lde bel rlen r:

“Restitüsyona yönelik yaptığımız tarihsel ara tırmada çe menin ve namazgâhın süreç içinde pek çok de i ikli e u radıkları belirlenmiştir. Çe menin günümüzdeki durumu ve özgün durumu dü ünüldü ünde tek bir restorasyon önerisinin yeterli olmadığı kanısındayız. Buna göre üç adet restorasyon önerisi geli tirmiş olup

Çe men n restorasyondan önceki durumu.



Fotoğraf: Kadıköy Belediyesi Arşivi





çe meye en az müdahale esas alınmıştır. Bu üç müdahalede de bütün betonarme ve muhdes eklerin kaldırılması, malzeme bozukluklarının onarılması ortak öneridir.

Yapının restorasyonunda, çe me ve namazgâh bir arada alınmıştır, bugünkü durumuna uygun olarak düzenlenmiştir. Her ne kadar çe me ve namazgâhın özgün konumları birbirlerinden ayrı şekilde olsa da elde yeterli belge bulunmadığından bugünkü durumuna göre restorasyon projesi hazırlanmıştır.

Yapının yol cephesiyle ve meydanla olan ilişkisi yeniden düzenlenmelidir. Geç dönemlerde yapılan ve genelde yapının bozulma sürecini hızlandıran tüm niteliksiz eklerden yapı arındırılmalıdır. Bu tavır hem yapının dışarıdan algısını

hem de meydanın mekânsal algısını olumlu yönde etkileyecektir”.



Çe me ve namazgâhla bir arada anılan Bostancıbaşı köprüsü 19. yüzyılda Anadolu'dan İstanbul'a gelenlerin kente giriş yapıtı olarak yerdedir (üstte).

II. Mahmud'un 1831 tarihinde akıttığı su 2007 yılına gelindiğinde kesilmeyen Kadıköy Belediyesi restorasyon çalışmasının ardından çe meye su bulağı, susayanlar için derye (sada)...

Yukarıda belirtilen ekler doğrultusunda çe me ve namazgâha sonradan eklenen betonarme ekler kaldırılır. Çemenin destek duvarı küfektarıyla yenilenir. Mermer cephelerin temiz yapılır, yalaker yenilenir. Namazgâhın altındaki betonarme kaide çe me yalaının yüksekliğinde yenibir kaidelede yapılır. Günümüzde İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından sürdürülen kavak çalışmaları nedeniyle çe me ve yakınındaki Bostancı Köprüsü'nün akıbet belirsizdir.

Çemenin mimari üslubuna dair

Üç yalıklı, namazgâhlı bir menzile çemesidir. Kadıköy'deki diğer menzile çemeler arasında bulunan Selam Çeme'yle mimari bakımdan benzerlik taşıyor. Kısacası üç yalıklı olarak yapılır, ancak kısımlarında sadece günümüze sadece bir yala ulaşır. Çemenin aynata ve kataben yer aldığı ana levha 2,85 metre boyunda, 1,58 metre eninde ve 0,15 metre kalınlığındadır. Bu levhanın üstünde Sultan II. Mahmud'un tuzağı yer alır. Tuzağın altında da Arif Efendi'nin yazdığı katabe bulunur.





آب حیات
۱۲۴۷

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين
والصلاة والسلام على
سيدنا محمد وآله الطيبين
الطاهرين

باعتشایک او سردارو چودویتی
نعت عدلی تون نیکی اولدیرلری
چهره بده خصوصاً پادشاهی نوپشلی
طرحی دلکش آیدر مانده آب حیات
چویرین آریخ دیو یازدی بیخت بندگی
یقلدی خان محمد عدلی حیدر بن محمد بن
تشنکانه یوردی حضرت شی بر آفجان
نوش ایوب اکبر عالی شاه اول شاه سلطان

۱۲۴۷

بسم الله الرحمن الرحيم



Fotoğraf: Serhat Keskin



II. Mahmud'un tu rası.

Sultan II. Mahmud hakkında...

1785-1839 yılları arasında ya amı 30. Osmanlı padişahıdır. 1808-1839 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetti. Necdet Sakao lu, İstanbul Ansiklopedisi'nde II. Mahmud'u şöyle anlatır:

"I. Abdülhamid ile Nakidil Sultan'ın oğludur. Fermanlarında, adına kesilen paralarda ve yaptırdığı binaların kitabelerindeki tu raslarının yanına, eserlerinde kullandığı 'Adlî' mahlasını koydurmuş; döneminde açılan yeni kurumlara da Adlî sanı verilmiştir. Hattat ve bestekâr olan II. Mahmud, tanbur ve ney çalıyordu. Bilinen 26 bestesinden hicaz divanı ünlüdür".

II. Mahmud döneminin en önemli olaylarından biri de Vak'a- Hayrîye olarak da bilinen dâşiplenin kaybetmesi. Yenîçeri Ocağı'nın 1826 yılında kaldırılmasıdır.

Çeşmenin kitabelerine dair...

Bâs- hyâ-yı dehr oldu vücûd- devlet
Kıldı âb-ı cûd n crâ sû-be-sû âh-ı zaman
Nimet- adlî bütün dünyayı dîl-sîr eyled
Te negâna verd Hızr-ı hîmet bîr tâze can
Csr- derbende hususâ yaptı bu nev-çe mey
Nû edüb âbın duâ etsün o âha reh-revân
Tarhı dîl-ke âbıdır mânende- âb-ı hayat
Tâk-ı zîbâsı müzeyyen hemçü tâk-ı âsman
Cevherîn târh- dîl-cû yazdı R f'at bendes
Kıldı Han Mahmûd-ı Adlî çe meden cûd n revân
1247 (1831)

Varlığı ve devlet dünyanın canlanmasına vesile oldu. Zamanın sultanı akittisi sularla her yer doyurdu. Onun adalet de bütün dünyanın gönlünü kazandı. Bostancıbaşı Köprüsü'ne özel olarak bu yeni çeşmeyi yaptırmakla bu yolla susamlara taze can verdi. Bu yoldan geçenler suyu içteler ve o âha dua etsiler. Bu âb-ı hayat benzer su bütün susayanlar için dir. Çeşmeyi süsleyen yüksek kemer sanki gökyüzünün takıgıdır. Kullarından R f'at da gönül çekicilerdir. Tarhın yazdığı: "Kıldı Han Mahmûd-ı Adlî çe meden cûd n revân" (Sultan II.





Mahmud bu çe meden su akıttı).

K tabey yazan R fat Efend 'yle lg l b lg ler Tanı ık ver r:

“Son mısra noktalı har erle bir noksan tutuyorsa da rakam 1247'dir. Nâzım, Rifat Hüseyin Efendi, 1243 (1827) yılında do mu tur. htisap kâtibi idi. Sultan Abdülmecidin saltanatı sonlarında ölmü tür”.

“Bu çeşmeyi yaptırtan mahlası Adli ve Gazi olan Sultan Mahmud'dur. Ustası da kullarından Şeref'tir. Onlara bir duada bulun.”

Semav Ey ce'n n bugün stanbul Ara tırmaları Enst tüsür'ndek kütüphanes nde bulunan Tanı ık'ın

“ stanbul Çe meler " k tabının lg l sayfasına el yazısıyla “ma allah” yazarak soru aret koydu unu görüyoruz. Tanı ık'ın verd tar hlerde yanlı lık var. Çünkü b lg do ru se R fat Efend 4 ya ındayken bu r yazmı olmalı.

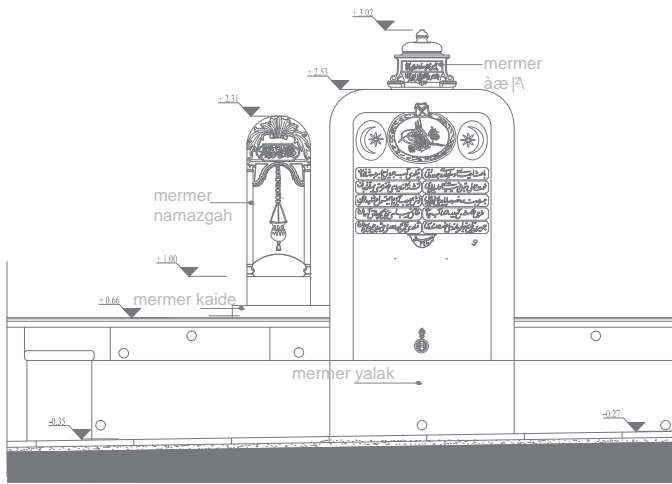
K tabede yer alan II. Mahmud'un tu rası üzer ndek bölümde de unlar yazılıdır:

Bân s Mahmûd-ı Adlî Gaz Han
Bendes bennâ-ı şeref kil b r hsan

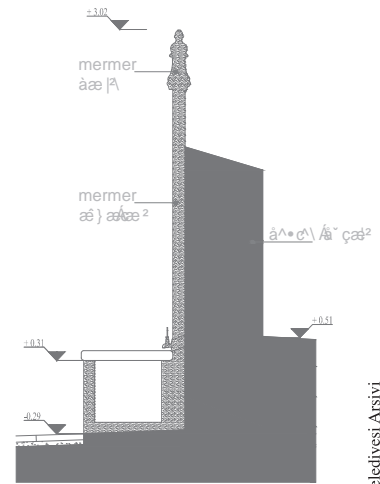
u ek lde günümüz Türkçes ne bas tle t rerek çev reb l r z:

Bu çeşmeyi yaptırtan mahlası Adli ve Gazi olan Sultan Mahmud'dur. Ustası da kullarından şeref't r. Onlara b r duada bulun.

Kadıköy
Beled yes 'n n
2007 yılında
hazırladı l
II. Mahmud
Çe mes 'n n resto-
rasyon projes inden
ayrıntı.



ÖN GÖRÜNÜŞ



KESİT



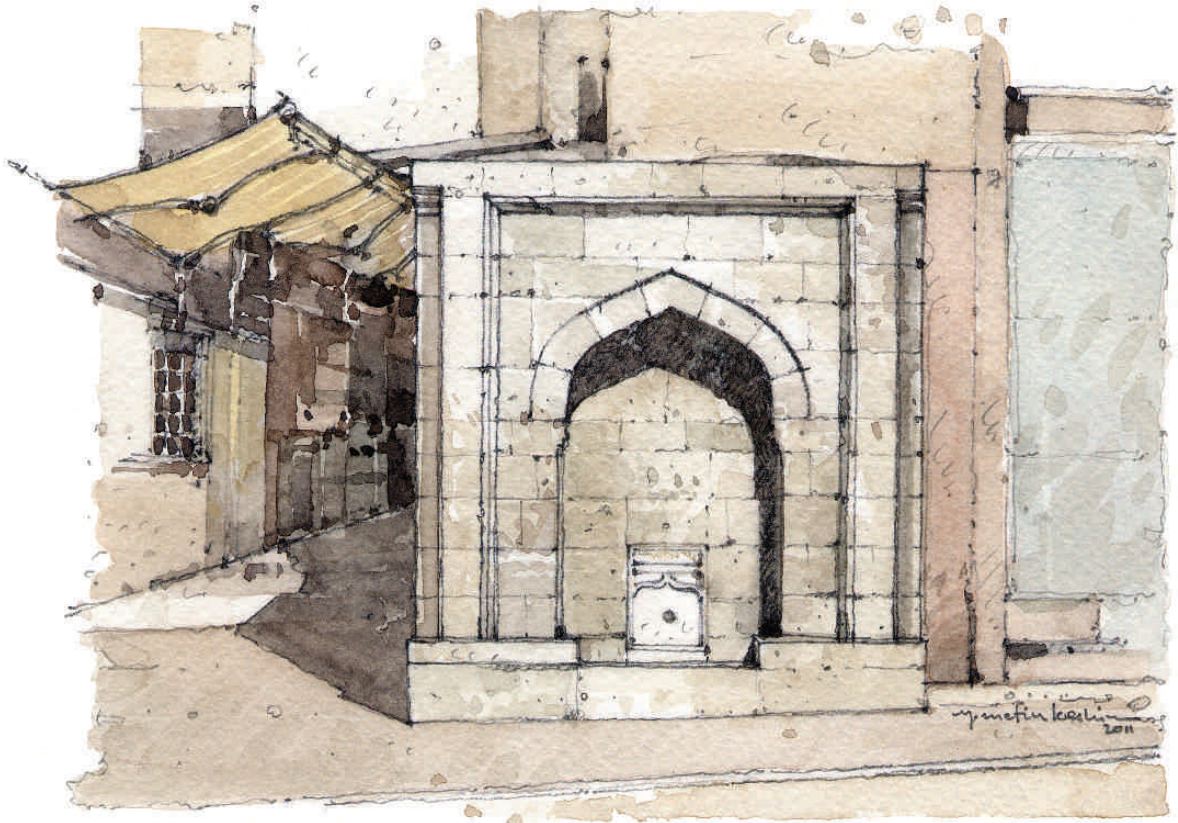
Kadıköy Belediyesi Arşivi





MISIRLI OSMAN A A ÇE MES

"Hayra e l ml Mısırlı Osman A a,
Hak yolunda bu suyu bol çe mey
yaptırdı k önüne çömel p çen her susuzu
Allah cennetten suyla kandırmı ola!"



“Hayramey II Mısırlı Osman A a”

Mısırlı Osman A a Çe mes Sö ütlüçe me Caddes üzer nde, Osman A a Cam 'n n kar ındadır. 3 pafta, 1169 ada, 22 parselde bulunan Mısırlı Osman A a Çe mes Vakı ar Genel Müdürlü ü'nün mülk yet nded r. 1621 yılında n a ed l r. 1980'l yıllarda yol h zasından mar hattına ta ınarak onarılır.

Mısırlı Osman A a'nın bu çe me dı ında k çe me daha yaptırdı ını H.Örcün Barı ta'nın stanbul Ans klopeds ç n yazdı ı Osman A a Çe mes maddes nden ö ren yoruz:

“... B l nd g b Mısırlı Osman A a'nın Topkapı Sarayı Matbah Da res 'nde (A çılar Oca ı Cam yakını) 1012/1603'te yaptırdı ı b r çe mes yle Mahmud Pa a Cam yakınında Mahmutpa a'dak Mahkeme Soka ı le Bezc ler Soka ı çatalında 1031/1622'de ya yen den n a ett rd ı ya da onarttı ı b r çe mes daha vardır”.

*3 pafta, 1169 ada,
22 parseldeki çeşme
Vakıflar Genel
Müdürlüğü'nün
mülkiyetindedir.*

Çe men n m mar üslubuna da r...

Klas k üslupta küfek ta ından yapılan çe me özgünlü ünü büyük ölçüde koruyarak günümüze ula tı ını söyleyeb l r z. Tanı ık'ın “ stanbul Çe meler ” s ml k tabında yer alan b r foto rafta çe medek mermerden yapılmı d nlenme ta larının olmadığı görülür. 1980'l yıllarda çe men n yer n nde t r ld sırada

Çe men n
1970'l yıllarda
yol h zasından
mar hattına
ta ınmadan
öncek foto rafı





bu ta ların eklenm olma
ht mal yüksekt r.

Çe men n k tabes ne da r...

K tabeyle lg l bugüne
kadar h ç tartı ılmamı
b r b lg y payla arak
ba lamakta fayda görü-
yoruz. Çe men n küfek
ta ı cephes nde k tabe-
n n oturtulaca ı b r ala-
nın olu turulmaması,
k taben n kırık kenar-
ları ve k tabeyle çe me-
n n yapım malzeme-

Çe meyle lg l
ula ab ld m z en
esk tar hl belge,
Bugün Gazetes 'n n
11 Ocak 1967
tar h ndek nüshası.
Habere göre
çe men n yan cephes
b r mefru atçı
dükkanının v tr n
olarak kullanılır.
(sa da)

Malzeme
farklılıkları
ve çe men n
alinlı ina
gel güzel
yerle t r lmes ,
k taben n bu
çe meye a t
olmadı ını ve
daha sonradan
buraya
konuldu unu
akla get r r.
(altta)



İst. 5 No'lu Koruma Böl. Kur. Arşivi

ler n n farklılı ı, k taben n bu çe meye a t olmadı ını
akla get r r. Bu durum örnekler ne b rçok yerde rastladı ımız, çe me yıkıldıktan
sonra bo ta kalan k tabes n n, k tabes z b r çe mede ya atma gelene n n b r
örne olab l r.



Fotoğraf: Conkay Kızılkaya





Çe men n k tabes öyled r:

Mısırlı Osman A a hayra mâ l
Çü yapıdı Hak çün bu çe me-sârı
Çöküp nû eyl yen her te ne cân
C nandan âb-ı Kevser göyüre Bâr
1030 (1621)

K tabede yazan dörtlü ü günümüz Türkçes ne kabaca öyle çev reb l r z:
Hayra e l ml Mısırlı Osman A a, Hak yolunda bu suyu bol çe mey yaptırdı
k önüne çömel p çen her susuzu Allah cennetten suyla kandırmı ola!

Küfek ta ndan
yapılmı cephes
graf t ler
neden yle
algılanamaz
durumda.



Foto raf: Serhat Kesik n





OSMAN A A ÇE MES

At yarı larını zlemek ç n Uzunçayır'a gelen Kadıköylüler n susuzlu unu bu çe me g der yordu.



Uzunçayır'da bir çayır çe mesi

Hasanpa a'da Uzunçayır Caddesi üzerindedir. Babüssaade A ası Osman A a tarafından yaptırılır. 493 ada, 4 parselde bulunan çe me günümüzde Kadıköy Belediyesi mülkiyetindedir. Kitabesinin büyük bir bölümü yıllarca toprak altında kaldı ı için tarih beyti okunamaz. Çe menin yapım tarihi ile ilgili tek bilgi Koruma Kurulu'nda bulunan dosyasından gelir. Kayna ı belli olmayan bu bilgiye göre çe me 1872 yılında yaptırılır. Ancak bu tarihle, çe menin mimari özellikleri örtü mez. Çe me bu tarihten önce yapımı olmalıdır.

Bir ba ka olasılık ise kitabenin bu çe meye ait olmamasıdır. Kitabenin, normalde konulması gereken alınlık bölümünde de il,aynata ının bulunması gereken yere ili tirilmi izlenimi veren görüntüsü de bu ihtimali güçlendirir. 1872 yılında Osman A a'nın yaptırdı ı ba ka bir çe menin kitabesinin bu çe meye sonradan konulmu olması akla daha yatkındır.

*Kadıköy Belediyesi
493 ada, 4 parselde
bulunan çeşmenin
restorasyonunu
2007 yılında
tamamlar.*

Kadıköy Belediyesi'nin restorasyon çalı maları

Çe meyle ilgili koruma çalı malarına 2005 yılında Kadıköy Belediyesi tarafından ba lanır. Rölöve ve restorasyon projeleri hazırlanır. 2007 yılında ise uygulamaya geçilir. Kadıköy Belediyesi'nin rölöve raporundan çe menin restorasyon öncesi durumu öyle tanımlanır:

"Yapının ön cephes sonradan dökülen asfalttan dolayı tamamen görülememekte r. Çe men nor j nalkotu md k yolkotunun yakla ık 150cm altında yer almaktadır.



Osman A a
Çe mesi'n n
restorasyon
önces nde, yarısı
yol h zasının
altında kalmı
durumu.



1913 yılında, Osman A a Çe mes 'n n de bulundu u Uzunçayır'da yapılan at yarısı. Foto rafta at yarısını zleyen Osmanlı kadınları görülüyor.



Dönem ç ndeyapılançe tli ekler yapıda bazı kısımların özgünlü ünü y t rmes ne neden olmu tur. Sonradan eklenen betonarme üst örtü özgün örtüyü kapatmı tır fakat halen bazı elemanlar betonarme saçak altından seç leb lmektedir. Cephe yüzey nde k rlenmeler mevcuttur. K tabe çevres ndek ta malzemen n yapısında bozulmalar saptanmı tır. Cephede s lme h zasında kırılmalar mevcuttur. Ayrıca yüzeyde yosunla ma ve b tk sel olu umlara rastlanmı tır. Cephede, kaldırımın dayandı ı kısımdan t baren küfek ta ı üzer pembe renge boyanmı tır.”

Restorasyon çalı malarında ilk olarak yol kotundan 145 cm. a a ıda kalmı olan çe me özgün kotuna getirilir. Betonarme ekler kaldırılır. Çe me etrafında hafriyat yapıp çıkan özgün malzemeler de erlendirilir. Hasarlı olan yalak, kaide özgün malzemeyle yenilenir. Çe me yüzeyine sonradan tatbik edilmi boyalar temizlenir, özgün ta yüzeyine ula ılır.

Çe menin mimarisine dair...

Tek yüzlü hazneli çayır çe mesidir. Klasik üslupla yapılan çe menin ana yapı malzemesi küfeki ta ıdır. Kitabe beyaz mermerdendir. Çe mede görülen di er mermer elemanlar; yalak, seki ta ları ve aynata ı restorasyon sırasında yenilenir. Klasik üsluptaki sivri kemer kabarıyla sonlandırılır. Normalde kitabenin yerle tirilmesi gereken sivri kemerin üzerindeki alınlık bölümü bo tur.

Çe menin kitabesine dair...

İstanbul'un tüm çe melerini tek tek gezip kitabelerini okuyan ve 1943 yılında topladı ı bilgi-belgeleri yayımlayan İbrahim Hilmi Tanı ık'ın kitabında bu çe meye yer verilmez. A an Egemen ise yarısı beline kadar topra ın altında





kalmı çe menin kitabesinin küçük bir bölümünü okuyabilir:

Ede Babüssaade A ası Osman A anın Hak
Vücüd-ı pāk n sad zzü devletle tarâvet-yâb
Kerîmü kâmirândır hayr-hâh-ı ah-ı zî- andır
Melek-hûdur sahîd r td cûd cümley sırab
Bu îr n çe me

Kadıköy
Beled yes 'n n
yaptırdı ı
restorasyon
projes inden
ayrıntı.
(sa da)

Osman A a
Çe mes 'n n
restorasyondan
sonrak durumu.
(altta)

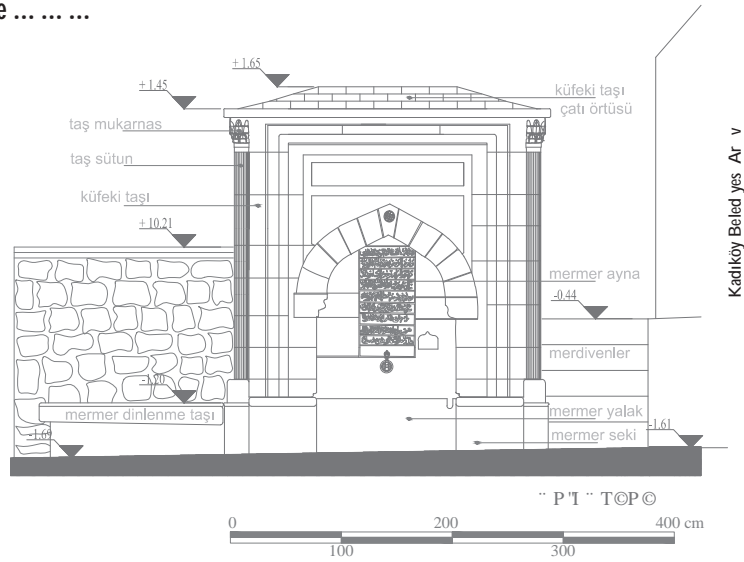


Foto raf, Serhat Keskin





SELAM ÇE ME

Namazgâh, çe me ve haz reden olu an kompleks n
bugün sadece çe mes ve namazgâhın
kible ta ı korunab lm .





Vakı ar Genel Müdürlü ü'nün mülkiyetinde bulunan çe me 151 pafta, 3113 ada, 15 parselde; Feneryolu ile Çiftelhavuzlar arasındadır. Selami Çe me, Ba dat Caddesi'nin geni letilmesi ve di er imar faaliyetleri nedeniyle günümüzde yok olan namazgâhla birlikte kervanların mola verdi i bir menzil çe mesiydi.

Cadde geni letilirken çe me ta ı ve yala ı caddenin kar ısına monte edilerek kurtarılır. Namazgâhın mihrap ta ı da korunarak son bir onarımla Selamiçe me Camisinin musalla avlusu duvarına konmu tur. namazgâhın yerinde ise bugün benzin istasyonu bulunuyor.

1800 yılında ühi Kadın tarafından, daha önce burada bulunan bir çe menin yerine yaptırılır. Çe menin kitabesinden edindi imiz bilgiye göre 1830'lu yılların sonuna do ru II. Mahmud'un emriyle onarılır. Çe menin üstündeki tu ra da II. Mahmud'a ait: Sultan Mahmud bin Abdülhamid. Bu çe me II. Mahmud'un tu rasının bulundu u ikinci Kadıköy çe mesidir. İki 1831 yılında II. Mahmud'un yaptırdı ı Bostancıba ı Köprüsü'nün yanındaki II. Mahmud Çe mesi'dir.

Selami Çe me'nin ana yapı malzemesi mermerdir. Üç yalıklı olan çe menin,

*151 pafta, 3113
ada, 15 parselde
bulunan çeşmenin
mülkiyeti Vakıflar
Genel Müdürlüğü'ne
aittir.*

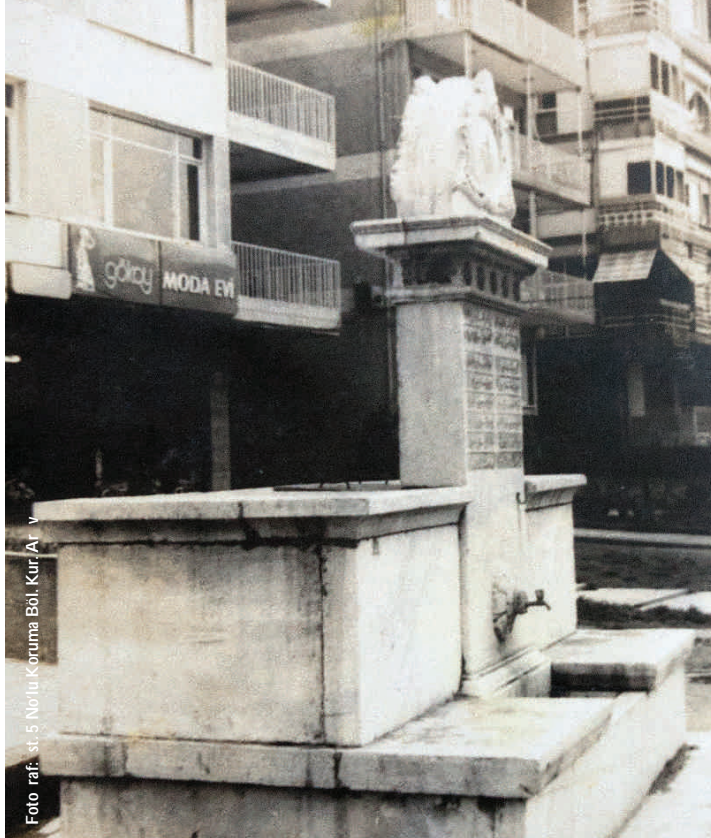


Foto raf. st. 5. No'lu Koruma Böl. Kur. A. V

19701 yıllarda Selam Çe mes 'n n durumu. Çe me yolun kar ısına ta ınır, sol ve sa yalıkları da foto rafta görüldü ü g b kapatılır.





yanlarda bulunan iki yala ının ta ınma sırasında üstünün kapatıldı ını foto ra ardan ö reniyoruz.

Çe menin kitabelerine dair...

Çe menin ilk tamirine ili kin kitabe öyledir:

etlû Kethüda-yi ühi Kadın Hazretleri
Bak hulûs-i kalb ile bu hayrı ihyâ eyledi
Nû edene hayat olsun gel iç âb-ı zülâlden
ifa olsun gel âb iç çe me-i musa âdan
1215 (1800)



Namazgâhın kible ta ı Selam çe me Cam s 'n n kible duvarında korunuyor.

II. Mahmud'un yaptırdı ı tamire ait kitabe:

Zülâl- 'ayn-ı evket Han Mahmûd-ü - yem hakka
Bütün at ân-ı âb-ı cûd n ırvâ kıldı lûtf yle
Revân oldukda evketle bu sûya cüy bâr-âsâ
Bu vîran çe me-sâr hyâsın îmâ kıldı lûtf yle
Haz nedar Usta hazret ne eyleyüb fermân
O bânû-y sam mî hayra gra kıldı lûtf yle
O bânû-y kerem-ver sâyes nde ol eh n ahın
Yapub bu çe me-sârı suyun crâ kıldı lûtf yle
Zamân-ı ha re dek cû -âver olsun feyz- evketle
O ah n ah dünyayı hya kıldı lûtf yle
Kalemde resme-pâ oldukda Zîver cevherîn târ h
Tab b Usta zülâl- hayr crâ kıldı lûtf yle
1254 (1838-39)

Mü d Ekdal'ın "Bizans Metropolünde İlk Türk Köyü Kadıköy" isimli kitabında ikinci kitabeye tarih düşüren şair Zîver'in, Ahmet Sadık Zîver Paşa olduğunu ö reniyoruz. Kadıköy'de Hâlid A a tarafından yaptırılan iki çe meye de bu air tarih dü ürmü tür.

Kitabeleri günümüz Türkçesine öyle çevirebiliriz:

Harem kethüdası namus örne i uhi Kadın hazretleri kalp temizli iyle buradaki eski hayrı yeniden ihya etti. Her içen hayat bulsun sen de gel iç bu temiz sudan. Suyu tertemiz bu çe meden ifa niyetine sen de iç. 1215 (1800)





Yüce sultan Mahmud Han (II) Tanrı'ya kulluk için bu temiz çe meyi yaptırdı. Bütün susayanlara bu güzel suyu lütfedip akıttı. Bu güzel su onun yüceli i sayesinde akıtıldı. Bu yıkık çe menin yeniden canlanması için Haznedar ustaya emretti. O iyilik sever güzel kadın da iyilikten geri kalmayarak ve padi ahın sayesinde çe meyi yaptırdı ve suyunu akıttı. Dileyelim kıyamete kadar co arak bol bol aksın ve yüce padi ahın dünyayı nasıl ihya kıldı ına bir örnek olsun. Ziver de tam bir tarihini yazdı: "Tab b Usta zülâl-I hayr crâ kıldı lütf yle" (Haremin önde gelen cariyelerinden Tabib usta bu hayırlı i i yaptırandır). 1254 (1838-39)

Selam Çe me
Bostancı'dak
II. Mahmud
Çe mes 'nden
sonra b r pad ah
tu rası ta ryan
Kadıköy'dek
k nc çe med r.



Foto raf Serim / esk





SÜRME L AL PA A ÇE MES

Kadıköy Çar ısı'nda yapılan
İk sadrazam çe mes



Gözler sürmel sadrazamın çe mes

Kadıköy çarısı içindeki Aya Eufemia Rum Ortodoks Kilisesi'nin duvarına bitişli olarak inşa edilen Sürmel Al Pa a Çe mes 1693 yılına tarihlenir. Sürmel lakabıyla tanınan Sadrazam Al Pa a tarafından yaptırılır. Kadıköy Çarısı'ndaki bu sadrazam çeşmesinden biridir. Günümüzde Kadıköy Belediyesi'nin mülkindedir.

Çeşmenin Vakıf Genel Müdürlüğü ve İstanbul 5. Numaralı Koruma Bölge Kurulu'ndaki dosyalarından bulunan en eski belgenin 1975 yılına tarihlenen görüşüyoruz. O dönemdeki adı "Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı" olan Koruma Kurulu, çeşmenin 1975 yılında sahibine ve sorumlusu olan İstanbul Belediyesi'ne yazdığı bir dilekçeyle, çeşmenin etrafını gezen seyyar satıcıların kaldırılmasını ister. Bu durum Kadıköy ve İstanbul'daki diğer çeşmelerinde sık sık başına gelen bir durum... O dönemde seyyar satıcıların suyu akmayan çeşmelerin inatçıları olarak kullandıklarını; tezgâh, tente gibi eşyalarla çeşmelerin önünü kapattıklarını görüyoruz. İstanbul Belediyesi'nin çeşmenin etrafındaki seyyar satıcıları kaldırdığını Koruma Kurulu'na Kasım 1975 tarihinde yazılan dilekçeden öğreniyoruz.

*15 pafta, 22 ada,
2 parselde bulunan
çeşme 2007'deki
restorasyon çalışması
sonrasında özgün
haline kavuşur.*



Fotoğraf: İst. 5. No.lu Koruma Böl. Kur. Arşivi

27 Kasım 1975'te "Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı"nın İstanbul Belediyesi'ne yazdığı dilekçeden sonra Sürmel Al Pa a Çeşmesi'nin gezen seyyar satıcıları kaldırılır.



Kadıköy Beled yes 'n n restorasyon çalı ması

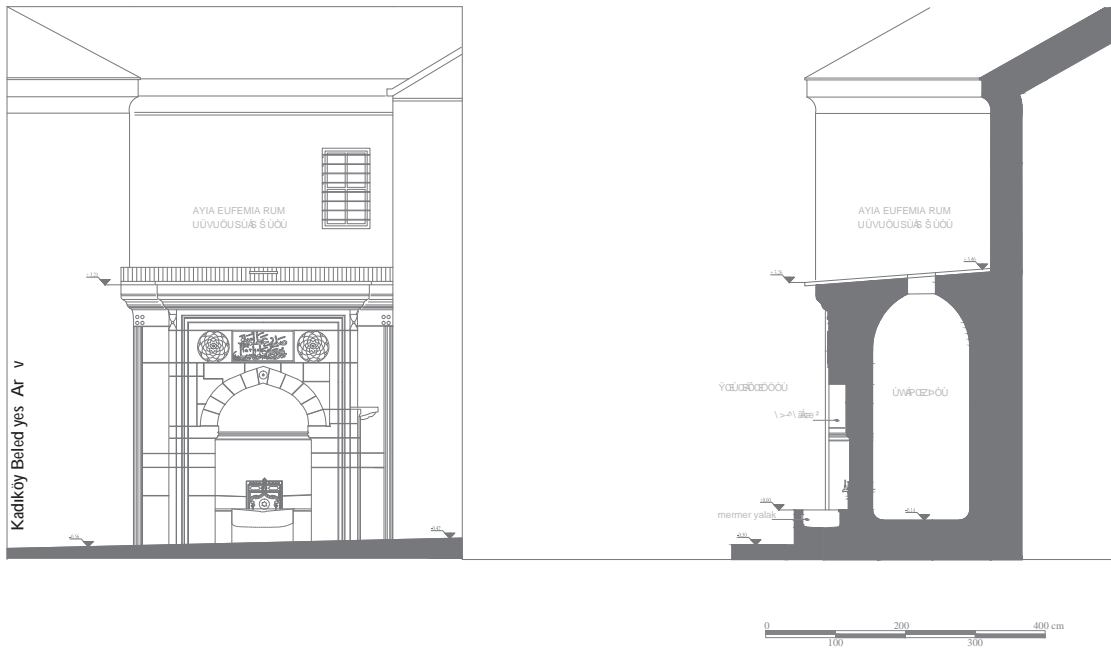
Çe men n f z ksel durumunun y le t r lmes yle lg l en kapsamlı çalı ma 2007 yılında Kadıköy Beled yes sorumlulu unda gerçekte r l r. 15 pafta, 22 ada, 2 parselde bulunan çe me bu restorasyon çalı ması sonrasında özgün hal ne kavu ur.

Kadıköy Beled yes 'n n gerçekte r d restorasyon çalı masının genel yakla ımı restorasyon raporunda öyle bel rt l r:

“Yapının restorasyonunda, lk olarak yol kotundan a a ıda kalmı olan yala ın, esk foto ra ardan ve yazılı kaynaklardan elde ed len ver ler do rultusunda, çe me önünde küçük b r meydan yaratılarak çe men n esk kotuna get r lmes dü ünülmü tür. Bu algıyı artırmak amacıyla zem n dö eme kaplaması, yol ve kaldırım dö eme kaplamasından farklı olarak küp gran tlerle olu turulması öner lm t r. Ayrıca, bugün yer nde bulunmayan musluk çe meye uygun b r musluk le yen lenm t r. Böylele kle günümüzde lev n yer ne get remeyen çe me kullanılabil r duruma gelm olacaktır.

Yapının yol le olan l k s yen den düzenlenm t r. Geç dönemlerde yapılan ve genelde yapının bozulma sürec n hızlandıran tüm n tel ks z eklerden yapı arındırılmı tır. Bu tavır hem yapının dı arıdan algısını hem de bulundu u çevresel algıyı olumlu yönde etk leyecekt r”.

Kadıköy Beled yes 'n n 2007 yılında hazırladı ı restorasyon projes nden ayrıntı.





Kadıköy Belediyesi'nin yürüttüğü restorasyon çalışmaları kapsamında çeşmen nişanesinde meydana gelen kırıklar ve çatlaklar enjeksiyon harcı ile doldurulur. Kütahya'da bulunan rozet bezemesi özgün durumuna uygun olarak yeniden yapılır. Sivri kemer nişanesinde eski onarımlarda kullanılan çimento harcı kaldırılarak özgün malzeme ile detrile. Özgün olmayan çatı örtüsü kaldırılarak yerne küfektanından tek yönelim çatı yapılır.

Yol kotunun yükselmesi nedeniyle dolayı, zemin altında kalmış olan özgün yalağın yerne konan kurnatayı kaldırılır, yerne çeşmenin eski fotoğraflarında görülen yalağın replikası yerleştirilir.

Çeşmenin mimari üslubuna da...

Küfektanından klasik üslupta yapılmış bir sadrazam çeşmesidir. Aynataşı mermerden dir. Siyah mermer ve küfektanından oluşturulan sivri kemeri Kadıköy'deki diğer çeşmelerden farklıdır. Yahya Hilmi tarafından yapılan kütahya solunda ve sağında yapraklarla bezeli rozet bulunur.

Siyah mermer ve küfeki taşından oluşturulan sivri kemeri Kadıköy'deki diğer çeşmelerden farklıdır.

Sürmelî Ali Paşanın...

Çeşmenin banisi Sürmelî Ali Paşa'ya gelsek... Çeşmeyi yaptırdıktan kısa süre sonra vefat eden beldemizi paşanın Dometoka'dan doğumlu. Sadrazamlı olarak kadar yükselen Ali Paşa'nın damla sona eren hayat hikâyesini Feridun Emecan'ın İslam Ansiklopedisi'ne kaleme aldığı maddeden öğreniyoruz:

"Sokulluzâdelerden İbrahim Han kethüdâsı Osman Ağa'nın yanında yettiler. Önce arpa emniyeti sonra Tersâne-Âmiri emniyeti oldu. 1688'de baş defterdarlığına getirildi. Azlienden sonra defterdar vekili olarak bulundu. 1691'de tekrar baş defterdar oldu. Bu görev sırasında kendisine vezirlik payesi verildi. 1692'de önce Kıbrıs eyaletine tayin edildi, kısa süre sonra da Trablus amiriyetine nakledildi. Ali Paşa bu valilik sırasında, o bölgelerde sığınan Serhanlıların sığınmasını bastırarak görevlendirildi, başarıyla oldu. 12 Mart 1694'te Mustafa Paşa'nın yerne sadrazamlı olarak getirildi. 22 Nisan 1694'te Edirne'ye giderek II. Ahmed'in huzuruna çıktı ve padişah tarafından ordunun başında sefere çıkmak üzere serdar-ı ekrem tayin edildi. Varadın Seferi'nden başarıyla döndü. II. Ahmed'in yerne padişah olan II. Mustafa'nın bizzat sefere çıkması nedeniyle çeşitli bahanelerle sürerek engel olmaya çalışması padişahın memnun yetsizliğini yol açtı. Çeşitli şikâyetler nedeniyle 1 Mayıs 1695'te azledilerek





300 akçe emeklî maaşıyla Çe me'ye sürüldü. Ancak Çe me'ye varmadan 28 Mayıs'ta Edirne'ye getirildi ve ertesi sabah dam edildi. Mezarı Tunca kenarındaki Kasım Çelebi Camii hazretindedir. Al Paşa gözlerine sürme yaptı. Çe me'nin Sürmelî lakabıyla öhret kazanmıştır”.

Çe me'nin kâtesinde ne yazıyor?

Sadrazam-ı esbak

Sürmelî Al Paşa

1105 (1693)

Kâteyi günümüz Türkçesine şöyle çevirebiliriz:

“Önceki sadrazamlardan Sürmelî Al Paşa”

Kadıköy
Belediyesi'nin
2007 yılında
tamamladığı
restorasyon
projesinin
ardından
Çe me'nin özgün
görüntüsüne
kavuşulmuş (şimdi).

Çe me'nin kâtesini
günümüze ulaştıran
bir ekilde ulaştır
(altta).



Fotoğraf: Görkem Kızılkaynak





مَدْرَاطِ السُّوِّ
سُورَةُ الْاِنشَاءِ



YO URTÇU ÇE MES

"Çe me yıllarca bakımsız durumda durduktan sonra
1994 yılının ba nda yer nden söküldü
Yo urtçu Parkı'nın kö es ne nakled id ."





“Bol ve buz g b su akan çe me”

Yo urtçu Çayırı'nda b r çayır çe mes olarak yapılır. 1994 yılında özgün yer nden sökülerek Yo urtçu Parkı'nın kö es ne 41 pafta, 73 ada, 32 parselde yerle t r l r. Kadıköy çe meler arasında geçm ne da r en az b lg ye sah p oldu umuz çe med r. Çünkü yapım k tabes yoktur. Alınlı ın üstünde b r madalyon ç nde görülen esk yazı b r ayett r, çe meyle lg l b lg çermez. M mar ayrıntıları göz önünde tutuldu unda 18. yüzyılda n a ed ld söylene b l r.

Çe meyle lg l b lg lere Müf d Ekdal'ın kaleme aldı ı “B zans Metropolünde lk Türk Köyü Kadıköy” adlı k tabından ed n yorz. Ekdal, çe men n 1950'l yıllardan 1990'lı yıllara kadar olan h kâyes n kısaca öyle anlatır:

“1950'l yıllarda Kadıköy susuzluktan kırılırken, bu çe meden bol ve buz g b su akar, çevre halkı eller nde kovalarla su alırdı. Çe me yıllarca bakımsız durumda durduktan sonra 1994 yılının ba nda yer nden söküldü Yo urtçu Parkı'nın kö es ne nakled ld ”.

stanbul çe meler hakkında ba vuru kayna ı olarak kabul ed len Tanı ık'ın “ stanbul Çe meler ” k tabında bu çe meye yer ver lmez. Egemen' n yazdı ı “ stanbul'un Çe me ve Seb ller ” k tabında çe meye kısaca de n lerek k tabe açıklanır: “Ve sekahüm Rabbühüm arâben tahura” (Kur'an, El nshan sures 21. âyet n sonu)

*Kadıköy Belediyesi
41 pafta, 73 ada,
32 parselde
bulunan çeşmenin
restorasyonunu
2007 yılında
tamamlar.*



Yo urtçu
Çe mes 'n n 1993
yılında özgün
yer ndek durumu.





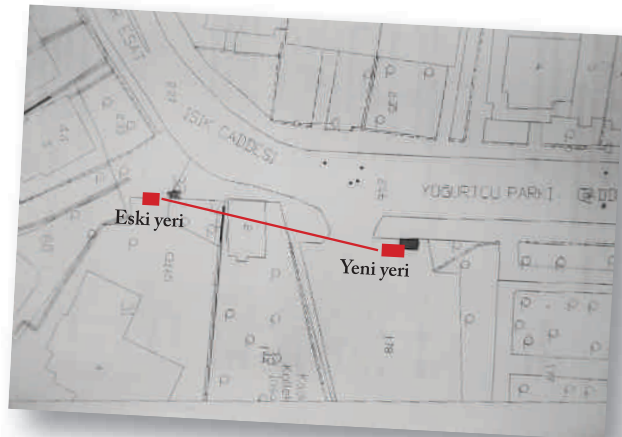
Çe men n özgün yer nde 1993 yılında yapılan ilk restorasyonundan önceki durumu.

Çe men n geç rd onarımlar

Yo urtçu Çe mes 'n n mülk yet 1991 yılında stanbul Beled yes 'nden Kadıköy Beled yes 'ne geçer. Ancak 1993-1994 yılında yapılan ilk restorasyon çalı ması stanbul Beled yes 'n n sorumlulu unda gerçekleş r. Bu çalı ma sırasında çe me sökülerek bugünkü yer ne ta ınır.

k nc restorasyon çalı ması Kadıköy Beled yes tarafından 2004 yılında ba latılır. 2005'te cephe tem zli yen len r. Çe me bugünkü hal ne Kadıköy Beled yes 'n n 2007 yılında gerçekleş t rd kapsamlı restorasyon çalı ması sonrasında gel r. Bu onarım kapsamında ön cephe zaman ç nde olu an yüzey k rlenmeler ve b tk olu umlarından arındırılır. Ön cephede yer alan mermer aynata ı tem zlen r ve mermer yüzey nde

olu mu olan a ınmalar g der l r. Kırılmalar ve çatlaklar enjeksiyon harcı ile onarılır. Sprey boya ile yapılmı olan tahr batlar g der l r. Tahr p olan yalak ve 2005 yılında çalınan mermer k tabe özgün mermer malzeme le



Çe me yen yer ne ta ınmadan önce Koruma Kurulu'nu b lg lend rmek amacıyla hazırlanan krok .



tekrar yapılarak yerlerine yerleştirilir. Özgün olmayan yan duvarlar küfektarla yenilenir.

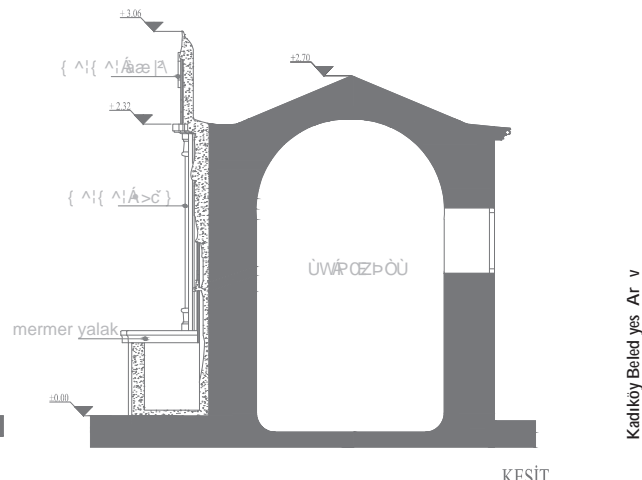
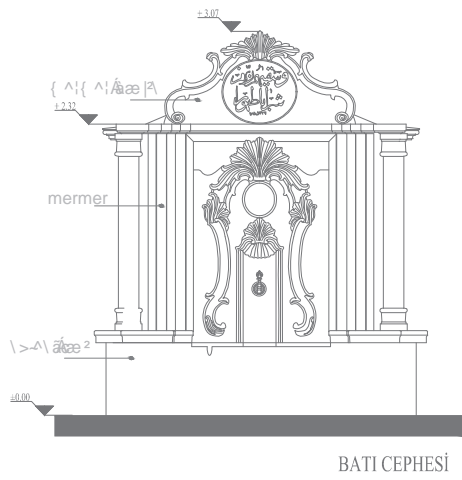
Çemenin mimari üslubuna da...

Tek yüzlü, hazneli bir çeşmedir. Batı etkisinin yoğun bir şekilde görüldüğü eklektik bir üsluba sahiptir. Hazne duvarları tamamıyla özgün halini kaybeden çeşmenin ön cephesi yalnak ve alınlık dışında özgündür.



Yorumlu
Çemen'in restorasyondan sonraki durumu (solda).

Kadıköy Belediyesi'nin hazırladığı restorasyon projesinde çeşmenin cephe görünümü ve kesiti (altta).



Kadıköy Belediyesi Arşivi

Çe me k tabeler ndek lg nç ayrıntı: Ebced hesabıyla tar h dü ürmek

Ebcedle tar h dü ürmen n anlamından önce ebced (Türk D I Kurumu “ebcet” olarak kullanıyor) kel mes n n ne anlama geldi n yazalım. TDK ebced n anlamını “Arap alfabes n n her harf le b r rakamı kar ılayan ve anlamsız sek z kel meden olu an de k b r düzen ”; “ebced hesabı”nın anlamını se “Kel melerle ve genell kle esk a rler n yaptı ı g b d zelerle öneml b r olayın tar h n gösterme yöntem ” olarak ver yor.

Tab k bu tanımlamaları b raz açmak gerek r: Ebced düzen ne göre

“Kelimelerle ve genellikle eski şairlerin yaptığı gibi dizelerle önemli bir olayın tarihini gösterme yöntemi”

Osmanlıca’dak her harf b r rakamla da fade ed l yor. Bu rakamların toplanmasıyla varılan sonuç, anlatılmak stenen tar h veya o rakama yüklenm g zl anlamı çıkartılab l yor. Günlük ht yaçlarda, k tap sayfalarının numaralandırılmasında, matemat kte, muskalarda ve b z m konumuz olan çe me k tabeler nde sıkça kullanılmı tır. Çe me k tabeler ndek

ebcedle tar h dü ürmen n lk örnekler ne 16. yüzyıl çe meler nde rastlıyoruz. Günlük hayatta t caret erbablarının borç-alacak l k ler nde bu yöntem kullandıklarını b l yoruz. Örne n Kadıköy çar ısında k b r tüccar alaca ı oldu u k ye not yolluyor. Borçlu notta yazan cümleye ebced hesabı uyguladı nda borcun ne kadar oldu unu anlıyor.

a r Zîver
Selam
Çe mes ’n n
k tabeler nde
“Tab b Usta
zülâl- hayr crâ
kıldı lütf yle”
d zes yle 1254
(1838-39)
tar h n dü ürür.



Celâl Esad Arseven' n hazırladı ı "Sanat Ans kloped s "nde "ebced" maddes yle
lg l b lg bulmak mümkün. Konunun daha y anla ılmasını sa lamak ç n
Arseven M mar S nan'ın Süleyman ye Küll yes 'ndek mezar k tabes nden
örnek ver yor:

"M mar S nan'ın mezar ta ında u 'geçd bu demde c handan p r- m maran
S nan' mısrası hesap ed ld takt rde 996 rakamını buluruz k M mar S nan'ın
h crî vefatı tar h d r."

Muharrem Mercang l "Ebced Hesabı" s ml k tabında har er n
numaralandırılmasını ayrıntılı b r ek lde anlatıyor:

"Ebcedde lk dokuz harf 1-9, k nc dokuz harf 10-90, üçüncü dokuz harf
100-900, ve son harf olan gayın 1000'l göster r. Alfaben n har er n n sayısal
de erler n n toplamı $1000+4500+450+45=5995$ 't r."

Acıbadem'dek
Baba-O ul
Çe mes 'n n
tar h n a r
Naz f dü ür.
Naz f de anber
g b b r tar h
söyled 1260
(1844): "Kıldı
rva yek-kadem
baba o ul bu
zemzem "
(Adları geçen
baba ve o ul bu
zemzem g b
suyu akıttılar)



EM NE HANIM E MES

Kadıköy Belediyesi , mülk yet ndek
e men n restorasyon projes n
2011 yılı sonunda tamamladı.



Merd venköy'de yok olmaktan kurtulan bir çeşme

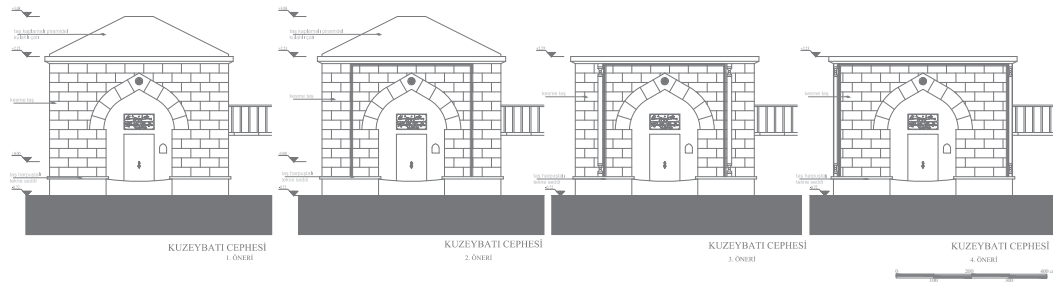
Kadıköy Belediyesi mülk yetkinde bulunan çeşme, Merdivenköy'de; 192 pafta, 726 ada, 3 parselde bulunur. Uzun yıllar bakımsız kalan çeşme, 3 Aralık 2010 tarihinde İstanbul 5 Numaralı Koruma Bölge Kurulu tarafından tescim edilmiştir. Kadıköy Belediyesi, çeşmenin yeniden özgün haline kavuşmasını için röleve, restorasyon ve restorasyon projelerini Aralık 2011'de tamamlar.

*Emine Hanım Çeşmesi,
Merdivenköy'de;
192 pafta, 726 ada,
3 parselde bulunur.*

Çeşmenin mimari özelliklerinin neredeyse tamamı algılanamaz durumdadır. Yalak, aynata, lüle gibi elemanlar kayıptır. Çeşmenin üzerindeki kâtiye parçasının üzerinde 1856 tarih yazılıdır. Ancak bu kâtiye bir başka çeşmeye ait olabilir.



Çeşmenin 4 farklı restorasyon önerileri

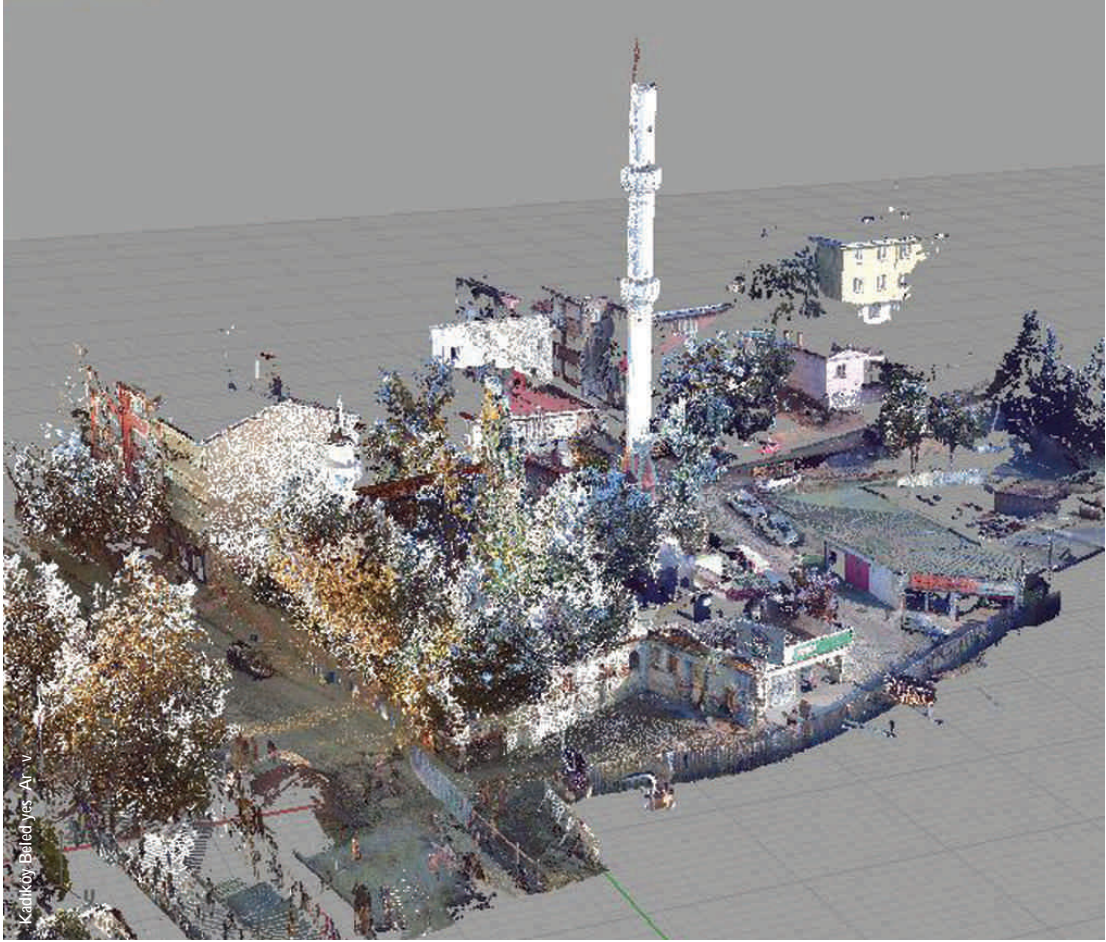


Kadıköy Belediyesi Arşivi



BRAH M A A Ç E M E S

Kadıköy Belediyesi'nin tamamladığı
restorasyon projesi sayesinde yok olmak üzere olan,
Vakıf arazi mülk yetkisindeki çeşme ayağı kaldırılacak.





İbrahim Ağa Deresi'nin Çeşmesi

İbrahim Ağa'nın 17. yüzyılda yaptırdığı cam ve hazreden oluşan küçük külliye'nin parçasıdır. Yapıldığı dönemde Haydarpaşa Çayırı'nın kenarında, İbrahim Ağa Deresi'nin hemen yanında bulunuyordu. Vakıf ar Genel Müdürlüğü'nün mülk yetkisindeki çeşme, 1067 ada, 56 pafta, 3 parselde bulunur.

17. yüzyılda yaptırılan İbrahim Ağa Çeşmesi, cami ve hazireden oluşan küçük bir külliye'nin parçasıdır.

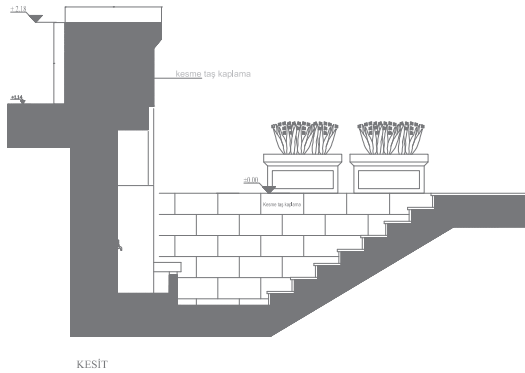
Uzun yıllar araba tamirhanesi olarak kullanılan mekânın

çatıda kalmasından dolayı bütün mimari özelliklerini kaybeder. Ön cephesi tahta kaplanmıştır, yarısı toprak altında kalmış çeşmenin rölevo, restorasyon ve restorasyon projeleri Kadıköy Belediyesi tarafından Aralık 2011 tarihinde tamamlanır.

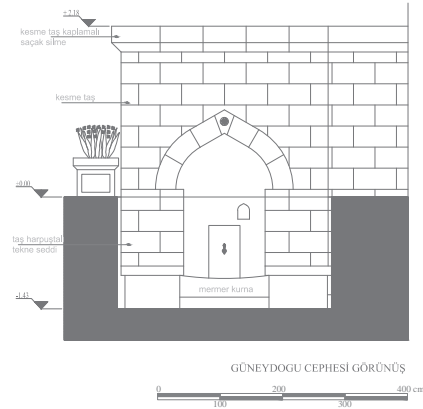


Fotoğraf: Kadıköy Belediyesi Arşivi

Çeşmenin 2011 yılında tamamlanan restorasyon projesinden bir ayrıntı



KESİT



GÜNEYDOĞU CEPHESİ GÖRÜNÜŞÜ

0 100 200 300 400 cm

Kadıköy Belediyesi Arşivi





SU TERAZ S

Acıbadem'dek su teraz s ,
Kadıköy Beled yes 'n n 2012 yılında yapaca ı
restorasyon çalı masının ardından
özgün hal ne kavu acak.



Acıbadem'dek
su teraz s n n
1962 yılındak
görüntüsü.

Hıqı telâ: u07/P qunw/Mjwo e'D34/Mat0Ct İsk





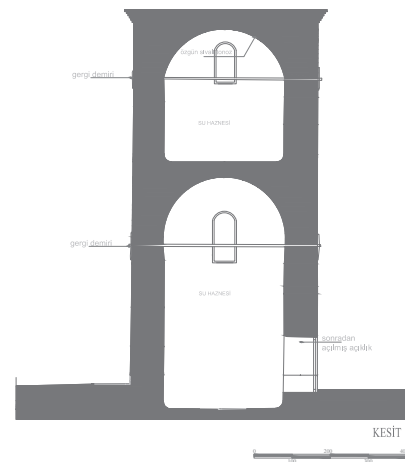
Kadıköy'de İlgili bir su yapısı

Kadıköy Belediyesi'nin mülk yetkisindeki su yapısı Acıbadem'de, 131 pafta, 1176 ada, 45 parseldedir.

Kadıköy Belediyesi 2011 yılında yapının röleve, restorasyon ve restorasyon projelerini hazırlar.

Boyutları ve formu İstanbul'daki diğer su terazilerine benzemesi de, su yapılarıyla ilgili uzmanların birçoku, yapının su terazisi olduğu konusunda fikir birliğindedir. Özellikle ilgili daha az dillendirilen bir başka öneri ise, bu yapının sur duvarına ait bir kalıntı olduğu yönündedir. Yapıyla ilgili kesin veriler belki restorasyon projesinin uygulanması sırasında toprak altında kalan zeminler kazılarak ortaya çıkarılabılır.

*Kadıköy
Belediyesi'nin
mülkiyetindeki yapı
131 pafta, 1176 ada,
45 parseldedir.*



Kadıköy Belediyesi Arşivi





ERENKÖY STASYON ÇEŞMESİ

Erenköy Hatboyu Caddesi'ndeki özel mülk yeteneğindeki çeşme 1920 yılında inşa edilmiştir. Katabesinden Fahr ve Fatma isimli çocukların anısına yaptırıldığını öğreniyoruz.

HÜSEYİN AĞA ÇEŞMESİ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin mülk yeteneğindeki çeşme, yeniden çerçevesi Hüseyin Ağa tarafından 1766 tarihinde yaptırılmıştır. Büyükşehir Belediyesi bu çeşmeyi restorasyon programına almıştır.



SAHRA YICEDİT ÇEŞMESİ

İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin mülk yeteneğinde bulunan, Sahrayıcedit Camı yanındaki çeşme hâlâ Kayıdağı Suyu akmaktadır.





K A Y N A K Ç A

ÉCtugxgp.'E0G0'Mcf,'Mß4'ÄJ cnmpf c'Dgrgf k'g'Ctc v,to crct,.'Mcf,nß4'Dgrgf k'guk'"
"l c{,prct,.' ucpdwn"4233

ÉC{pwt.'J 0'Mctcvngg.'J 0M0'KKOCj o gf 'F gxtk' ucpdwnÿ g o grgk" DD'MÄnÄ" rgtk'
"F cktg'Dc ncpn ,l c{,prct,'P q<42." ucpdwn"3; ; 7

ÉGi go gp.'C0" ucpdwnwÿÿ g o g'xg'Ugdktgk'Ct,vcp'l c{,pgxk" ucpdwn"3; ; 5

ÉGnf cn.'O 0'Dk cpu'O gvtqr qnÄpf g" m'VÄt n'ß4'Ä'Mcf,nß4.'Mcf,nß4'Dgrgf k'g'"
"Dc ncpn , 'MÄnÄ'l c{,prct,'P q<3." ucpdwn"3; ; 8

ÉGuo gt.'M0'Vctkj 'Dq{ wpec" ucpdwnUwrt,'xg" ucpdwnUw'xg'Mcprik cu{qp'Uqtwpw"
" UM 'I gpgniO Äf ÄnÄ Ä'l c{,prct,'P q<3." ucpdwn"3; ; 5

Éÿ g+gp.'M0" ucpdwnXcmh'Uwrt,pf cp'©unÄf ct'Uwrt,.' DD'l c{,prct,.' ucpdwn"3; ; 3

Éÿ g+gpgt.'DOJ 0'©unÄf ct'O gtngl 'O cj cmrgtkQuo cpn'F ðgo kUwW{i ctn , 'Gugrtgk"
"©unÄf ct'Dgrgf k'guk'©unÄf ct'Ctc v,to crct,'O gtngl k'l c{,prct,'P q<43." ucpdwn"4229"

ÉF Äpf gp.'Dwi Äpg" ucpdwnCpukmqr gf kuk'MÄnÄ'Dcncpn , 'xg'Vctkj 'Xcmh,l c{,prct,.'"
" ucpdwn"3; ; 5/; 70

É'ni Ägn'O 0'öJ -rk' C cÿ g o guk.'Ugo cxkG{læg'Cto c cp," ucpdwnl c|,rct,.'Vvtkpi "
"l c{,prct,.' ucpdwn"3; ; 4

É'm gp.'U0'UÄg{{c' Rc cø,pCp,rct,.'Mcf,nß4'Dgrgf k'gukUc nñkgUqu{cnF c{cp, o c"
"Xcmh,l c{,prct,'P q<3." ucpdwn"4233

É'urco 'Cpukmqr gf kuk'VÄnk'g'F k'cpgv'Xcmh,l c{,prct,.' ucpdwn"3; ; :

É' ucpdwnCpukmqr gf kuk'Tg cv'Gntgo 'Mq±w" ucpdwn"3; 680

É' ucpdwnCpukmqr gf kuk'P VX'l c{,prct,.' ucpdwn"4233

É' ucpdwnl' gj tk'Tgj dgtk" ucpdwn"3; 56

ÉMc|i cp.'J 0" pen'U0" ucpdwnf c'Uw{wp'Vctkj k" rgk ko 'l c{,prct,.' ucpdwn"3; ; ;

ÉMqp{cn,.'0J 0'Cdkf grgtk'xg'Mksdgrgtk'rg'©unÄf ct'Vctkj k" ucpdwn"3; 98

ÉO gtecpni kn'O 0'Gdegf'J gucd,.'Cpnrct.'3; 82

ÉP kxgp.'U0P 0" ucpdwnUwrt,.' ucpdwnJ cmi'Dcu,o gxx" ucpdwn"3; 68"

ÉQ w|. 'D0'Dk cpucp'I ÄpÄo Ä'g" ucpdwnUwrt,.'Uko vti 'Mscr ±,nm" ucpdwn"3; ; ; "

ÉUcneq nw.'P 0'Dw'O ÄmÄp'Uwncprct,.'Q ncnl c{,prct,.' ucpdwn"4233

ÉVcp, .m'0J 0" ucpdwnÿ g o grgk'O cctkh'Xgnkrk k'CPvknkg'xg'O Ä'grgt'O Äf ÄnÄ Ä'"
"l c{,p,.' ucpdwn"3; 65



Kadıköy'ün 1930'ların başında çekilmiş hava fotoğrafı.

